

naše planine

9-10

1983

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krinoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Soštaric.

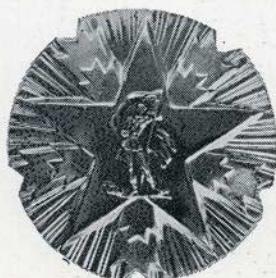
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 500 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 100 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tiskar «Vjesnik» Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972).

**Godina 75 (35) Rujan — Listopad 1983. Broj 9—10
Volumen 75 (35) Septembar — Oktobar 1983 No 9—10**

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D E Ž A I

Željko Gobec: Annapurna IV	189
Rade Kovačević: I bog stvori planine	196
Simlja Petričević: Planina moga djetinjstva	198
Prof. Krinoslav Milas: Zaleđenim Drgomljem	203
Uzeir Beširović: Jahorina — snježna ljepotica	204
Ivan Jakovina: Cake s puta po BiH	206
Vesna Vilimanović: Jedan je Maglić	208
Ljudmila Kozomara: Trnovački Durmitor u novembru	210
Daniel Vukušić: Od Mireva do Radlovača u Velebitu	213
Sergej Forenbacher: Označena staza kroz Dabre u Velebitu	216
Ing. Srećko Božičević: Brijunsko otočje — novi nacionalni park	219
Prvenstveni usponi	220
Zehrudin Isaković: Zašto	221
Edin Kundalić: Pohod	221
Valent Hofer: U kiši i tući na Kobiljaku	222
Marina Cvetinović: Prvi susret s Risnjakom	223
Ing. Dragan Mandić: Izazov nepoznatog	224
Vesna Thune: Vodič	225
Marijan Čepelak: Panjkov ponor — treći u Hrvatskoj	226
Speleologija	227
In memoriam	231
Pisma čitalaca	231
Publicistika	233
Vezni putevi i transverzale	233
Vijesti	224

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Slike na emolu:

Brutaš na Durmitoru

Foto: Dr. B. Gušić

Annapurna IV

Prva zagrebačka himalajska ekspedicija

ŽELJKO GOBEC
ZAGREB

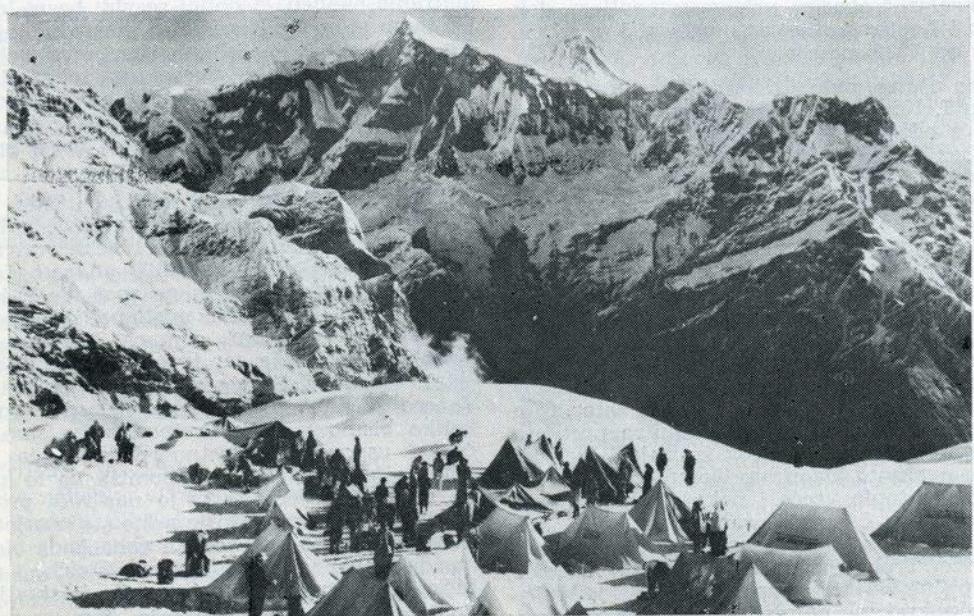
Na nepalskom jeziku Annapurna znači »Božica plodnosti«. U jesen, kada je doba žetve, njezino ime se često iz zahvalnosti čuje iz ustiju nepalskih seljaka. To doba zlatnožute boje zrelog žita doživjesmo i mi.

Nas osam krenuli smo iz Zagreba 13. rujna 1982. prema glavnom gradu Nepala, Kathmanduu, gdje stigosmo nakon 24 sata leta. To je velik grad. Broji otrprilike stanovnika kao naš Zagreb. Vrlo je zanimljiv, ima mnoštvo hramova i jednu od najstarijih povijesti na svijetu. Stanovnici su vrlo miroljubivi, nema grubih ispada, malo konzumiraju alkohol, a vrijeme im ne igra neku ulogu. Sve se računa na dane, mjesece i godine. Promet je vrlo živ, ima najmodernijih automobila, većinom japanske proizvodnje, a rikše voze bicikle ki-neske proizvodnje.

Nakon ispunjenih formalnosti i dogovora s našim glavnim šerpasima, krećemo 20. rujna prema našoj polaznoj točki, mjestu Dumre. Ovdje nas očekuje 95 nosača. Nakon raspodjele opreme, koja se može izraziti u tonama, kolona je krenula na put dugačak 160 kilometara do baznog logora. Monsunske kiše bile su vrlo jake, ali kad su istresle s vrhova oblačan plašt, pred nama su se pokazale prekrasne slike vrhova Manaslu, Himalchuli, P 29 i

konačno na zapadu greben Annapurne dugačak 70 kilometara. Prolazeći kroz dolinu rizičnih polja i prelazeći u višu dolinu uz gornji tok Marsijandija, gdje je potpuno sušna klima, uživamo u vidicima na pašnjake i vrhove od 5000 metara. Nakon dnevnih marševa od 20—25 kilometara, te problema s nosačima koji štrajkaju i zadržavaju kolonu, uživamo usput kupajući se u gorskim potocima.

Nakon sedam dana stižemo u naš bazni logor. Postavljamo ga na visini od 4600 metara, a to je gotovo kao najviši vrh Evrope Mont Blanc. Pogled iz baznog logora je na divove Annapurnu III, IV i II. Divimo se i spremni smo da se uhvatimo u koštač s tim visokim planinama. Promatrajući ih osjećamo se kao da i one nas promatraju i pitamo se jesmo li dorasli takvom pothvatu. Opominju nas čestom grmljavinom lavina, ali smo se na njih postepeno privikli. Znamo, da Annapurna IV s posebnim zadovoljstvom pušta do svog grebena, ali vas nakon toga otpuhne s njega. No, mi smo došli dobro pripremljeni i spremni na sve nedaće što su pred nama. Gledajući Annapurnu IV, vrh od 7525 metara, osjećam lagan drhtaj u čitavom tijelu. Pitam se jesu li za takav napor bile dovoljne pripreme što sam ih prošlog ljeta imao u Rovinju: ronjenje, pli-

Annapurna IV (u sredini) i II (desno) s južne strane

Foto: Dr. Ž. Poljak (1971)

vanje, trčanje, tenis, skijanje na vodi, jedrenje, po osam sati na dan, je li sedam dana uspona u Dolomitima dovoljno za takav napor? Mora biti, pokušat ćemo! Spremamo opremu za visinske logore. Naš je zadatak uspon bez šerpasa i bez boca s kisikom. To će biti čist alpski uspon. Nosit ćemo sami svu opremu ići na vrh u alpskom stilu, prebacujući naš šator svaki dan sve više. Naprtnjače su nam teške, no mene još i kamera opterećuje. Snimamo film kamerom super 8 mm. Sutra polazimo. Svi nas osam kreće da postavimo prvi visinski logor i da ga opremimo sa što više hrane i opreme.

Stijena se približila. Osjećamo dah Annapurne na sebi. Lijevo ide jedna grupa, a desno druga. Počinjemo postavljati fiksnu užad. Na desnoj strani, u kuloaru, Darko javlja da je podloga čvrsta i da se brzo napreduje. Mi dolje postavljamo užad za transport. Nakon uspona od 160 metara Boško ostavlja naprtnjaču i prijeći prema Darku, a slijedim ga i ja. Vrijeme je lijepo. Snijeg je u kuloaru nabit. Stavljamo stvari u jednu vreću, zabijamo klin i o njega pričvršćujemo punu vreću opreme, te se vraćamo u bazni logor. Raspravljam o tome koji bi put bio bolji, no to ne traje dugo.

Drugi dan kreće Mario s Leptirom kroz kuloar. Idu brzo, a mi ih pratimo teleobjektivom 500 mm. Nakon izlaza iz kuloara nema se kuda. Prijede lijevo na užad koju su jače fiksirali. Vrlo riskantna varijanta. Gledajući ih iz logora stišćemo zube. Sa svakim smo njihovim korakom nervozniji od straha da sve pod njima ne popusti. To mučenje trajalo je dva sata. Sretno su konačno stigli do fiksnih užeta. Idu po njima i lako izlaze na gornju policu. Stijene okolnih vrhova sve su veće, sunce zalazi i obasipa vrhove rumenilom, dok Mario i Leptir postavljaju visinski logor I na visini od 5300 metara.

Rano ujutro, nakon doručka, krećem prema logoru I. Nosim još dodatak hrane i apoteku koja će odigrati veliku ulogu. U logor I stižem bez teškoća. Postavljam šator i čekam Leptira i Mariju, koji pokušavaju naći prolaz za postavljanje logora II. Ocenjujemo da je prolaz moguć jedino kroz ledopad. Da bismo sačuvali snagu i nadoknadiли izgubljenu tekućinu, naša kuhalna rade punom parom. Hladno je, no kuhanje nam čini mnogo zadovoljstva. Jedemo samo ono što nam najviše odgovara: grah, pileći rižoto, šunku, sir, himalajski kruh iz konzerve. Pijemo čaj, limunadu, elektrolit, Ovomaltine, otprilike litru i pol svaki, a nakon toga se nas trojica zavlačimo u šator. Čim je sunce zašlo naš se šator iznutra pretvara u ledenu šipiju od svakog izdisaja. Duge su noći u ovakvim logorima. Kompletno obućeni ulazimo u tople vreće i pokušavamo zaspati, jer nas sutra čeka naporan dan. Noć prolazi sporo. Budim se i po sjenama u šatoru vidim da sviće. Treba još čekati da sunce izade, a kada počne u štaoru kapati, znači da je vrijeme za pokret, no odlučili smo da ćemo ostati ovaj dan u logoru I. Mislim da je to bilo dobra odluka, jer se još nismo dobro aklimatizirali.

Dan nam prolazi sporo. Izležavamo se, stalno kuhamo, pričamo i pomalo već uživamo u tutnjavi lavina, tako koji put s bojazni pogledamo iznad sebe. Spavamo i po danu pa se pitam kakva će nam biti noć. Vrijeme je prekrasno, bez vjetra, a noć koja se brzo spustila pružila nam je divnu sliku nebeskog svoda koji se iskri od mnoštva zvijezda. Temperatura je minus 20°C, no to nas ne smeta da uživamo u vidiku na vrhunce obasjane mjesecom: Pisang peak, Annapurnu II i Annapurnu III. S takvom slikom zavlačimo se na spavanje. Prije toga obavezna je priča. Mario me stalno pita: »Deda (mene tako zovu), bude u zimi kaj »mački« za mene na skijanju?« Raspoloženje je dobro. Danas uzinamo tablete za spavanje »Lorsilan« (sadržavaju 2,5 mg lorazepama). One štite organizam od nepovoljnih učinaka psihičkog stresa, smanjuju emotivne reakcije na stres i imaju izrazit anksiolitički učinak (povoljno djeluju na raspoloženje). U pojedinačnoj dozi uvečer olakšavaju uspavljanje i omogućuju normalan san.

Budim ih u šest sati. Nikome se ne da iz topnih vreća za spavanje. Spremamo doručak i već u osam sati smo na putu prema logoru II. Nas troje krećemo vrlo polagano. Svaki korak je težak i naporan. Imamo i mnogo stvari. Nosim kompletну kuhinju, Mario jedan dio šatora, a Leptir drugi. Uspon kroz ledopad je nagiba 50°. Stojimo samo na prvim zubima dereza. Sada nam ski-štapovi smetaju. Cepin ulazi u snijeg do kraja. Čudan sastav leda i snijega, uz to prilično dubok. Nakon napornog prolaza kroz ledopad postavljamo fiksno uže. Olakšat će transport opreme, a i povratak. Hodamo još sat vremena i postavljamo šator na visini od 6010 metara. Promatramo okolicu. U dolini se vidi bazni logor i pitamo se može li se nešto srušiti na njega jer okolo sve visi. Snježne strehe su velike, a seraci nepouzdani. Spremamo se za dugu noć. U 18 sati imamo radio vezu s bazom. Javljuju nam da smo na dobroj visini, po planu, da će vrijeme biti dobro i da se spremaju Boško i Rade u logor I.

Ostajemo sami u tišini snijega i leda. Taj naš šator, u kojem je zbog narandaste boje uvijek »sunčano«, ujedno je i neka vrst zatvora. Iz njega ništa ne vidiš, ali zato čuješ stalno tutnjavu lavinu, a ne znaš ide li koja prema nama. No, takve misli potiskujemo iz svijesti. Sutra je dan odmora. Kuhamo, no sada je mnogo teže, jer je samo jedno kuhalo ostalo ispravno. Snijeg se strašno sporo topi. Znamo da nije moguće toliko tekućine popiti koliko bismo trebali. Prepostavljao sam da će naš uspon biti izuzetno težak. Na čas me obuzela bespomoćnost pri pomisli na to kako su mnoge ekspedicije prije nas loše prošle, no duboko u nama bilo je nešto što nas je gonilo naprijed, da penjemo i onda kada bismo možda trebali da se povlačimo. Fizička i psihička izdržljivost nas trojice bila je stavljena do krajnje granice iskušenja. Pitao sam se zar je cijeli moj život bio usmjeren prema ovom presudnom trenutku?

Annapurna II

Foto: I. ZAHE

Pokušao sam se prisjetiti vremena kada je počelo prekretno razdoblje moga planinarskog života. Je li to bilo onog dana kada sam stupio u planinarsku organizaciju? Ili možda onog časa kada sam osvojio Triglav kroz sjevernu stijenu? No, sada je došlo vrijeme akcije. Svi smo mi završili dobru obuku i krenuli smo u najviše planine, a sada ostvarujemo san svakog planinara alpinista sudjelujući u jednoj od prvih ekspedicija iz grada Zagreba. Složenosti svakodnevnog života bile su ovdje privremeno zaboravljene. Neke sitnice su možda presudne. Ipak od svega je najvažnija bila odluka, preuzimanje odgovornosti. Preostaje samo jedan osnovni cilj. Jedna pogonska sila koja nas vodi osvajaju Annapurnu IV. Sam vrh gubio je svoju prednost. Znali smo točno gdje je i više nam nije mogao umaknuti. Sve je bilo samo pitanje vremena.

Dok sam pripremao doručak, moji su se supenjači još protezali u toplim vrećama. Mu-kotrpno je to kuhanje. Za spremanje doručka, raspremanje čitavog logora pa do pokreta trebalo nam je po dva sata vremena, jer na ovoj visini svaki pokret košta mnogo snage. Jedna je od najtežih stvari pričvršćivanje de-reza.

Vrijeme je dobro. Uspon počinje lagano preko nekoliko otvorenih ledenih špalti. Pre-skakemo ih, ali nakon toga nam treba mnogo odmora. Znamo da se krećemo po golemoj snježnoj strehi i pogled nam stalno klizi prema dubini podnožja Annapurne III. Čovjek je tako usamljen u tim trenućima. Pazi na svaki svoj korak, a ujedno mu u glavi misli-

skaču s jedne na drugu. Dugotrajna koncentracija pažnje i neposredna životna opasnost od iznenadnog obrušavanja lavina toliko su pritisikivali mozak kao da će prsnuti.

Pitao sam se što Leptir i Mario misle sada? Možda su mislili na pivo i žene, na slobodne časove provedene u našim Alpama? No, to nije bilo sada važno, jer upravo smo izbili na greben koji nas vodi na sam vrh. On još izgleda jako daleko, ali smo za nagradu dobili prekrasan vidik na planine prema Indiji. Pogled nam se teško odvaja od impozantnog vrha Mačapućare (Riblji rep) u lancu Annapurne. Nema nigdje više tako divnog i ujedno teškog vrha. Ostajemo ovdje prilično mnogo vremena. Snimam kamerom dug kadar tog pogleda preko »sedam brda i dolina«. Znamo da danas moramo logor postaviti što više.

Počeo je neugodan vjetar koji nam polako smrzava čitavu desnu stranu tijela. Temperatura pada. Osjećam da mi prsti na nogama mrznu. Udaram cepinom po cipeli da ubrzam cirkulaciju u nozi. Hodamo na prilično velikom razmaku jedan od drugoga, tako da se povremeno niti ne vidimo. Snijeg oko nogu plovi kao val, vjetar je sve jači. Mislim da je prvi znak popuštanja psihičke napetosti osjećaj gladi. Gledam na sat: 16 je sati. Moramo požuriti s postavljanjem logora. Visina je 6800 metara. Ukopavamo šator uz pomoć specijalnih vrećica u koje trpamo snijeg, tako da vjetar ne može dignuti šator. Čini mi se da je mjesto dobro, no kao da smo na prelazu vjetra s jedne na drugu stranu. Puše strašno, ocjenjujemo da je preko 100 km na sat. Šator osi-

guravamo još cepinima i brzo se uvlačimo u njega. Ostajemo nepokretni gotovo pola sata da bismo došli k sebi od iznemoglosti. Uz pripremanje hrane teče razgovor. Treba li nam još jedan ili dva dana do vrha. Hoće li nam vrijeme ići na ruku?

Gledam kroz malu rupu na šatoru u pravcu našeg sutrašnjeg kretanja i vidim da nas čeka oštar uspon preko okomith seraka. Bit će naporan! I dalje imamo poteškoća s kuhanjem. Sada nam već za jednu litru tekućine treba i do tri sata kuhanja. Potpomažemo kuhanje plamenom svijeće. Nervoza se uvlači među nas. Hrana koju imamo sa sobom vakumirana je, nije loša, no postala nam je jednolična. Sanjam o špinatu, pire krumpiru i faširanom odresku, a Leptir i Mario me zadirkuju što ne znam poželjeti nešto bolje. Nakon večere spremamo se na spavanje. Ja imam dvije vreće, koje su po težini jednak teške kao i od Leptira i Maria zajedno, no to se jako dobro pokazalo, jer mi je ona unutrašnja uvijek ostala suha. Vreće se naime preko noći skroz smoće i napune injem, tako da ih ujutro moramo mokre staviti u naprtnjaču. Nakon obavezne priče prije spavanja za moje partnere, koji su puno mladi od mene, padamo u neko latergijsko stanje. Osjećam našu veliku odgovornost prema gradu Zagrebu, SOFK-i Zagreba, planinarskoj organizaciji. Moramo uspjeti, jer to će biti viza za sve daljnje ekspedicije. Mi i jesmo kadrovska ekspedicija.

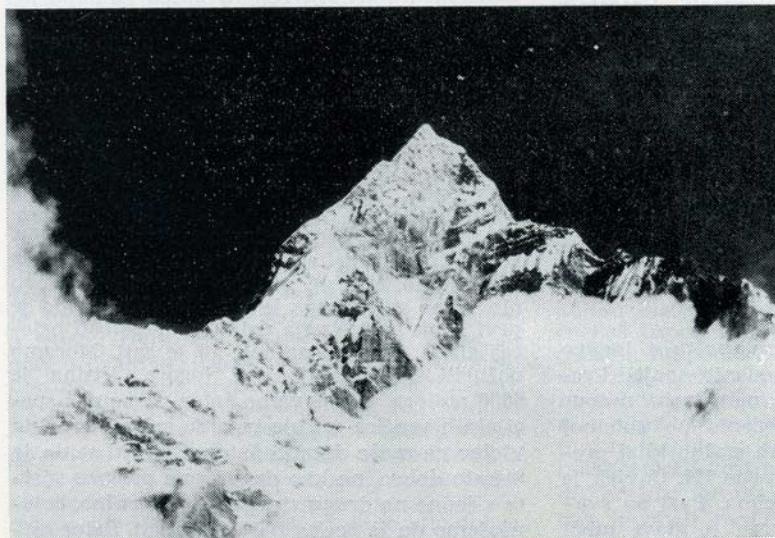
Kada smo se u 18 sati javili u bazu, Darko nam je javio da će vrijeme biti dobro i da je za sada kod njih sve u redu, no da odlaze u potragu za Veljkom Šušakom unesrećenim na Pisanog Piku. Ta nas je vijest teško pogodila. Poznavao sam Veljka jako dobro. Prije nekoliko mjeseci je na Kamniškom sedlu pred mnom polagao ispit za vodiča. S njegovim odlaskom kao da se završilo jedno poglavljje. Je li zavladala drugačija atmosfera? Bilo je dovoljno vremena za razmišljanje. Osjećali smo

zaprepaštenje i tugu. Znali smo da se to možda i nama može dogoditi. Pitao sam se na čas ima li neke istine u fatalizmu. Možda je sve pitanje pukog slučaja. Ili sreće? U suštinli mislim da se ipak radi o sreći.

Mrkli je mrak. Nigdje svjetlosti. Odjednom malo mjesecine. Tek toliko da se srebrnasta traka prospe po prašnatom moru snijega. Ne, u ovakvim satima ne smije se misliti na žrtve, iako nelagodnost i napetost postaju realne činjenice. Predstoji nam dugotrajna, iscrpljujuća borba protiv zamora. Oči su nam bile i preko naočala zakrvavljenе od neprekidnog gledanja u tu snežnu bjelinu, tako da nam ova tama u šatoru ugodno prija. Konačno to nem u san.

Sunce se odvojilo od obzorja i odskočilo na nebo. Svjetlost se razlila preko našeg šatora i preko snežne pustinje gdje se razlijevala kao rasuti dijamanti. Nastajanje novog dana dje-lovalo je kao udarac, ali u dobrom smislu. Značilo je olakšanje i radost, jer smo mogli jasno vidjeti pojedinosti i bili smo oslobođeni pomrćine koja je izgledala kao da nikada neće nestati. Sva trojica smo izdužili vratove kroz rupe na šatoru da bismo osmotrili udaljeni vrh Annapurne IV. Medutim, nije bilo ničega što bi se moglo vidjeti, jer je vrh imao »perjanicu« koju je vitlao vjetar.

Danas opet ostajemo u šatoru da se dobro odmorimo. Činilo se da ne dišemo. Zrak je bio suh i opojan. Od nestrpljenja smo grizli usne. Kao da nas je obuzela nervoza. Čovjekovo strpljenje ima negdje granicu. Beskrajno čekanje, radi aklimatizacije, može na neki način biti teže nego umiranje i agonija. Promatrali smo snijeg koji se prostirao u beskraj oko nas. Sve do horizonta su vrhovi prekriveni snijegom, a dalje preko ivice horizonta obrušavaju se u skrivenu vječnost. Mi ustvari hodamo kao po nekom velikom zidu koji odvaja plodnost južnih dolina od suhih pustinjskih na sjeveru. U takvom dnevnom i noć-

Mačapučare s južne strane
Foto: Dr. Z. Poljak (1971)

Sjevernoistočna stijena Annapurne IV

Foto: I. ZAHE

nom odmoru pomalo pričamo, spavamo i kuhamo. Bio je to beskrajan dan, dugo jutro i još duže popodne. Sada je bio gotovo mrak, sunce je bilo zašlo iza nevidljivih vrhova i stvaralo sliku od rumenila i zlata. Što se više smrkavalio, sve više je sve izgledalo miroljubivo, pa smo znali da sutra napredujemo dalje.

Jutro je tih, žurimo sa svakodnevnim poslom i krećemo. Prelazimo u napad. Moramo postaviti posljednji logor što više da bismo sutradan imali što kraći uspon na vrh. Osjećamo se odlično, no hodanje je prilično otežano. Podupiranje sa ski-štapovima pokazalo se odličnim, jer se usput na njima možemo odmarati. Hodamo, a sunce i tih vrijeme nas umiruje. Nebo je bilo izvanredno, svega nekoliko malih oblaka, plosnatih i niskih nad horizontom u pravcu juga. Sunce je bilo velika lopta bijela vatre koja je sve plavila svojim zlatnim zracima. Ljudima u domovini, nema sumnje, ovaj će naš pothvat ličiti melodrami. Ekspedicija koja je izbila u prvi plan i u koju su uperene oči planinarskog Zagreba.

Odjednom strah nestade. Tvrdi se da je svaki čovjek kukavica, iako to ne priznaje, ali da to prestaje biti kada kućne čas borbe, jer onda prokuljaju nagonski refleksi. Konačno smo na zadovoljavajućoj visini, a ujedno i našoj najvišoj do sada — 7100 metara. Postavljamo šator na izvrsnom prostoru. Ne moramo puno ukopavati. Na vrh idemo sutra. Darko je odlično planirao i na grafikonu toč-

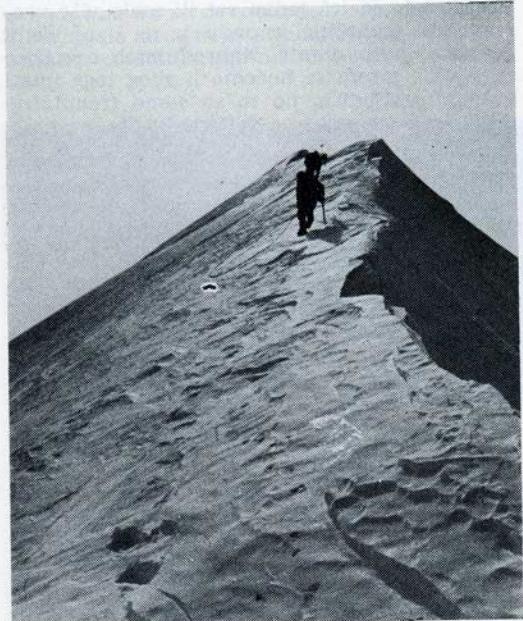
no pogodio krivulju našeg kretanja. Vezu s bazom nemamo, više nam radio ne funkcioniira. Odmor nam je potreban. Svaki od nas trojice obavio je svoju ulogu, skladno kao zupci nekog stroja. Sunce se širokom krivuljom polako spuštao prema ivici Ribljeg repa. Preostajalo je još jedan sat ili malo više vremena da pomrčine, a onda je na ovoj visini zavladao potpun mir. Napredujemo bez boca za kisik i pitam se hoćemo li zbog toga imati kakvih posljedica, no to su samo trenutačne misli koje se gube u drijemežu što nastupa.

Konačno je dan. Danas je 17. listopada 1982. Jesen je, ali ovdje je mirno i tih. Annapurna nam je dopustila uspon. Svesni smo da ćemo danas savladati vrh. Ostavljamo sve stvari u šatoru. Prvi kreće Leptir, pa onda Mario. Ja malo zaostajem jer mijenjam film u kamери. Ona radi odlično. Uzimam rezervne filmove i baterije. Krećem i ja za prvom dvije kom. Pitam se za koje se vrijeme može savladati tih preostalih 425 visinskih metara. S lijeve i desne strane grebena tisućama metara duboke padine. Drago nam je da ne nosimo boce s kisikom. Bilo bi nam to veliko dodatno opterećenje. Idemo svaki posebno, nenavezani. Prelazimo veliku stepenastu špaltu, koja nam uzima mnogo snage. Polako nastavljamo prema vrhu. Snimam kamerom, no i to me košta prilično snage. Izlazimo na sedlo između Annapurne II i IV i krećemo dalje. Dolazimo na Sjeverni vrh (7450 m) i tu ću ostati da snimim uspon Leptira i Marija po

bridu. Imadu pred sobom još 75 metara. Da-jem cepin Leptiru i oni kreću. Snimam korak po korak uspona i, konačno na vrhu vijore zastave Jugoslavije, Hrvatske i Zagreba. Po-bjeda!

Za taj trenutak ne mogu naći riječi opisa. Time je sve što je uloženo u ovu ekspediciju postalo opravданo. Dokazali smo što možemo sami da izvedemo, a to čemo iskustvo prenijeti na mlađe. To su misli koje mi idu kroz glavu. Vidik je neopisiv. Dok se Mario i Leptir spuštaju i dok ih čekam, znam da nema opuštanja. Nije to kao svaki drugi sport. Atletičar pretrči svoju dionicu, s pobedom digne ruke u zrak, i gotovo. Mi i dalje moramo biti potpuno koncentrirani na dugi put silaženja. Grlimo se, stišćemo ruke jedan drugome i silazimo malo brže nego što smo se penjali. Pogled nam se spušta na naš mali šator i na bazni logor.

Dolazak u šator, gdje čemo provesti i drugu noć na 7100 metara, okrepljuje nas. Kuham na onom koheru koji nas je koštao toliko živaca. Spremam najbolje što imamo. Zadovoljni smo, i tako lagano tonemo u san. Budim se usred noći. Osjećam da se nešto događa. Slušam. Dolazi iz daljine. Sum vjetra, a onda udar u šator koji se zalijula i počinje da se njije vrlo opasno. Nevrijeme na 7100 metara i to sa snijegom. Pokušavamo se smiriti, no to ne ide baš najbolje. Dočekujemo radanje dana potpuno budni. Vani se ništa ne vidi. Više ne vidimo niti cepline ni dereze koje smo vani ostavili. Snijeg pada i pada. Danas nam nema silaska. Još jedan dan i noć na ovoj visini. Tko zna što misle oni u bazi. Sami sebi kažemo da nam nije potrebna nikakva žurba.

Annapurna IV

Foto: I. ZAHE

Oko podne gledam kroz otvor šatora i pretražujem tamni horizont. Najzad sam ugledao: malo svjetlo, plava rupa među oblacima. Dečki, pokret! Pakujemo stvari i sklapamo šator. Još puše, no pokušat ćemo se spustiti niže. Mario i ja smo spremni, ali Leptir traži svoje dereze. Nema ih. Kopamo po snijegu, a usput ostajemo bez daha da napora. Nema ih i nema. Znamo da bi povratak bez njih bio vrlo riskantan, jer bi Leptir morao skinuti gamaše. Kako je vrijeme prolazilo, zaključili smo da je najpametnije ponovno postaviti šator. To nas je koštalo daljnijih iscrpljujućih kalorija.

Ležemo i mislimo što sada? Vrijeme se potpuno smirilo i s nastupajućim mrakom svemir nam je bio bliži nego baza. Prolazi nam mučna treća noć na toj visini. Cirkulacija krvi nam je za sada normalna. Puls koji smo stalno mjerili u mirovanju je 70, a pri kretanju 140—150. Problema sa stolicom nikakvih, jedino što na hladnoći od minus 30°C to treba izvesti vrlo brzo. Za mokrenje se koristimo nylon-vrećicama od hrane koja ostaje nakon kuhanja, te ih izbacujemo. Na takve uspone bilo bi možda pametno nositi »guske« (bolničke posude za mokrenje). Po običaju pričam priče iz skijaškog života i o usponima koje sam izveo dok sam živio u Švicarskoj. Tone-mo u nemirno drijemanje.

Sest je sati. Leptir izlazi i počinje s traženjem dereza. Spremamo doručak i pakujemo stvari. Konačno smo odahnuli, jer su dereze nadene. Odmah krećemo. Prilično je naporno. Snijeg je pršić i jako dubok. Na mjestima propadamo do pojasa. Prema osjećaju držimo pravac po grebenu. Stižemo do sedla. Kratak odmor. Na brzinu topimo snijeg, jer smo strašno dehidrirani. U zavjetrini nas sunce sasvim dobro grie. Posljednji pogled na sigurno najljepši vrh u Himalaji. Mačapučare, »Riblji rep«, i mukotrpno spuštanje sve do noći. Postavljamo logor na visini od 6000 metara. Tako čeznutljivo gledamo u dolinu gdje se lijepo ocrtavaju šatori baze. Znamo da nas očekuju s nestrljenjem. Obećana nam je torta, a boca viskija čuva se od prvog dana za povratak osvajača vrha. Bili smo sve umorniji. U jednom trenutku uhvatio nas je strah za prste na nogama i dobro smo ih izmasirali. Vidim i na jednom prstu ruke bijelu mrlju, a osjećam na nogama trnce u vršnom dijelu. Ti trnci u nožnim prstima potrajali su još oko mjesec dana poslije povratka, a bijela mrlja se dva-tri puta pojavila i lagano nestala. Masaža nam je puno pomogla.

Jutro je bilo toliko mirno da smo se osjećali kao da lebdimo u zraku. Dohvaćamo se prvog fiksнog užeta i odlučujemo da ga tu i ostavimo, nemamo snage da ga za sobom skinemo. Slijedi prijelaz preko špalta, skokovi. Sve to izvadamo kao u nekom transu. Naši životi zavise od našeg brzog i refleksnog reagiranja. Munjevito reagiranje, trenutno shvaćanje i izbjegavanje. To su uvjeti za pobjedu i za izbjegavanje ljudskih žrtava. Alpinisti će ginuti, ali se barem znade da je svaki naučeni i uvježbani postupak smišljen zato da se žrtve svedu na minimum. Stigavši do mjesta gdje smo imali logor I našlazimo na med i vrećice

čaja od metvice. Kuhamo odmah čaj s medom. Pijemo sada mnogo, jer kuhalo sada radi puno brže pošto smo na nižoj visini. Nakon takvog jednosatnog odmora krećemo na zadnju etapu do baze.

Slijedi spuštanje po fiksnim užetima, koje samo omotamo oko ruke i tako kližemo prema dolje. Mario i Leptir, kao da lete, dok ja to izvodim puno sporije. Imam grčeve u želucu, a izvršiti fiizološku potrebu na tom dijelu nije moguće. Nakon kraja tih 200 metara užeta bacam se u snijeg, no jer mi je poklopac naprtnjače ostao otvoren, ispada mi kamera. Srećom se nakon tri metra zaustavlja. Do nje propadam do prsa u snijeg i jedva je dohvaćam. Nastavak je lakši. Dečki me čekaju na moreni. Idemo po moreni vrlo polagano i konačno vidimo naše šatore i ostale članove ekspedicije. Trče nam ususret. Aparati škljocaju, grlimo se i ljubimo. Darko nas krsti bocom za kisik koju nismo upotrijebili. Divno se osjećamo. Tako okupljeni dugo stojimo i pričamo. Zadatak je izvršen s najvećim zadovoljstvom i uspjehom za zagrebački i hrvatski alpinizam. Nakon večere dugo još u šatoru razgovaram s Rusom, dok vođa ekspedicije Darko konačno mirno spava, bez napetosti i brige.

Daleko ispred grebena Annapurne mjesec se spuštao prema obzoru, tamo gdje se greben i tamo nebo spajaju nevidljivom linijom. Mjesec će ubrzo zaći pa će ostati samo svjetlost zvijezda koje su nas pratile tolike dane. Sada sam već sa svojim snovima u Zagrebu.

Ustajanje, doručak i spremanje stvari. Ostavljamo sve stvari da ih Šerpasi i nosači dopreme u Kathmandu. Sa sobom nosimo samo najnužnije. Forsiramo marš u civilizaciju, po 30 kilometara dnevno. Jedemo i spavamo po selima. Stižemo izgladnjeli do asfalta. Nepalski praznik Nove godine nam čini mnogo problema, od hrane pa do prijevoza. No dočepali smo se Kathmandua. Tu još nekoliko dana uživamo i zatim letimo za Zagreb.

Doček na izlazu iz aviona naših planinara Piceka i Ratka, te naših obitelji u aerodromskoj zgradi i mnogo drugih dragih osoba bilžnam je nagrada za sve one teške dane proveene u prekrasnoj Himalaji.

ORGANIZACIJSKI PODACI

Organizator Prve zagrebačke ekspedicije »Annapurna IV« bio je Planinarski savez grada Zagreba. Sudjelovali su slijedeći penjači:

1. EDIN ALIKALFIĆ, 23 godine, član PDS »Velebit« od 1976., alpinist i alpinistički instruktor, član GSS, voda alpinističke škole, zimskog logora, ispenjao najčešće smjerove u Paklenici, Julijskim Alpama i u inozemstvu. Ekspedicije: republička na Mt. Kenyju, društvena na Alpamayo (Peru), zagrebačka »Annapurna IV«; najviša visina 7525 m.

2. MARIO BAGO, 27 godina, član PDS »Velebit« od 1979., član GSS. Jeden od perspektivnih alpi-

Na vrhu

Foto: I. ZAHE

nista u Hrvatskoj, zajedno s Alikalfićem ispenjao gore navedene uspone. Ekspedicije: Alpamayo i »Annapurna IV«; najviša visina 7525 m.

3. ZELJKO GOBEC, 42 godine, član PD »Vihor« od 1969., prije član PD »Zagreb-Matica« od 1949., alpinist i alpinistički instruktor, vodič i vodički instruktor, skijaški učitelj s međunarodnom licencom (ISSA), skijaški sudac. Usponi u evropskim Alpama, voda ekspedicije »Kilimandžaro 1976.«, u »Annapurna IV« najviša visina 7425 m.

4. DRAGO BARUŠKIN, 40 godina, član PD »Zeljezničar«, alpinist i alpinistički instruktor. Ekspedicije: Mt. Kenya, »Annapurna IV«. Najviša visina 5000 m.

5. BOSKO MRDEN, 28 godina, član PDS »Velebit« od 1975. Član GSS. Usponi u Alpama i ekspedicije: Mt. Kenya, Alpamayo i »Annapurna IV«. Najviša visina 5300 m.

6. RADOVAN DRAGANIĆ, 26 godina, član PDS »Velebit«, alpinist, voda alpinističke škole. Ekspedicije: Mt. Kenya, Alpamayo, »Annapurna IV«. Član GSS. Najviša visina 6000 m.

7. MIROSLAV AMBRUS KIS, 29 godina, član PDS »Velebit«. Usponi u našim i inozemnim Alpama. Ekspedicija: »Annapurna IV«. Najviša visina 6000 m.

8. DARKO BERLJAK, 32 godine, član PDS »Velebit« od 1972., alpinist i alpinistički instruktor, član GSS, predsjednik Komisije za školovanje PSZ-a, predsjednik Komisije za alpinizam PSH. Usponi u našim i inozemnim Alpama. Ekspedicije: Mt. Kenya, Kilimandžaro, Kavkaz (voda), »Annapurna IV« (voda). Najviša visina 6000 m.

I bog stvori planine!

RADIVOJ KOVACHEVIC

SRIJEMSKI KARLOVCI

Neka mi oproste preci, moji i vaši, što ču ih javno optužiti i priznati da je u njihovim glavama bilo dosta tabula rasa — bjelina po kojima je neznanje »pisalo« svakojake izmišljotine. Zapravo, ja ih ne optužujem nego ih pokušavam opravdati, pa čak i zahvaliti što su nam ostavili to svoje »neznalačko blago« o prirodi i pojavama u njoj. Objektivno, tako je i moralno biti prije dvije, tri pa i više stotina godina kada su knjiga, škola, a da ne govorimo o nauci, bili privilegija tek tamo nekog promilovog promila ljudi. Pred njima je stajala priroda, ta širom otvorena knjiga, koju nisu znali čitati. Čak ni sricati. A s njenih stranica vrcalo je sijaset pitanja na koja oni tada nisu umijeli odgovoriti. Eto, recimo, na svim meridijanima i paralelama ljudi su se oduvijek pitali: kako su postale planine?

O tome, kako su postale planine, kod različitih naroda postoje i različite priče. Sve one imaju zajednički imenitelj: planine su djelo bogova. Samo je njihova snaga bila u stanju da tako nešto sagradi na kugli zemaljskoj.

Još u antičko vrijeme vladalo je rasprostranjeno mišljenje da su bogovi s nebesa na zemlju bacili planine, posijali ih po njoj, a neke čak otesali kao stupove da bi poduprili nebeski svod. Tako su, vele antičke legende, stvoreni Liban i Hermon, planine u Siriji i Jordanu, dok su plećati Atlas smjestili na kraj svijeta, u sjevernu Afriku, da bi pridržao završetak neba.

Antički su Grci vjerovali da su se bogovi, u dosadi, igrali tim »kamičcima« i bacali ih po zemlji, gdje su u obliku planina i danas ostali. Titani, ti orijaši antičke grčke mašte, prevrnuli su sva brda u Tesaliji kako bi oko Olimpa sagradili grudobran, a nije im bilo teško da brdo Atos s kopna odnesu u Egejsko more i tu ga posade usred vode, na kome se mjestu sada nalazi.

Među mnogobrojnim legendama o postanku Himalaje u Nepalu se priča i ova: Jedan iz božanskog trojstva, bog Višnu, dok je jednom prilikom šetao po zemlji, primjetio je djevojku kako spava na sunčevoj pripeci. Pošto je ovaj bog činio samo dobro ljudima, dohvati jednu omanju planinu i držeći je na vrhu prsta zaklanjaše njome lijepu spavačicu. Da bi i u buduće lijepe djevojke mogle spavati u hladovini, podiže brda tako visoko da su davale veliku sjenku i zaštitu od vrelih sunčanih zraka. I tako postade Himalaja.

Bogovi su ponekad imali preča posla i nisu uvijek bili u stanju da se bakću planinama i pomiču ih snagom mišica. Bilo je zato dovoljno da, recimo, jednim mligom pomaknu brda. Tako saznajemo da su planine trčale za zvukom lire boga Orfeja, planine su se uzdizale visoko u nebo samo da bi čule glas Apolona.

Da prorok Muhamed nije zakasnio na zemlju 2000 godina, sigurno ne bi morao odlaziti planinu, nego bi ona došla k njemu.

Ni mašta našega naroda nije ostala ravnodušna prema planinama. U predanjima i narodnim pripovjetkama ostavili su nam naši preci vrilično podataka o tome kako su oni tumačili postanak planina. Pažljivi analitičari su prijetili da postoje dva tipa predanja — jedna tumače nastanak gromadnih, a druga lančanih planina.

U pismu koje je 12. septembra 1834. godine sa Cetinja poslao Jerneju Kopitaru u Beč, Vuk Stefanović Karadžić veli: »Crnogorci u šali kažu da su se Bogu, kad je sijao kamenje po svijetu, prodile bisage više Crne Gore, te mu se sve sjeme na nju prosulo.«

Jedan nepoznati njemački putopisac iz prve polovine XIX stoljeća, opisujući Crnu Goru, zabilježio je: »Narodne pjesme pripovijedaju da je Bog, kad je na zemlji brda bacao, na Crnu Goru cijelu vreću u kojoj ih je držao ispušto, i onda su se iz vreće brda na sve strane ove zemlje raskotrljale i nju svu prekrila.«

Sakupljujući narodne pripovjetke, Vuk Karadžić je zabilježio i ovu: »Pričaju naši stari da su čuli od svojih pradjedova kad je Hristos po zemlji hodao da je za njim hodio Sveti Petar i nosio vreću sitnoga pijeska, te Gospod de je htio da bude brdo uzeo bi zrno pijeska i rekao bi: Da umnožat sja! te su zato svuda velika i visoka brda, a kad je došao u naše selo, provali se Svetom Petru vreća i više polovicu prospere.«

U jednoj drugoj narodnoj pripovjetki se kazuje: »Razgovarali se jednom Turci i raja hercegovačka: Ma hvala neka je Gospodu Bogu zašto je ovako naša Hercegovina odveć brdovita i krševita, a nije poljovita, kao Bosna naša posestrima. Odgovara jedan od uleme: Ja sam čitao u jednoj starinskoj knjizi kad je Alah po zemlji hodio, pa de je što od prilike video da treba, naredio bi anđelu koji je za njim nosio torbicu punanu piljaka da ondje baci jedan, a rekao bi Alah: Ondje da bude planina, a ovdje brdo, a ovdje gomila, a ondje glavica, a ovdje polje i tako dalje, pa kad su došli u Hercegovinu, prospe se anđelu torbica, a u to Alah — da mu je za slavu — naredi: A ovdje brdovito i kamenito.«

Treća pripovjetka o postanku hercegovačkih planina glasi: »Kad je hak-tal (Pravedni Bog) stvorio svijet, savtori puno jedno rešeto zemlje i zapovidje krilatijem anđelima da nose ovo rešeto zemlje i gdje vide najbolja mjesta, pričišća za rod i plod zemaljski da tamо kroz rešeto prosiju. Anđeli tako i urade i de god prošuše zemlje tamo su danas narodi sretni i čestiti, a one kamičke i očinke što u rešetu ostadoše poneseše Bogu govoreci: Šta čemo

raditi od ovih očinaka, e je i ovo tvoje stvorene? Odgovori Bog: I to će nekome nekad i za nešto služiti; ako neće ljudima, a ono će zvjerima; prospite to što je u reštu ostanulo dva dijela u Hercegovinu, a treći dio u Crnu Goru. Tako ostade i dan današnji i Hercegovina i Crna Gora kamenita i brdovita, gdje je leglo svakojake zvjeradi, a malo bogatih i čestitih, no siromašnih ljudi.«

Mnogo više legendi vezano je za postanak lančanih, planina. Jedna takva zaoblježena je u podnožju Rtnja, u crnorečkom kraju, u Istočnoj Srbiji: »Kad je Bog htio da stvori zemlju on pozove sve životinje na dogovor. Sve su došle osim ježa, koji je bio najstarija i najpametnija životinja. Najposle dođe i on jašuci na zecu. Skidajući se sa zeca on se orezili i od srama pobegne u trnjak. Bog pošalje pčelu da čuje što će jež sam govoriti. Pčela se prikrade do ježa koji se valjaše i govorase: Što mene zove Bog? Zar on ne zna kako će zemlju stvoriti? Zar ne ume da uzme železni obruc, pa da njime obavije oko zemlje, zatim dobro obruč da pritegne, pa će brda da iskoče gore, ravnice će da se udube dole, i onda voda ima куд da ide. Čuvši to pčela zvrkne i polete natrag Bogu...«

U selu Brajinci, nedaleko od Vlasenice, postoji malo drugačija verzija ove legende: »Kad je Gospod Bog stvorio i nebo, napravio je veću zemlju od neba, pa nebo nije moglo zemlju pokriti, a zemlja je bila ravna ko tepsija. Stane misliti šta će i kako će i zovne anđele na savjet, ali ni oni se nisu mogli domisliti. Sveti Arhandeo predloži da pozovu Lucifera ne bi li on mogao tome čari naći. Bog na to posla nekoliko svetaca i Svetog Arhandela pred njima da zovnu Luciferu na zbor. Lucifer odmah vikne svoje momke vragove da mu brže konja osedlaju, a oni skoče, uhvate zeca, osedlaju i dovedu Luciferu, pa podu u nebo, sveci pješice, a Lucifer na svome zecu. Ali zec ko zec, neće putem pravo, već sve preko puta, sad amo sad tamo, a Lucifer se nakrivio na njemu. Svecima se to dade na smijeh, a Lucifer se nade uvrijedjen pa okreće zeca natrag i pode u pakao. Andeli odu Bogu i jave mu što je bilo, a Bog pozva pčelu te joj naredi da odleti Luciferu, da se tamo i sluša šta će govoriti. Pčela prhne i odleti te se sakrije u jednu rupicu pokraj vrata paklenkih, a kada je Lucifer kući došao, izletješe preda nj momci, prihvate mu konja, on odjaše, uđe u kuću, sjedne i stane davolima pričati kako su mu se andeli rugali te se zato vratio. Ali, reče, kajat će se oni, jer se neće dosjetiti kako valja zemlju smanjiti, kako je treba sindžicom opasati, tvrdim klinom zategnuti da se savije i isprevija i tako postanu brda i doline, pa bi je lahko onda svu nebo poklopilo.«

Kad je to čela čula, zvrkne iz one rupice i odleti prema nebu. Ugledavši je Lucifer viknu: Neto dubretašice jedna! Kuća joj posrana bila! gdje se je sakrila i sve slušala, pa će sve odati! I on skoči za njom da je uhvati i udavi, i kad je pčela već stigla na nebeska vrata prihvate je andeli gore, a Lucifer za donji kraj

i razgule je tako da joj se trup po sredini samo na jednoj dlaci još držao glave i ona onako prekinuta, ni živa ni mrtva, pane pred Boga i udari u plać kako ju je Lucifer nagradio. Bog ju utješi veleći da će narediti da sve pčele od sada take budu. Još se pčela tužila da ju je Lucifer nazvao dubretašicom i da joj je kuća posrana, i da joj je to najžalije, a Bog naredi da se ono dubre u njenoj kući pretvorilo u med, a ljudi da ga sa slašću jedu.

Pošto je pčela sve pripovijedila Bogu što je Lucifer kazao, on učini tako, stegne zemlju velikim lancem, ona se stisne, ugne dolje i gore, postanu brda i doline, a nebo svu zemlju poklopi kao sač što zaklapa hljeb.«

Sakupljači narodnih pripovijedaka zabilježili su u selu Prilugu, nedaleko od Žepča, priču jednog starca: »... da je Bog bio stvorio veću zemlju nego nebo, pa da bi je stisnuo on je, po davlovom savjetu, njome potresnuo. Tako nastadoše brda i doline. Ali znajući da neće biti podjednako pravo poljaku i brdaninu, dadne brdaninu goru, a u gori svaku zvjerad i ptičicu, a u polju vodu i u njoj ribice, e da svakom pravo bude.«

Medu narodom u dolini Ibra i danas živa legenda: »Kad je Bog stvorio nebo i zemlju prevario se te napravio veću zemlju od neba; sve strci zemlja ispod neba, jer je svud unaokolo šira i duža. Zamislio se Bog šta da radi, ili zemlju da smanji ili nebo da uveća. A zao mu da pokvari ono što je sačinio. Išao je tako i mislio, ali nije mogao da se domisli. Kud god je išao pratila ga je njegova sjenka. Pa kad mu je tako dodijalo, okrene se svojoj sjenci i vikne: Senailo! — a cd sjenke onoga časa postane nečastivi — ime mu se ne spomenuto! Stade ga Bog moliti da ga savjetu šta će da radi. Sve mu kaza redom kako je što bilo, kako je napravio nebo, pa zemlju, pa kako se prevario. Kad ču Senailo što io i kako je, reče Bogu: Bit će zemlja koliko je i nebo. Pa zgrabi rukama, skupi zemlju, zemlja se nabra i stvore se brda i doline. Udesi te je taman nebo zemlju pokrilo. Kad su tako napravili zemlju i nebo, htjeli su da se odmore, ali nigdje vode nije bilo. Onda Gospod prođe dolinama, pa kud god prođe njegovim tragom poteče potok ili rijeka.«

Sakupljači narodnih predanja, umotvorina i običaja zabilježili su i ovu pripovjetku u dolini Velike Morave: »Kad je Bog stvorio zemlju i ceo svet on je stvorio i davola. Ali je bilo skoro sve suvo, zemlja bez mora. Kako je bilo potrebno more da u njemu davo živi, to se Bog zamisli i reče: Šta će sad? Nemam gde more ustanoviti! Đavo mu reče: Lako je to. Sabij zemlju u bregove, naber je, pa će imati mesta i za more. Bog posluša davola, skupio je i tako su postala brda.«

U Janju, u Bosni, kažu da je »najprije Šabot stvorio nebesa, zatim zemlju«. Zemlja je bila šira, »zato ju je stegao i zato se nameružgala (otuda brda i doline), pripeo zemlju uz nebo kukama«. Drugi kažu »da je Bog nogama zbij zemlju, skupio je i tako su postala brda.«

Ni narod Korduna nije ostao bez svoga tumačenja postanka planina. U ovom kraju se priča da je »negdje u birzeman, kad je Bog

zemlju stvorio, bila je to velika i nepregledna ravnica, pa niče dočka nit humke nije bilo. Nebo je bilo puno manje, te nije moglo pokriti zemlju. Sad ljudi stanu namišljati kako bi se moglo naperiti da nebo svu zemlju pokrije. Zato počeraju i stisnu zemlju, od juga na sjever i tako zemlja iskoči neće više, nede manje i postanu brda, a neće se opet manje ili više ka provali i postanu doline.«

Nisu samo brđani izmišljali pripovjetke o postanku planine. O tome postoji i legenda u Vojvodini. U ovom ravnicaškom kraju naše zemlje priča se »da je u početku svijeta bila zemlja ravna kao god daska. No budući da je Bog stvorio više zemlje nego neba, tako nije došlo da pokrije zemlju. Zato misleći Bog kako bi se toj stvari pomoci moglo, pošle Arhanđela Gavrila kradom dolje kod davola da čuje šta oni o toj stvari govore, te da mu poslje dokaže. Arhanđeo se tako sиде da ga davoli nisu opazili i stane prisluškivati kako se oni razgovaraju da bi trebalo sirjeć malo brijeća malo dolina, pa opet malo brijeća, a malo doline, i tako po cijeloj zemlji načiniti, pa bi onda, vele, dostalo nebo da pokrije zemlju. No kad je Arhanđeo to čuo i poletio gore, a on zapeprša krilima, a to davoli osjetje, pa onda jedan od njih ščepa grebene, potegne s njima za Arhanđelom i odvali mu komad mesa sa tabana. Kad je Arhanđeo kazao Bogu što je od davola čuo, onda tek stvori bregove i doline i tako dotegne nebo te pokrije zemlju.«

A kad mu je Arhanđeo kazao kakva mu se nesreća dogodila na tabanu, Bog zapovijedi da svakom djetu koje se u napredak rodi budu malo izdubljeni ili ugnuti tabani kao što mi danas imamo, i s njim utješi Arhanđela, a da tog doba kažu da su bili u ljudi tabani ravni kao daski.«

Vrijedno je spomenuti i legendu nastalu u prednjem Levaču: »Za četrdeset dana posle vaskrsu Hristos se javljao svetu, pa se u četrdeseti dan uzneo na nebo. Kada se je uznesio, za njim je pošla i zemlja. Videći to, on joj zapovedi da ne ide dalje i tako postanu brda i planine.«

Eto, to je to »neznalačko blago« koje su nam ostavili preci o postanku planina. Sigurno toga ima još mnogo razbacanog po knjigama i u zabilješkama sakupljača narodnog predanja, pa bi bilo dobro da nam se naši planinari javljaju ako su negdje čuli i zapisali nešto novo u ovoj temi.

LITERATURA

- Réclus Elyée: Šta priča planina, Beograd 1900, Srpska književna zadruga.
Dorđević R. Tihomir: Priroda u verovanju i predanju našeg naroda, Beograd 1958, Srpski etnografski zbornik, SAN.
Janković Đ. Nenad: Astronomija u predanjima, običajima i umotvorinama Srbaca, Beograd 1951, Srpski etnografski zbornik, SAN.
Dragičević T: Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo 1997.

Planina moga djetinjstva

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Čim je drug Glavni iz Makarske završio svoj govor, gestikulirajući i mlatarajući rukama kao da ga je napao roj divljih pčela, krenuli smo u kolonu po jedan. Kolona se kretala kroz šikar i šipraže, uspinjući se polako. Kako je vrijeme odmicalo tako je počelo preticanje kao na kakvom autoputu i kolona se počela poclako raspadati, rasipati na grupe, grupice i pojedince koji su ostajali sami. I već kod prvog odmarališta kolona je kasnila za pola sata, tako da sam znala da od onog planiranog programa ne će biti ništa. Znala sam da će moratonci stići na vrijeme, a mi ostali kako znamo i umijemo.

— Zadrani, eh Zadrani, ne odvajajte se jedan od drugoga, držite se zajedno, čeka nas dugi put. Formirajte kolonu, Branko Škoti, Veljko Sušak i ostali maratonci neka trče, a mi ćemo polako ali sigurno — čula sam dubok glas Đure Perića, koji je sa sobom vukao čitavu prvu pomoć kao da ide u rat.

— Možemo li vam se pridružiti? — upita nas vođa neke grupice, u kojoj su svi bili jednakno obućeni. — Da se predstavimo: mi smo članovi PD »Zvijezda« iz Ilijaša.

— Hej, bre, počekajte i nas da vam se pridružimo. Nepoznata nam je ova planina i nismo sigurni ako ostanemo sami, domaćini su otperješili.

I tako se stvorila druga grupa, odvojena od maratonaca, i krenula svojim putem, svojim tempom Biokovskom partizanskom stazom te gospodnje 1981. godine. A ta staza: uspinjala se, penjala, silazila. Izbili smo konačno na sam hrbat Biokova. Svuda oko nas beskrajan prostor. Osjetila sam kako me poplavljaju divljenje, radost, strahopostovanje, a pomalo i strah, čistti strah, jer sam kao dijete često slušala priče svoje bake o ovoj planini njenim ljetopatama ali i o njenim pakostima i zlobi, jer sve nedaće i nevolje koje bi se stuštale na Makarsku dolazile su odozgo s ove planine. Ona se raskriliла nad mjestom, nadvila svoje čstre bridove i stijene kao da će se srušiti na Makarsku i poklopiti je.

— A, eto, govorila je kasnije moja baka, mislila sam da sve što ne valja dolazi odozgo. Sada to više ne mogu reći, moji sinovi su otišli gore i nestali u gudurama...

Pogled na Biokovo s Movala na Pelješcu (zračna udaljenost 58 km)

Foto: D. Griesbach

Često puta znala je i ona nestati i izgubiti se po nekoliko dana. Otišla nahraniti svoje orliće — govorili susjedi, a ja tada nisam ništa shvaćala pa nisam ništa ni pitala. Samo se sjećam njenih sjetnih očiju i drhtavih ruku koje su prebirale krunicu i njenih usana koje su molile Boga:

— O bože koji jesi, pomozi onim mojim sokolićima, naročito onom najmladom, Frani, nema još ni 16 godina, ne zna tko mu glavu nosi, a on uprtio pušku na leđa i okitio se bombama. Čuvaj mi ona moja tri sina, planinu moja rođena — molile su i preklinjale njenе oči.

— Što ti je, što si se zamislila? — upita me Đuro nakon nekog vremena.

— Ništa, predem po paučini svog djetinjstva — rekoh.

Hodala sam hodala a činilo mi se kao da hodam po hrbatu kakve goleme ribetine, jer je s obje strane plavičasta magla i ništa drugo. Samo jedan krivi potez, krivi korak i odletiš u ambis.

— Ako zakoračiš krivo, pokupit će ti kosti u Makarskoj, a ako se skoturaš lijevo, letiš pravo u Imotsko polje — rugao se Đuro iza mene, kao da čita moje misli.

— Odletiš, vala, pravo u đenet Alahu u kri-lo i njegovom proroku Muhamedu u skute — naruga se neki Bosanac iza mane.

— Možeš i sotoni u kotao — dobaci netko treći.

I tu, na rubovima ove planine, na ivici život-a i smrti, naši su životi predstavljali samo tanku nit koja se mogla svaki čas prekinuti, ovisili su samo o pravilno odmjerenum koraćima i skokovima, jer je bilo i takvih mjesta gdje ti nije preostajalo ništa drugo nego da odmjeriš daljinu od stijene do stijene, sam sebi držiš fligu za sreću, pa preskočiš. Srećom

bilo je lijepo vrijeme, a još sretnija okolnost što je na tim usjecima i hridima kamenje bilo čvrsto pa nije prijetila opasnost odrona. No da je kamenje slučajno bilo vlažno i lomljivo, bilo bi nas dosta otpisanih.

— Vraga im je ovo partizanska staza! Nisu partizani bili toliko glupi pa da hodaju po hrbatu planine, jer bi na taj način bili vidljivi svim neprijateljskim avionima. Siguran sam da su hodali niže.

Hodali smo dalje, sve dalje, a hrbat planine protegao se u beskraj. Tamo daleko daleko prema jugu virio je Vošac, naš današnji cilj. Imala sam dojam da nikada neću stići do njega. Koračala sam svojim korakom, pogunte glave, neki put bih se naprsto spustila niz stijenu pa se opet popela samo da ne preskačem usjekline, neki put bih upotrijebila ruke i noge pa hodala kao moj davnji četveronožni predak. U jednom času sam podigla glavu i vidjela da sam sama: ispred mene nikog, iza mene nikog. Osjetila sam prazninu i prostor kako me privlače i plaše, i da ne bih vidjela ništa navukla sam obod šašira s obje strane tako da sam vidjela samo metar ispod i metar ispred sebe.

— Hej vi, crna, pričekajte nas — povika neki uplakani glas iza mene. Okrenem se i ugledam mladu djevojku u teniskim papučama kako nabija tabane. S njom je bio neki momak crvenog nosa koji ju je tješio i smirivao. Uskoro su stigli i ostali smo zajedno pa se opet formirala mala kolona.

— Čuješ li ti, tikvo prazna, ne žuri, drži se reda i kolone — povika Đuro na mene.

— Nikada više u vašu Dalmaciju, u ove vaše kamenite planine — počme zapomagati neka djevojka. — Lepa moja Fruška gorica, planinice moja!

— Lijepe li su bosanska planine — uzdahnju neki glas.

— Já, vala, naše su planine ravne ko pita u usporedbi s ovom brdusinom.

— Jok, ja, — zamumljalj treći glas — naše su planine okrugle i glatke kao dječja stražnjica, a ne dombaste kao ova, a naše staze su široke, pa ako i padneš ne letiš daleko, uvijek se možeš dignuti.

— C, c, c — cmokne netko, — ima i u nas opasnih strmina, ali tim strminama kreću se alpinisti, a ja kao planinar ne vidjeh nešto ovako usko, pa strmo, pa koso kao nožem odsječeno.

Sveti Ilij i Vošac činili su mi se daleki, izgledalo je kao da se spajaju u dugu, nježnu, plavičastu liniju po kojoj su se kretale crvene prilike, micale, nestajale, pa se opet pojavitivale. S lijeve strane proteglo se Imotsko polje, a desno dolje dijemala je Makarska, moj rodni grad, ta ljepotica koja je rasuljala svoje krovove poput crvenih makova. Na moru su se bjelasale jedrilice, a tamo prema Hvaru plovio je bijeli brod ostavljući brazdu iza sebe. Prema jugozapadu ispružio se Brač kao neka orijaška kornjača što se odmara na plavoj pučini.

— Hajde, vozi dalje i ne bulji okolo — reče Đuro.

— Ha, vidi onog mog prijatelja — povika odjednom, pokazujući prema nekoj stijeni gdje je stajao jedan veliki rogati, pa nas promatrao mîrno i bez straha. Da je kojim slučajem mogao misliti, vjerojatno bi pomislio o nama: kakve li su ovo životinje što se vučaraju ovuda, kako li se samo deru i galame, kako su šarene. Stajac je još neko vrijeme a onda se elegantnim skokom spustio niz strminu i nestao. Tu i tamo pojavilo bi se izdaleka krdo rogačih pa nestalo.

I konačno: Sveti Ilij. Izvrnuli smo se, izvalili kao prasad, pa počeli pjevati, roktati od zadovoljstva što smo se riješili te odvratne hrbadi, nazubljene i naoštrene kao hrbat kakavog pretpopnog čudovišta, jer — rekli su nam sada dolazi sasvim drugačija staza, miroljubiva, široka.

— Ovo... ovo je samoubilačka tranzverzala, izvan svakog planinarskog kriterija, bez sajli, klinova, osiguranja. Od Pozvate pa do Sv. Ilij, po cijeloj dužini, ekvilibiraš na samoj ivici smrti, a sudeći po vegetaciji, i ostala tri dijela tranzverzale vodit će kroz bespuće. Trebali su je trasirati uz neko mjesto gdje ima vode, a vode nema, prema tome to je čist promašaj. Tranzverzale se provode kroz najljepše predjele neke planine, tako da je čovjek doživi u svoj njenoj ljepoti, a ne njenoj strahoti, gledajući smrti u oči. Nismo mi alpinisti, mi smo planinari i trebalo bi već jednom utvrditi kriterije po kojima se otvaraju planinarske tranzverzale, a ne ovako: kako kome padne na pamet otvoriti tranzverzalu, a ti ludi narode, mlataraj, krepavaj i crkavaj. Ovo je antipropaganda tranzverzalno-planinarskog puta — prosikta Đuro sve u jednom dahu.

— Nisu se držali osnovnog kriterija planinarskog vođenja kolone, već su puštili pojedince da se sami snalaze kako znaju i umiju, — dodam.

— Ne, nego lijepo pročitaj što ovdje piše — reče Rada gurajući mi program pod nos. — Vidiš, lijepo piše na hrvatskom jeziku: postoji mogućnost da se učesnici podijele na tri grupe, brzu, glavninu i sporu, i svaka će grupa dobiti vodič. Tokom čitavog puta bit će prisutna GSS iz Splita... nepripremljenim planinarama bit će zabranjeno sudjelovanje u maršu — završi Rada svoja čitanje.

— Pričam ti priču! A gdje su ti vodiči? Nitko nikoga nije pogledao pred polazak, rekoh sjetivši se one Omišanke u teniskama. Gdje je kakav voda? — povikah glasno.

— Tu sam ja.

— Ke muštra — rekoh podrugljivo, gledajući tog goluždravog ptića koji se ispršio ispred mene.

— A gdje su GSS-ovci?

— Na začelju kolone — reče momak mirno.

— Lijepo, svi na začelju, neki na pročelju, a sredina kolone neka se friga. Dok spasavaoci stignu, onaj tko padne stići će samljiven u Makarsku. Zahvalimo majčići prirodi što nam je podarila lijepo i suho vrijeme, jer da je kiša, bilo bi dosta polomljenih, a dušice bi nam lepršale put plavih nebesa — ako uopće imamo dušu — režala sam kao stari bulldog.

— Odlepršat će svakako tvoja duša ako nastaviš tako mlatarati i buljakati ne gledajući na stazu i ne pazeci kuda hodaš — reče Đuro podrugljivo.

— Ma, pogledaj blesastih mojih rođenih, ovuda gdje je planinski hrbat širok, bezopasan i lijep, oni su spustili stazu dolje — rekoh Ivici Lukiću, jer smo nas dvoje udarili pravo, ne spuštajući se dolje kuda je vodila markacija.

— Molim te lijepo, molim te, zaveži jednom ta svoja pogana usta i ne diskutiraj o stazi. Rekli su nam da je ovo planinarsko-partizanska staza i amen. Kao takvu moramo je poštovati i kretati se.

— Pomognite mi, ne mogu više — dopre do nas jedan glas. Okrenemo se kao po komandi i ugledamo čovjeka sa štapom, s debelim načalima na nosu, kako drži 10-godišnjeg dječaka za ruku. Netko mu pruži ruku, ali ta ruka ostade visjeti u zraku. Njegov sin pokaže u pravcu očiju.

— Gospode, pa on je poluslijep — umalo ne vrismuh, ali se u posljednji čas suzdržah i zajedno s Ivicom pomognemo invalidu da pređe neku strminu. Kako li je samo prešao hrbat, mislila sam, ali poslije mi je sve postalo jasno, jer se dalje nisam više odvajala od njih. Sinčić je govorio kolik korak da napravi, gdje da stane i držao ga čvrsto za ruku. S divljenjem sam slušala taj blagi dječji glas.

Do nas je stigao i jedan bračni par. Ona se vukla, tako da je on više nosio nju nego što je ona mogla hodati. Pogledala sam njene noge i uzdržala se od komentara. Bilo je kasno poslije podne. Već nas je i žeđ počela moriti.

Pogled s Biokova na makarsko primorje

Foto: Umberto Girometta

Zadnje kapi iz čuturica dijelili smo zajedno, čak je i moj čaj protiv astme dobro došao. Kada bi nekog upitali ima li vode, ovaj bi samo isplazio jezik i nasmijao se. Neki su zabadali nos u svaku pukotinu u stjeni i izvlačili po koju kapljicu, drugi su imali ludu sreću pa bi našli čitave lokvice vode po tim pukotinama. Konačno smo se spustili do nekog udubljenja gdje je pisalo VODA. Ali kako odhvatići vodu, kada je voda dolje?

— Opet jedna greška organizatora. Trebali su tu ostaviti kakav prikladni sud, kanap ili štap da se može dohvati voda. Trebali su naprosto konzultirati našeg Toma Tomljenovića i Tateka kada su otvarali ovu stazu, pa ovakvih grešaka ne bi bilo — rekoh.

— ... ti sve po spisku, hoćeš li napokon zavezati taj svoj prljavi jezik i prestati s kritiziranjem — zašišta Rada na mene.

— E, pa da vidiš, neću. Rodena sam u centru Makarske i ovo su moji rođeni, i volim ih, i zato im želim sva najbolje. Pogriješili su a na greškama se čovjek najlakše uči. Uostalom, zar ne znaš priču o vragu i njegovim sestrama? Vozio vrag u vreću svoje tri sestre preko neba. U jednom trenutku vreća pukne, jer su se one zle i lajave posvadale unutra, i poispadaše van. Jedna padne u Makarsku,

druga u Trogir, a treća u Šibenik. Žene iz tih gradova i danas su lajave i vraški opasne — rekoh.

— Vidim — dobaci netko iz kolone.

Dovijali smo se na sve moguće načine kako da dohvativamo vodu i konačno se sjetih da imam nekakvu šerpicu u naprtnjači. Vezali smo šerpicu i dohvatali vodu, i pili, pili, a to što su po vodi plivali kojekakvi punoglavci i ostale beštije, nije nam ništa smetalo. Čim smo napunili trbuhe i čture, vratio se odmah i naš humor.

— Nema veze — zadovoljno će Drnde — uzgajat će žabe u trbuhi, ionako su žablji bataci skupi na tržištu.

— Ja bih radije ribice. Zamisli, udariš se po trbuhi, a ono ti izleti dobra riba za pečenje — reče Patak Mali.

— Iskakat će tebi vlastita crijeva, čitav dan bez jela.

— Sutite, molim vas, tamo na Sv. Iliju ste potamanili punu kutiju kolača onoj doktorici iz Splita. Navalili ste na njene kolače kao mutavni na telefon, i kako možete reći da krepatjete od gladi?

— Znate, reče mi neka mlada žena koja je išla iza mene, kada sam malo prije bila na izmaku snage, došlo mi je da se bacim u pro-

valiju, tako mi je lijepa izgledala, ali sam se u posljednji čas sjetila svoje djece...

— Normalno — rekoh — prevelik umor iza-ziva depresiju, manjačko-samoubilačke misli, kada ti je sve svejedno...

— Ajde, prekidajte o smrti, ovo je život, i to lijep — reče veselo Đuro. I strahote ove planine imaju svoju lje potu.

Isli smo polako dobacujući dosjetke, smijući se.

— Društvo, stoj, Smilja mora zaliti travu — povika Đuro glasno.

— Piš-pauza za cijenjene dame — povika neki gles.

— Muški glave gore, dupe dolje — zavika neki treći.

— Gotovo, kolona naprijed marš — povika opet Đuro stupajući kao kakav general na čelu svoje vojske.

Već se počeo hvatati i prvi sunrak kada smo stigli do nekakvih kamenih ploča. Bile su koso postavljene, ravne, bez ijednog udubljenja i na njima se vidjela velika crvena markacija. Stajala je na stijeni, crvena i okrugla kao da nam se ruga i smije, jer je dolje, samo jedan metar ispod stijene, bila lijeva travnata usjeklina po kojoj se mogla provesti staza.

— Ovuda, baš ovuda, po ovim glatkim stijenama, skliskim i opasnim prolazili su partizani, ma vidi molim te — povika neki glas bijesno.

— Zaveži labrnju — odgovori mu treći glas iza mene.

Ipak smo se dočepali kraja tih kosih i glatkih ploča i stigli do ploča koje su bile normalne i pogodne za hodanje.

— Đuro, u pomoć, imam halucinacije, poludila sam valjca od gladi, osjećam miris pečenih kobasicu — povikah.

— Niste ludi, tu smo ispod stijene, pečemo kobasicice — povika neki glas odozdo. Sagnem se malo bliže i vidim društvanice oko vatre.

— Još malo pa ste u kući.

I zaista, kada sam pogledala, malo dalje stajala je kućica »Slobodan Ravlić«, nazvana po mladom makarskom planinaru čiji je život prekinut tu u vrleti Biokova. Stigla sam na domak kućice gdje su sjedili planinari i

jeli, daveći se sendvičima. Usta su im bila puna, obrazi im se naduli pa su mi ličili na hrčke, kada napune obraz sjemenkama pa žvakuljaju polako. Upala sam unutra, zgrabila posudu s čajem i pila, pila, kao da sam bure bez dna. Vani na stolu bilo je kruha, sira, salame, paštete. Ljubeznost domaćina i njihova nasmijana lica učinili su da smo vrlo brzo zaboravili umor. Poslije odmora oprostili smo se od oca i malog dječaka, koji su ostali tu da pjesavaju, i krenuli smo put Vošća. Paško je išao prvi, ja za njim, a onda ostali. Već se hvatao i mrak, a moja baterija otakzala, pa sam je bijesno šutnula nogom. U to naide skupina Makarana pitajući nas treba li nam pomoći. Zahvalili smo im i nastavili put kroz šumu. I onda, kao svjetlost danja, na nebesima se pojavio mjesec. Iako je bio nekako ru-menkast, mnogo nam je pomogao na putu do doma pod Vošćem. I napokon smo ugledali veliku žarulju koja je svijetljila kao zvijezda vodilja u pustinji, pokazivajući nam da smo blizu cilja. He, mislite da se nismo izgubili? Nikako do staze! Baš dva prsta pred kućom i nestade nam markacije.

— Odoh ja dolje toboganskom stazom niz stijenu — rekoh, nagnjući se preko stijene. Stijena je bila glatka i sjajna, svega dva metra visoka i kosa. Bez problema su se spustili i ostali i tako smo se negdje oko devet navečer dočepali čvrstog terena i toplog obroka — makarskih makarona s mesom. Koliko sam pojela ne znam, samo znam da mi je netko siptao, si-pao, a ja sam gutala i gutala. Rosa mi je donijela bocu piva, jednu dvije. Zatim sam otišla dolje u dom i posvadala se sa svojim Makaranima, revakši im da je ovo staza za jarce, koze, divokoze, medvjede, mutone i ostalu divljač, a na za ljude. Onda sam se pokupila i, držeći čvrsto svoju posljednju bocu piva, oteturala put šatora, gdje me je u kutu čekala otvorena moja vreća za spavanje. To je drugarčina Velimir Šušak napravio ležaj za mene, jer je znao da će doći crknuta kao mačka u februarsku zoru. Tiho, tiho, da ga ne probudim, spustila sam poljubac na njegov nos koji je ponosno virio iz vreće. Uvukla sam se u svoju vreću i zaspala kao dojenče kada se nasisa majčina mlijeka.

HIMALAJSKI ZIDNI KALENDAR ZA 1984. GODINU

Izašao je iz tiska veliki zidni kalendar s 25 slika u boji, 9 crnobijelih i popratnim tekstom o Prvoj zagrebačkoj alpinističkoj himalajskoj ekspediciji na Anapurnu IV, kojoj je posvećen uvodnik ovoga broja. Cijena je 300 dinara (za 10 primjeraka 10 posto popusta), a naručuje se kod Planinarskog saveza Zagreba. 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, pismeno ili telefonom (041)441-088. Uz svaki kalendar gratis samoljepljiva naljepnica Druge zagrebačke alpinističke ekspedicije.

Deleničko polje i Drgomalj u pozadini

Foto: Dr. Z. Poljak

Zaledenim Drgomljem

Prof. KRUNOSLAV MILAS

ZAGREB

Udarismo u sam prosinac. Ne previše snježan, ali dobro zaleden prosinac. Ponovo »nasm« vlakom u 3,50, za druge preranim.

— Uvijek ista lica — ubacuje Senad.

— Zato uvijek nove planine — odgovara Ivo. — Jedva spominjanje, nikad posjećene.

Hladan vagon u zimsko praskozorje. Rasplićemo priče o prošlim izletima i stvaramo planove za naredne. Delnice se došuljaše sa konkuterom koji nas je probudio.

Planinom ćemo danas malo poznatom. Drgomlju u pohode. Planini kratkih podataka i čudna imena. Posljednji spomena vrijedan tekst objavljen je još 1924. godine u »Hrvatskom planinaru« (M. Malnar; »Drgomalj«). Da posjetom ponovo jednom probijemo nezaslužen zid šutnje o pojedinim planinama Hrvatske.

Planina je smještena sjeverno od Delnica na dva i pol sata hoda. Nikad ne bijaše posebno posjećivana. Najviše je poznata po danas upola zaboravljenoj šilji Hajdovoj hiži u podnožju. Drgomalj visinom (1153 m) ne prelazi prosječnost Gorskog kotara, ali je ipak najviši vrh sjeveroistočnih predjela Gorskog

kotara od Risnjaka do rijeke Kype. Odlikuje ga valovit proplankast hrbat dugačak koja tri kilometra, sa tri vrha, od kojih je najviši prepoznatljiv tek stupom kao vršnom označkom.

Od centra Delnica udaramo sjeverom. Četvorica planinara zaspali jutarnjim gradćem, doslovce opranim vlagom. I vidjesmo jednom zorno zašto su kuće u Gorskom kotaru obučene limom ili drvetom. Zima to mokrinom uvjetuje. Cigle i fasade kuća bijaju oko nas mokre do neisušivosti. A limom ili drvetom, na modernijima eternitom, kiša samo klizne.

Ostavismo Delnice utopljene u magli i vlaži, ostavismo i kasarnu i udarismo makadamom uzbrdo. Markacija je dobra, nedavno obnovljena. Kao što je Gorski kotar uopće posljednjih godina dobro markiran.

Daljinari u »Planinama Hrvatske« sasvim je dobar. Satom ga redovito provjeravamo. Tek, smjerom trpi jednu izmjenu; putem od kasarne ne treba više ići do temelja stare lovačke kuće pa onda krenuti desno ka Drgomlju; direktna markacija skreće desno pet sto-

tina metara prije kuće (temelja) i udara uzbrdo. Dvadesetak minuta od ceste napuštamo šumu i udaramo uzbrdo na proplanak. Stabla su pokrivena injem, hladnoća pritiše, a krajem se šume javlja i snijeg. Usamljena stabla proplanaka i pojedini šumarnici pokriveni su injem, izbodeni fantastičnim oblicima sitnih iglica ježevskog izgleda kristala. Daljinom odjekuje lavež pasa i razbijaju ledenu tišinu.

Udaramo ledenom grebenskom pustočinom, još jednim, tko zna već kojim grebenskim proplankom Gorskih kotara. Škripi nam snijeg pod nogama, a granje nestvarno klepeće zaledenim injem.

— Ni šipanje nam se ne bi stidjelo takvih oblika — reći će Ivo, dok zapanjeni zastajkujemo, pokušavajući očajnički barem nešto zabilježiti fotoaparatom. Bjelina na bjelini, ništa ne dobivamo. Snijeg, magla, injе Zasljepljujuća bjelina oko nas. Granje, snijeg, injе i led. I vjetar, nenadmašni majstor, koliko to god izgleda banalno, kovitlajući majstor u stalnom pokretu stvaranja novih i novih oblika. Sige, brade i ledeni čuperci koji izrastaju oko nas. Uskovitlan vjetrom led svuda oko nas.

— Bregovi zimi. I to treba vidjeti — nabacuje Senad onako za sebe.

Kroz desetak minuta snijega, na proplanaku, konačno, motiv za slikanje: zaledeni vršni kolac samog vrha. Ispod nešto napisano, ali ledom zatrpano. Vrtimo se uokolo slikajući se dokumentarno u nemogućnosti da sjednemo na jedinu klupu ledom svježe lakiranu. I vjetar nas brije, zimski, gradeći nove i nove ledene oblike oko nas.

Povratak. Vratismo se Delnicama pokupivši usput cestom izgladnjelog psa. Lutao je smjerom Hajdove hiže, tko zna zašto, i, izgleda, zalučao. Začudimo se i prepasmo. I mi i on. Pošao je za nama. Na sreću, zaboravi nas brzo kad stižemo do prvih delničkih kuća. Odlutao je lijevo, negdje prema kuhinjskim mirlisima.

— Hoćemo li dalje? — upitah. Bijaše to prekratak izlet za nas ovakve.

— Hoćemo — odgovoriše mi. Drugim vrhovima, zimskim, prijetećim, našim svakako. Stjenama sunčem i ledom okupanim. Stabilna zaledenim. Novim putevima i novim otkrićima u bijelo zatrpanim.

Jahorina — snježna ljepotica

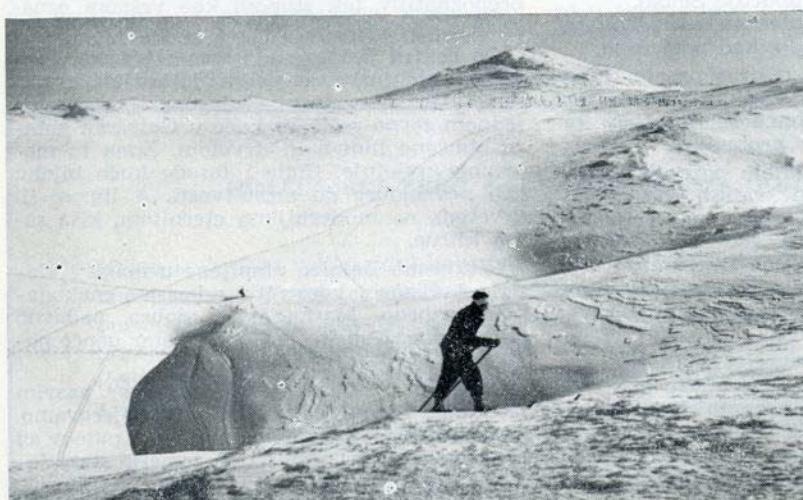
UZEIR BEŠIREVIĆ

SARAJEVO

Jahorina planina. Prekrivena i zalivena snijegom. Bijeli se kao jaje. Usamljena stabla i mali ansambl crnogoričnog drveća, što razbijaju monotoničnu jednoličnost pejzaža, zavijeni su i zakukuljeni u snježno bjelilo, pa podsjećaju na uvijene bulke. Ovdje dominiraju dvije osnovne prirodne boje: snježno bijela na tlu i azurno plava na nebu. Danas Jahorina opravdava i potvrđuje da s pravom nosi ime

»snježna ljepotica«, kako su je još prije više godina nazvali novinari i drugi njeni ljubitelji. Smučarske uspinjače, hoteli i domovi, vikend-kuće i smučari upotpunjaju ovaj lijepi ambijent i povećavaju mu šarm i privlačnost.

Stojimo na vrhu Jahorine — Lokvanjsko (Klekovo) brdo (1913 m), i upijamo dalekosežne vidike na sve strane svijeta. Odavde se vidi, čini se, pola Bosne, dio Hercegovine i Crne

Jahorina prije 50 godina
Foto: Vlado Horvat

Jahorina danas: Rajska dolina i dom »Mladost«

Foto: U. Beširović

Gore. Zimski ugodan sunčan dan. Lagan povjetarac nanosi povremeno snježne pahuljice na paperje. Na sjeveru Zvijezda i Ozren-planina drijemaju u jutarnjoj izmaglici. Bijeli oblaci kao pamučne naslage odmaraju se na južnim stijenama Romanije. Ravnu planinu, paljansku i pračansku kotlinu prekriva siva koprena magla. Vrhovi Trebevića i Kleka (bosanskog) vire iznad magle i podsjećaju na brodove usidrene na morskoj površini. Doline Crne rijeke i Drine prekriva gusta izmaglica. Zasnježeni vrhovi Vlašića, Vranice, Bitovnje, Bjelašnice, Visočice, Treskavice, Lelije i Zelengore propinju se visoko put plavog nebeskog svoda, pa pod sunčevim zracima izgledaju kao bijeli začarani dvorci iz dječjih bajki. Oštiri vrhovi Bioča — Vitlovi — i Maglića dominiraju ovim planinskim vijencem. Masiv Volujaka nadvisio je nazubljenu krijetstvu Tovarnice, pa se čini da je njen integralni dio. Duga barijera biočke Vrste nalik je na velik i bijel razapet čador. Gledan odavde, zasnježeni vrh Durmitora sličan je velikom dvonožnom zubu kutnjaku, rebrasti Prutaš ledima pogrblijenog starca, a bijela kapa Ljubišnje piramidi koja se ljeska na suncu. Novoprosječene olimpijske staze na Bjelašnici odavde se jasno vide, jer su većim dijelom oivičene gustom šumom. Podsjećaju na duge kamene sipare ili bijele slapove. Privlačno i izazovno djeluju za svakog onog tko voli

smučanje, posebno brzine na strmim stazama.

Dugo smo na vrhu Jahorine. Nerado i teško se odvajamo od ovoga nevelikog, ali dominantnog vrha. Pridružuju nam se nepoznati ljudi, koji su s neskrivenim oduševljenjem, dugo, kao i mi, promatrali okolne planine i predjele ukrašene bijelim zimskim dekorom.

Podne je. Po Goloj Jahorini krstare nevjesta i početnici, oni koji su prvi put danas ili pred koji dan tek stali na smučke. Više skupina i samo poneki usamljenik, na blagim padinama uporno vježbaju pojedine skijaške radnje, ulažući pri tome mnogo napora, ali još više volje. Nevješto i bojazno se spuštaju. Pokreti su im kruti i neusklađeni. Povijena i iskrivljena tijela stalno su im u grču i strahu. Naročito se plaše i, reklo bi se, stide pada, kao da padovi nisu sastavni dio smučanja.

Na strmim padinama, koje su uredene specijalnim strojevima, susrećemo velik broj smučara. Najviše je mladih. Vješto i brzo klize i vjugaju po snježnim plohama kao da se voze i upravljaju nekim mehanizmom, a ne na vlastiti pogon. Nerijetki su padovi. Oni što brže voze, opasnije padaju.

Uspinjače i ski-liftovi su puni. Pred njima su redovi, u kojima više vlada nerед nego red, jer beozbirni i obijesni mladići prave nered ulazeći preko reda. Nitko od zaposlenog osoblja, ni ma tko drugi, ne pravi red, jednostavno,

nema zaduženi hredara, pa je stoga red prepušten ljudskoj savjeti.

Na ulazu u Rajsку dolinu, najljepši i najpopularniji dio Jahorine, puše se i mirišu čevapčići, koji se peku tu, jer je roštilj na snijegu. Pred obližnjim kioskom mnoštvo svijeta uzima hladnu jelu i pića, koja se tu prodaju tokom cijelog dana. Ovo je slika i ugodaj s pravog bosanskog teferića, a upotpunjuje ju muzika s razglosa iz Doma »Mladost«.

Sjeverne padine Rajske doline zaposjeli su oni što se uporno sunčaju. Satima sjede da bi im lice preplanulo od planinskog zimskog sunca. Ovu vrstu zabave na Jahorini zovu »zimska plaža«. Ima ljudi koji samo zbog sunčanja ovamo dolaze. Neko od prisutnih reče: »Evo gužve, kao ljeti na makarskoj plaži«. U pravu je. Baš takvu sliku gledamo svakog vikenda, ako je dan lijep, sunčan. Veliki električni reflektori, koji osvjetljavaju snježne staze za noćno skijanje u Rajsкоj dolini, vješto su skriveni iza homora, pa ne narušavaju prirodnji ambijent.

Prije Drugog svjetskog rata Jahorinu su više posjećivali planinari nego smučari. Crepoljsko iznad Sarajeva bilo je tada sarajevski smučarski centar (postojaо je smučarski dom i skakaonica). Primat Crepoljskom preuzeila je Jahorina izgradnjom uspinjača i drugih objekata, pa je Crepoljsko sada samo izletište. Jahorinu planinari posjećuju samo ljeti, jer ovuda vodi put Sarajevske planinarske transverzale. Kontrole točke su u Domu »Partizan« i selu Zabojška.

Cake s puta po BiH

IVAN JAKOVINA
SLAVONSKA POŽEGA

Polovinom travnja ove godine više od stotinu požeških planinara i skijaša, članova PD »Sokolovac«, boravilo je tri dana na širem području Sarajeva. Oni su prvi put obišli Baščaršiju i olimpijske objekte u Sarajevu, na Igmanu i Bjelašnici, a potom dva dana boravili na Jahorini. No, ovaj puta, dragi čitaoci, nećemo pisati o izletu požeških planinara kao cijelini, već ga želimo prikazati preko nekoliko »caka«, kako to novinari znaju reći za kratke zanimljivosti.

Putovali su u dva autobusa. Putnici drugog autobusa i njihov vozač imali su peh da ih dva puta zaustavlja prometna milicija, da jedanput zakratko skrenu s puta, a u manevru da se ponovo vrate na ispravan put, okrznu kantu za smeće, zatim da na Ilidži »izgube« jednog putnika, koji nije na vrijeme došao na mjesto polaska, jer mu je sat »sporije« išao od satova drugih planinara, a i ozlijedene skijašice bile su iz tog, nazovimo ga, baksu-

Do 1945. godine na Jahorinu su planinari dolazili iz dva pravca. Od Pala (od Sarajeva do Pala uskotračnom željeznicom) se za tri sata pješačenja stizalo do Jahorine. Poznata je bila izreka: »Pale — Vukelina voda — tri sata hoda«. Pješice iz Sarajeva preko Trebevića i Kasidola ima 7—8 sati pješačenja. Prije rata je na Jahorini bio jedan planinarski dom sa 130 ležaja i mala (Terekova) planinarska kuća. Sada na Jahorini, također, postoji samo jedan planinarski dom, »Partizan«, vlasništvo PSD »Jahorina« iz Sarajeva, sa preko 100 postelja.

Danas se na Jahorinu stiže asfaltnim putem iz Sarajeva preko Trebevića (32 kilometra), ili preko Pala (od Pala do Jahorine je 13 kilometara).

Na Jahorini ima pet uspinjača (dvije dvosjedne i tri jednosjedne) i četiri ski-lifta, s ukupnom dužinom od preko osam kilometara. Hotel »Jahorina« je najveći (230 ležajeva), »Šator« ima 120, »Mladost« 80, a ima i nekoliko stotina privatnih vikend-kuća.

Kako je utvrđeno, za predstojeće XIV zimske olimpijske igre u februaru 1984. godine na Jahorini će se izgraditi još hotel »Bistrica« (220 postelja), »Košuta« (120), veliki restoran s 2000 mesta, nekoliko restorana samousluge (grill) i kiosci.

Po svemu sudeći, Jahorina će biti komplettirana sa svim potrebnim objektima jednog zimskog-smučarskog centra. Dakle, skijanje je zimi potpuno potislo planinarstvo s Jahorine.

zrog autobusa. No, sve je dobro, što se dobro svrši — kaže mudro naš narod.

— O —

Da skijaši u žaru vožnje mogu pasti, slomiti skiju, nogu, ozlijediti koji drugi dio tijela, svakodnevna je pojava na skijaškim stazama. No, da skijaš »aterira«, bez ikakvih težih posljedica, na krov vikendice, priznat ćete, rjeđe se događa. Naime, jedan od požeških planinara-skijaša, poprilične težine, zaobilazeći jedan kamen, skrenuo je sa staze i u punoj vožnji s obje skije bučno prilegao na drveni krov vikendice, a zatim poput kišnice, naš »srećković« je otkliznuo na leđa u dubok snijeg. Sve se to odigralo u trenu, na očigled supruge, te još nekolicine Požežana i drugih skijaša. Ovaj nenadani spust na krov uzbudio je i vlasnike vikendice, koji su uplašeni istračili van, valjda misleći da se sručila lavina, srušilo stablo ili pao dio satelita. Možete mi-

sliti kakve su sve šale kasnije padale na njegov račun, a on je, ne ljuteći se, u sebi zadovoljno kontao: Samo vi pričajte, važno je da sam ja čitav, a i vikendici nije bilo ništa.

— O —

I dok su planinari-skijaši jurcali po olimpijskim stazama, planinari-hodači osvajali su vrhove, uživali u panoramama, šklijocali foto-aparatima i radovali se kao mala djeca. Posebice oni koji su se, koristeći najlon vreću, vjetrovku, kišnu kabanicu ili nezaštićen tur, spuštali po snježnim padinama. U toj sjevranskoj »snježnoj kordi« ili, bolje reći, sanjkanju bez sačnica, našao se uz pravnika grafički radnik, mali privrednik, učenik, novinar, službenik, liječnik, umirovljenik, inženjer i da ne nabrajamo dalje. Svi zajedno sjedinjeni u veselju, opuštenosti i radovanju životu.

— O —

Već u nekoliko brojeva ovog časopisa nje-
gov urednik s pravom zamjera nekim planinari-
ma da na izletima i u domovima obilato
koriste napitke koji djeluju na ravnotežu,
način ponašanja i izražavanja. No, za sve to,
izgleda, planinari malo haju. Tako su i putni-
ci za Jahorinu autobusna spremišta nakr-
cali gajbama piva, kisele vode, vina i sokova.
Sve je to u odlasku i povratku potrošeno, uz
vlastite zalihe. Sa stabilizacijskog stanovišta
nema prigovora: pilo se jeftinije, a novci su
išli u požešku blagajnu. Uz sve to ni bosanski
ugostitelji nisu ostali »praznih ruku«. No, bio-
je velike neizvjesnosti hoće li štimati račun,
jer na trenuče, posebice u noćnim satima,
posluživalo se na principu »samoposluge«, te
je postojala opasnost da poneko »zaboravi«
naplatiti ili vratiti ambalažu. Po povratku u
Požegu, u jednom trenutku, organizator po-
kretnog buffeta zdvojno je uzviknuo da mu
nedostaju čak dvije gajbe s bocama. Što će
tek biti s novcima — s pravom je pomislio
Međutim, na kraju se ispostavilo da boca
ima viška, a račun štima na dinar.

I tko može posumnjati u planinarsko po-
štenje!

— O —

Planinari, osim toga što su se penjali, skija-
jali, razgledali prirodne, kulturne i olimpijske
znamenitosti sarajevskog kraja, organizirali su
pravi-pravcati kviz s pitanjima iz povijesti
požeškog planinarstva, geografije vezane za

slavonske planine i zanimljivostima s do sada organiziranih izleta. Natjecali su se predstavnici jednog i drugog autobusa. Ekipe su bile izjednačene u znaju, pa je pobjednik »izvučen« iz planinarskog šešira. Sretnja je bila ekipa prvog autobusa, koja je nosila ime po predjelu Papuka zvanom »Debeli bukvac«, od predstavnika drugog autobusa, »Vite jele«. Sve je ličilo na zbiljski kviz; od voditelja, asistentice, žirija... Umjesto glazbe u pauza-
ma jedan planinar je svirao na češalj i papi-
rić, a reklamne poruke izvukivao je vodič drugog autobusa, zvani Veliki Pajdo. Cilj kviza bila je igra i zabava, ali i želja da planinari-početnici nešto nauče o planinama užeg zavičaja. Na kraju su podijeljene i simbolične nagrade: planinarsko-turistička karta slavonskog gorja pobjednicima, a značke PD »Sokolovac« pobijedнима.

— O —

A sada riječ-dvije o domaćinima. Naime, kako je već prije bilo dogovorenog, u zakazano vrijeme tri planinarska vodiča iz Sarajeva dočekali su požešku »karavanu« kod Zetre, sada već popularne olimpijske dvorane za zimske sportove. Od tada, prepušteni njihovoj brizi i vodičkom umijeću, redale su se informacije o Sarajevu, skijaškim skakaonicama na Igmanu, igmanskom maršu, Bjelašnici, vrhovima i oku vidljivim naseljima, prometnicama i vodotocima, uokolo. Posebna gesta domaćina bila je što su Požežanima stavili na raspolaganje super-modernu žičaru, koja je dva sata besplatno prevozila planinare i skijaše, koji su tako imali rijetku privilegiju da se provezu čuvenom olimpijskom stazom za svust. Zato se i ovom prilikom iskreno zahvaljujemo planinarima-vodičima Enveru Mešanoviću, Anti Mlinareviću i Adilu Šakoviću na primjernoj gostoljubivosti.

I na kraju spomenimo da su planinari radio-amateri na ovom izletu došli na svoje. Osim toga što su održavali za vrijeme puta stalnu vezu među autobusima, ostvarili su bezbroj veza sa svojim kolegama u Slavoniji i drugim krajevima, a najviše s radio-amaterima iz Požege, tako da se znalo o svakom pokretu i poziciji sudionika izleta do samog povratka. I o ozljedama dviju skijašica odmah je saznala njihova obitelj, a po jednu od njih roditelji su došli u Sarajevo i transportirali je u požešku bolnicu. Dakle, bili su od velike koristi i za njih će uvijek biti mjesta na budućim putovanjima.

Jedan je Maglić

VESNA VILIMANOVIC
KRAGUJEVAC

Jedan u Bosni, jedan u Crnoj Gori, jedan u nama. Nijedan isti. Gledaš, gledaš, i sve je viđeno a neznano, poznato a novo.

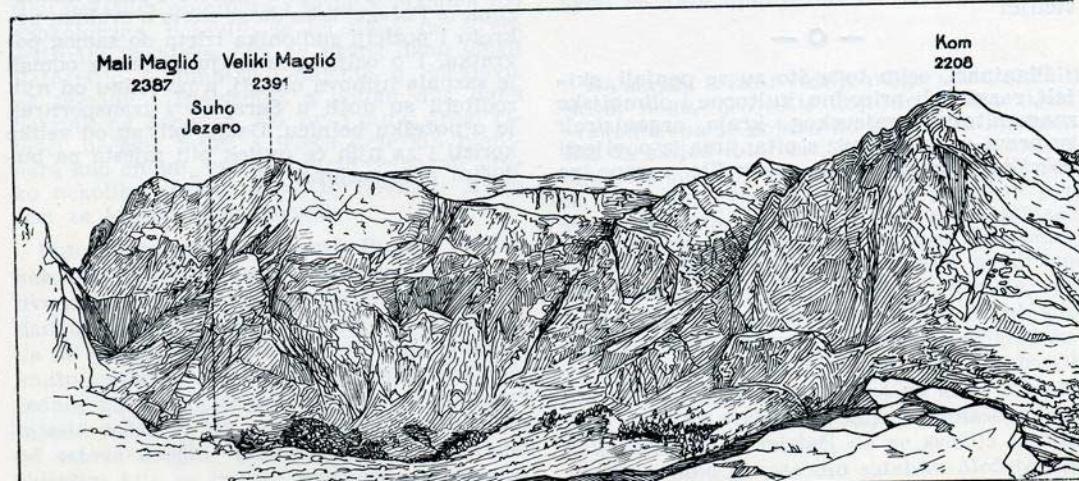
Za svaki Maglić put vodi od Tjentišta, lijevo makadamskim putem preko Dragoš-sedla, uz rub prašume Perućice, kroz šume Haluge izbjiga na livade Hadžića ravni. Cio taj put od dvadesetak kilometara prešli smo u prvi sumrak lijepog ljetnog dana, čija će se puna ljepota i prava divljinu pokazati tek za dva dana, kada se budemo vraćali istim putem u rano prije podne. Na samom početku livada, na desnoj strani puta, kraj obližnjeg katuna, nalazi se planinarski dom »Sava Kovačević« (1520 m). Dom nema osvjetljenja ni vode, ali ono neophodno za svakog planinara ima. Noć je bila tiha i za ovu nadmorsku visinu neočekivano topla.

U rano jutro svi smo ustali i za kratko vrijeme se spremili za pohod. Spremni smo, još samo jedan snimak ispred planinarskog doma i nas devetoro planinara kreće. Od doma staza nas vodi kroz livade Hadžića ravni. U ovo rano sunčano jutro ugodno je gaziti po mekoj travi prošaranoj divnim cvjetovima, na kojima se još ponegdje zadržala rosa. Teško je odoljeti i ne ubrati to cvijeće, zadržati njihovu ljepotu u ruci, makar i za trenutak. Ova travnato-cvjetna dolina nalazi se između kamenite padine Maglića, prošarane klekvinom, sa desne strane, i padine Rujevca, s lijeve strane, pokrivena gustim pojasmom četinarske šume.

Krećemo se lako po markaciji, još svježi od jutra i ljepote, a ona nas vodi do Gornjih Stubica, do izvora pitke vode. Tu pod stijenom Maglića izvire hladna pitka voda od koje se prsti koče, dah zastaje. Ne sjećam se da sam negdje pila hladniju vodu. Napunili smo svoje čture vodom koju ćemo škrto piti cijelog dana, jer je ovdje voda rijetkost.

Skrećemo desno uzbrdo na stijene prema Velikom Pleću i čini mi se da je onaj pravi uspon na Maglić počeo tek s ovog mjesta. Dan je uveliko ovladao ovim nevidenim beskrajem divlje ljepote. Tišinu remeti tup udar gojzerice o stijenu i poneki avion, koji na ovoj visini izgleda mnogo bliže, čini se, na dohvati ruke. Sve je više kamenja, na nekim mjestima treba se pomoći i rukama da bi za kratko vrijeme ugledali prvi snježnik. A taj snježnik poseban je doživljaj! Uvijek sam bila ushićena snijegom u ljetnim mjesecima. Taj čudesni spoj zime i ljeta, snijega i sunca, nezamislivo, a eto stvarno. Tu je, pod našim nogama, u meni, kao najupečatljiviji detalj vezan za doživljaj Maglića. Kretanje po snijegu mnogo je lakše od kretanja po siparu, ali i riskantnije, jer nitko od nas nije imao ni dereze ni cepin.

Skrećemo u stjenoviti tjesnac zvani Vjeveričin prodor i izlazimo na zaobljenu stijenu Velikog Pleća (2018 m). Tu zastajemo, što od prizora, što od umora — jer vjetar nas bije, sunce prži, a kamen zamara. Sa ove stijene najljepši je vidik na Mratinje i kanjon Pive,

no ona se tek vidi a ne čuje, jer je visinska razlika 1500 metara.

S Velikog Pleća može se ravno na Klekovo Pleće, no mi krećemo u Carev dc, krašku uvalu pristupačnu za hod poslije nagnutih i kamentih uspona. U ovom prostranstvu krša i kamena ova travnata uvala djeluje carski, kao oaza u pustinji. Ime je dobila po legendi koja kaže da je tu ubijen neki čobanin koji se osilio i prema drugim čobanima ponašao kac car. Tu podanici ubiše svoga cara, a planinari iz Foče i Goražda podigše spomenik svom drugu, planinaru Branku Karišiku koji je ovdje izgubio život u nevremenu. Zar Maglić može biti toliko surov? Danas, sunčanog dana, kada samo vjetar na trenutke ometa naš hod, ti događaji izgledaju nestvarno.

Poslije kraćeg predaha kod spomen-obilježja nastavljamo uspon gotovo okomito na Klekovo Pleće, obrasio gustom šumom bora krvulja, u narodu nazvanog klekovina. Po njemu je ovaj masiv i dobio ime. Slijedi najteži dio uspona. Penjemo se uz pomoć ruku, korak po korak, kao po ljestvama. Uspon je oštar, naporan, vjetar briše iznad naših glava i prikiva za stijenu. Na svakih desetak koraka zastajemo da predahnemo. I pored teškog ranca na ledima, vjetar me njiše i teško se održavam na stijeni. U jednom trenutku njegov je nalet bio tolik da sam izgubila ravnotežu. Bila sam na krilima vjetra! I to se može. Svojevrstan doživljaj pod samim vrhom Klekovog Pleća (2309 m).

Na samom vrhu jedinstvena prilika da se još jednom pogleda dolje duboko u Mratinje i na dragulj koji se sakrio između Maglića i Volujaka, Trnovačko jezero. Imo dva naziva: Volujačko jezero po planini Volujaku, a po katunu Trnovcu Trnovačko jezero.

Vodom se snabdijeva iz podzemnih izvora ispod Maglića. Ima tu i dobre pitke vode, kažu planinari što smo ih sreli na vrhu Klekovog Pleća.

Nakon teškog uspona krećemo se travnatim zaravnima do vrha Velikog ili Crnogorskog Maglića (2388), koji je zaobljen i travnat. Sjevernije je Mali ili Bosanski Maglić (2386 m). Ostavili smo rančeve pod samom stijenom da bismo olakšali uspon koji iziskuje posebnu obazrivost.

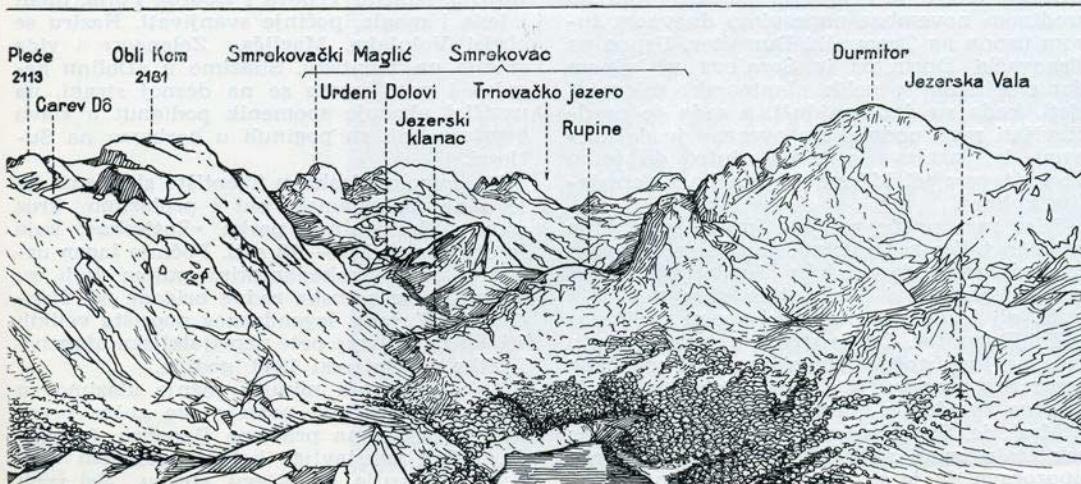
Sam vrh ima oblik kamene piramide na kome se nalazi i zastava, jer je ovo najviši vrh u Bosni i Hercegovini. Podne je, u izmagnici se vidi Zelengora, sasvim jasno Volujak i Bioč. Vjetar i sunce nas i dalje prate. Napuštamo vrh Maglića. Jedan se gavran oglašava, neugodan krik u ovom carstvu tišine.

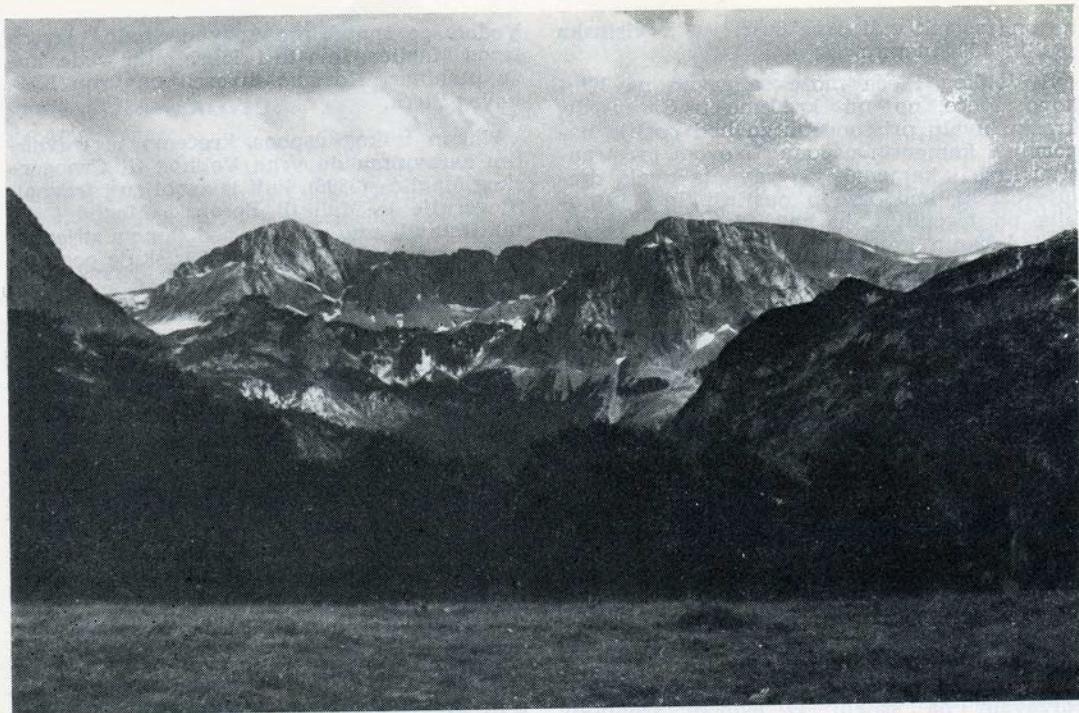
Vraćamo se istim putem vidno umorni, jer je slijaz naporan koliko i uspon. Zaobilazimo Carev do i preko Velikog Pleća i Vjeveriči-nog prodora dolazimo na onaj isti snježnik. Dugo će još u ovom siparu ostati snijeg, što su ga snežni vjetrovi u zimskim mjesecima nanijeli u ove stjenovite uvale.

Krećemo se onom istom livadom, oko Gornjih Stubica, koja je u današnje jutro okupala rosom i suncem nas planinare. Sada je u svoje carstvo primila čobane sa svojim blagom. Mi prolazimo umorni, skoro nepri-mjetno. Malo je još snage ostalo u nama na izmaku dana. Treba se požuriti — za uspomene imo vremena.

Završen je jedan naš planinarski doživljaj. Pao je Maglić pod našim nogama i ušao u naša srca.

Panorama Maglića s Trnovačkih Vratnica u Volujaku (crtao Maksimilijan Mandl oko 1926. godine)

Trnovački Durmitor s Prijevora

Foto: Dr. Z. Poljak

Trnovački Durmitor u novembru

LJUDMILA KOZOMARA

SARAJEVO

Jesen je već uveliko nastupila, ne samo kalendarски, nego i sa svim ostalim karakteristikama, kao što su znatno kraći dani, mrazevi, a i prvi snijeg već je bio pao. »Udarna trojka«, Vojo, Milan i ja, odlučili smo da sredinom novembra napravimo dnevnom turrom uspon na Trnovački Durmitor. Uspon na Trnovački Durmitor iz Sarajeva u jednom danu prilično je velik planinarski zalagaj i ljeti, kada su dani najduži, a sada će predstavljati mali podvig. Dogovreno je da kreнемo iz Sarajeva u četiri ujutro da ćemo do Prijevora ići Milanovim starim i dotrajlim kolima.

Iako sam uveče prilično kasno legla, nije mi bilo teško rano ustati, jer će se napokon ostvariti moja davna želja. Na terenima Maglića, Volujaka i Bioča bila sam već više puta, ali to će biti moj prvi uspon na Trnovački Durmitor. On se strmo, gotovo okomito diže na jugoistočnoj strani iznad Trnovačkog jezera i u njegovoju se čistoj i bistroj vodi od-slikava zajedno s Maglićem.

Mak je, Sarajevo spava, a temperatura je tek malo iznad nule. Na polasku Milan nas upozorava da je situacija s kočnicama prob-

lematična i da se može desiti da kočimo nogama, ali to ne izaziva zabrinutost, već samo šaljive komentare. Nakon dva sata vožnje bez problema, iako smo na usponu prema prevoju Rogoju, između Trnova i Dobrog Polja, imali i leda i magle, počinje svanjivati. Naziru se obrisi Volujaka, Maglića, Zelengore i vide svjetla na Tjentištu. Silazimo u »Dolinu heroja« i pred nama se na desnici strani, na uzvišici ukazuje spomenik podignut u slavu borcima koji su poginuli u borbama na Sutjesci.

Na samom ulasku u Tjentište skrećemo lijevo na makadamski put i prolazimo kroz rampu Nacionalnog parka »Sutjeska«, koja je otvorena od 6 — 18 sati. Počinje lagan uspon dobrim makadamskim putom koji su izgradile omladinske radne brigade od Tjentišta do Vučeva, legendarnog poprišta velikih bitaka za vrijeme pete neprijateljske ofanzive i bitke na Sutjeski 1943. godine.

Nakon desetak minuta vožnje ulazimo u bukovu šumu koja postaje sve gušća i već smo na terenima prašume Perućice. Iznenada, Milan zaustavlja kola i pokretom bez riječi pokazuje na lijevu stranu. Na vrhu

usjeka metar-dva iznad puta, na samom rubu šume, stoji lisac i radoznao gleda prema nama. Prekrasno crvenkasto smede krvnou, dugackit knjast rep, šiljasta njuška s blistavim žutim očima, zaustavljuju dah, a ruka automatski traži torbicu s foto-aparatom. Ali, nažalost, torbica je u prtljažniku. Lisac još uviiek mirno stoji i gleda prema nama bez straha. Otvaram vrata nastojeći da bešumno otvorim prtljažnik kako bih pronašla foto-aparat, no lisac okreće glavu lijevo pa desno i lagano, gotovo lijeno vukući noge, odlazi u šumu. I tako je propala jedinstvena prilika da uslikam živog liska u njegovom prirodnom ambijentu. Lagano nastavljamo vožnju uz bučne komentare o liscu i propuštenoj prilici fotografiranja.

Uskoro dolazimo do Dragoš-sedla i prolazimo pokraj lovačke kuće. Pored ceste je grob Narodnog heroja Nurije Pozderca koji je poginuo na ovim terenima u petoj ofanzivi.

Još nekoliko kilometara vožnje kroz šumu i dolazimo do raskrižja. Skrećemo desnim odvojkom prema Prijevoru, dok put prema Vučevu nastavlja lijevo. Još četiri kilometra vožnje i zaustavljamo se na Prijevoru, visoravni na 1600 m nadmorske visine. Odатle se pružaju prekrasni vidici na Vlasulju, Volujaku i Zelengoru, a masiv Maglića diže se neposredno s istočne strane, obasjan prvim zracima sunca.

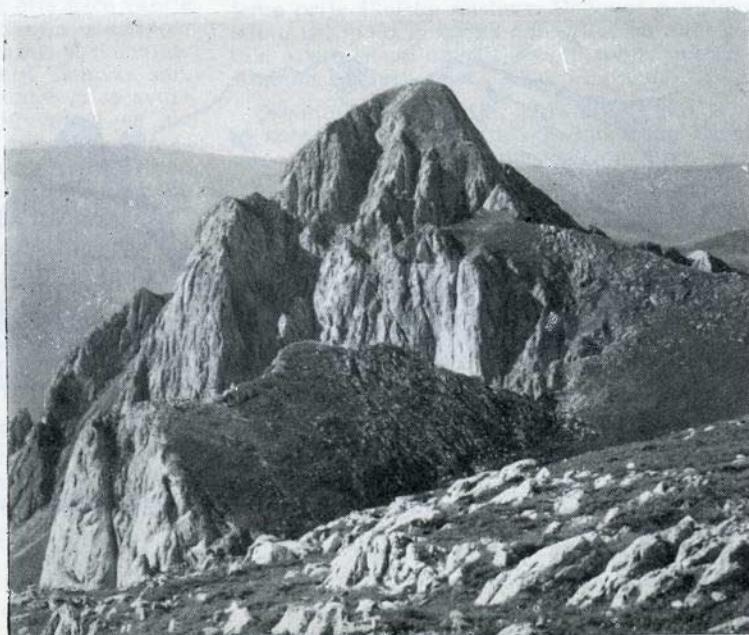
Nakon doručka, pored uređenog vrela hladne planinske vode, krećemo pješice, nekada dobrim makadamskim putem, koji je sada nažalost prohodan samo za pješake i stoku. Veliki odroni kamena s Maglića na pojedinim su mjestima potpuno zasuli put, tako da se

mora veoma oprezno prelaziti. Iznad i ispod puta nekoliko je čobanskih koliba koje su sada, pa do idućeg proljeća, prazne i napuštene. Tu se ljeti od čobana može kupiti odlično kiselo mlijeko i pravi planinski kajmak.

Silazimo zavojima u dolinu nazvanu Suha Jezerina, na nadmorskiju visinu od 1300 metara. Dolina je ukliještena sa svih strana planinskim masivima i tu je vjerovatno, tko zna prije koliko milenija lednik spustivši se s Volujaka ili Maglića stvorio jezero. Poslije je voda otekla i sada je to plodna dolina s nekoliko većih bara, koje su jutros potpuno zaledene.

Nakon sat hoda od Prijevora dolazimo do Trnovačkog jezera, smještenog u kotlini ispod masiva Maglića, Volujaka i Trnovačkog Durmitora. Jezero je prilično veliko, a na samoj obali je velik broj izvora. Bogato je planinskym pastrmkom i ribolovci ga često ljeti posjećuju, a planinari iz Foče i Sarajeva ljeti kampiraju po više dana. Pred nama se jezero blista obasjano suncem. Ponovo iznenadenje: tek kada smo stupili na samu obalu vidjeli smo da je potpuno zaledeno i da je led proziran, tako da se ne može odmah primijetiti. Vojo baca nekoliko velikih komada kamenja preko zaledene površine i kamenje se kotrlja skoro bez ikakva otpora, stvarajući zvuk koji odzvanja među planinskim visovima slično zvuku svemirskog broda. Zamrznuto jezero odslikava visove Maglića, Volujaka i Trnovačkog Durmitora, zabijeljene od prvog snijega. Nestvarno, kao carolija!

Nećemo ići markiranim stazom od jezera prema jugozapadu, preko Trnovačkih koliba, nego kraćim putem, koji će Milan »nanjušiti«

Maglić
Fran Kušan
(1921. g.)

svojim posebnim i nepogrešivim osjećajem za orijentaciju. Počinje uspon i na početku idemo markiranim stazom prema Carevom dolu i vrhu Magliću. Na prevoju (1650 m) odvajamo se i skrećemo prema istoku neemarkiranim, jedva vidljivim čobanskim stazama između kleka. Nije nas strah da ćemo se izgubiti, jer Milan vodi nepogrešivo najboljim putom i bez karte i kompasa. U šali govorimo da ima šesto čulo za orijentaciju naslijedeno od dalekih predaka. Nakon prelaska preko tri dola pred nama se ukazuje masa obrušenog kamenja koje stvara velik sipar. Milan i tu odabire najpovoljniji prilaz. Nakon sat vremena teškog i iscrpljujućeg uspona, ne samo zbog velike strmine nego i svladavanja kamenih blokova i zaledenog snijega, dolazimo do prevoja na visini od oko 2100 m nadmorske visine. Tu smo ručali i poslije kraćeg odmora svladavamo posljednji uspon do vrha. Pevnjemo se zatravnjeđim grebenom, koji je sada djelomično pod snijegom. Iako je uspon oštar, ide se lakše jer je pod nogom sigurnije, a vidici što se pružaju nagrada su za pretrpljeni zamor.

S vrha Trnovačkog Durmitora (2332 m) uživamo u pogledu na obasjane vrhove Maglića, Volujaka, Vlasulje, Bioča, Zelengore i Durmi-

tora. U daljini se nazire i Lovćen, na čijem se vrhu, kroz dalekozor, jasno vidi mauzolej. Meni se čini da je najveći užitak pogledati te se visine niz strmu liticu, gdje se u dubini od oko 800 m ispod nas nalazi jezero.

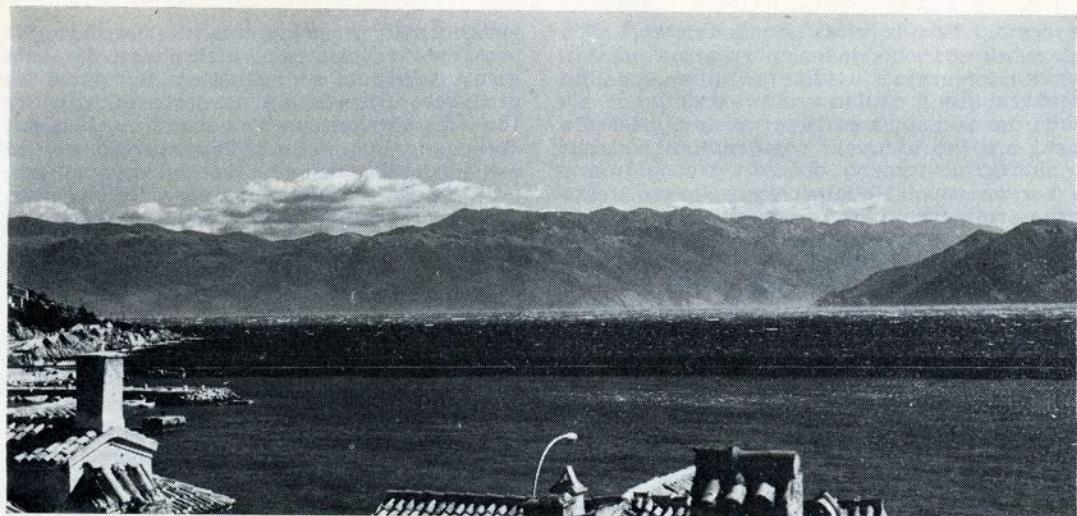
Vojo, ta živa enciklopedija naziva pojedinih vrhova, dolova, putova i znamenitosti, evocira sjećanja na dogodovštine iz ranijih uspona. Užitak prekida dugonogi Milan, koji se već počinje spuštati, uz napomenu da se valja jako žuriti, ako želimo doći do Tjentišta prije zatvaranja rampe. Prošlo je 14 sati i do kôla nam treba više od tri sata brzog hoda, a zatim i pola sata vožnje do rampe.

Cini mi se da je silazak niz kamenjar i sipar bio još naporniji nego uspon, pogotovo što Milan svojim dugim negama trči preko kamenja i ne čeka na nas. I danas se čudim kako smo sišli neozlijedenih nogu. Nemamo više vremena za uživanje u vidiku na vrhove obasjane suncem što zalazi. Na brzinu smo bacili po jedan kamen preko zaledene površine jezera. Već je padao sumrak kada smo se počeli penjati od Suhe Jezerine prema Prijedoru. Na Prijevoru brzo uskakanje u kola i pokret. Na rampu smo stigli u posljednji čas, ali još uvijek na vrijeme.

LEKTIONA RAVNINA

Maglić i planinarska kuća na Hadžića ravni

Sjeverni Velebit s mora

Foto: A. Ž. Lovrić

Od Mireva do Radlovca u Velebitu

DANIJEL VUKUŠIĆ

JABLAC

Početak je mjeseca rujna. Dani sunčani i topli, kao usred ljeta, ali se već primjećuje približavanje jeseni, jer se krajolici beskrajnih planinskih prostora mijenjaju u svojoj boji. Bogato zelenilo šuma već se počelo šarati mrljama žute boje, što se naročito ističe na starijim krošnjama bukve čije lišće ranije žuti. Kao da su poučene stoljetnim iskustvom da izbjegnu vijavice i hladne orkanske vjetrove, spremajući se na raniji zimski san. Brojne čistine i proplanci također gube svoje zelenilo i šare cvijeća zaodijevajući se si-vožtim plastirom Kraćenjem ljeta sve je manje onih koji posjećuju planine ili na njima borave. Svi se dani počinju stapati u neku ugodnu monotoniju, remećeni ponekim dragim susretom ili izletom u teže dostupne divljine. To je ono što nas neraskidivo veže uz široka prostranstva. Ona još uvijek čuvaju neispitane i neotkrivene ljepote i tajne, koje bar u malome djeliču želimo otkriti, što nam djelomično i uspijeva, trajno lunjajući prostorima divljine.

Poslije nekoliko kraćih izleta, nametnu nam se ideja da krenemo na put kojim smo već davno planirali, te da prođemo što više, da sve dobro uočimo, pa možda nešto zanimljivo i otkrijemo. Zbog velike daljine, jer za put do cilja i povratak kući treba, uz odmaranje, za dobra planinara 10—12 sati, kolebasmo pri odluci. Znali smo da smo u slučaju kakvih nedaća u toj pustoši prepušteni sami

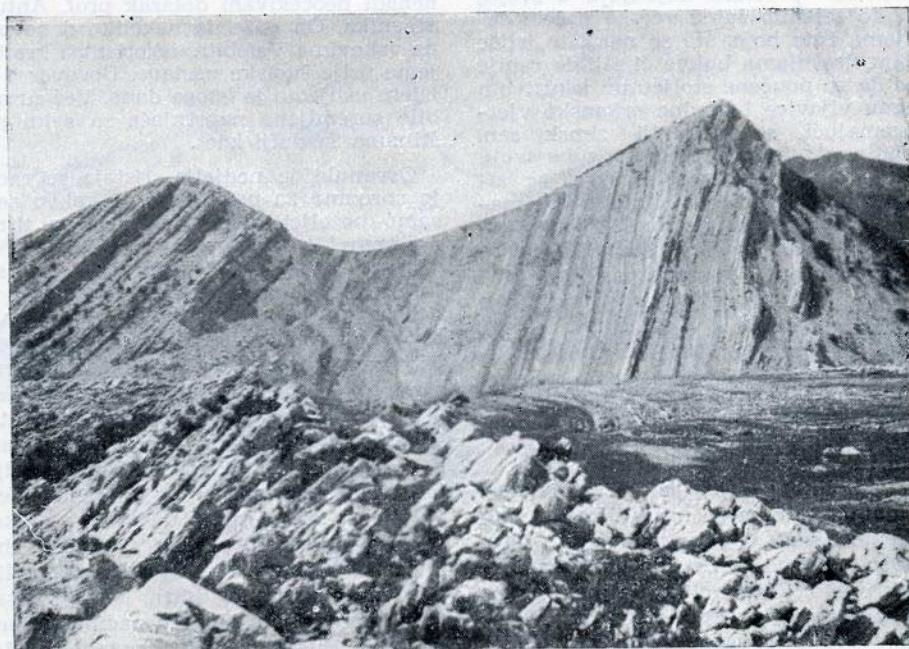
sebi, jer na tom dugom putu nećemo nikoga sustići niti susresti.

Petak je 3. rujna, kad li nas kod kuće iznenadi neočekivani dolazak prof. Antunca iz Šibenika. On stiže da nekoliko dana proveđe na vrhovima Velebita, iskoristivši kratko vrijeme prije školske nastave. Događaj o našem izletu uslijedio je istoga dana. Već su navečer bile spremljene parnica sa svim potrepštinama za dulji izlet.

Osvanula je nedjelja. Ustaje se rano, sve je spremno za put. Jutro je kakvo se može samo poželjeti. Kristalna vetrina titra nad dolinom i vrhovima, bez oblačka ili daška vjetra. Obilna rosa obojila je travu sivkas-tom bojom, a iz okolnih šuma se javi tek po koji cvrkut ptica. Krenuli smo rano, prije sunca, cestom prema zapadu do spomenika Partizanskom odredu »Alan« na Kosici, gdje skrećemo Premužićevom stazom u smjeru juga. Netom smo prošli zapadnom stranom Mireva kroz šumu ispred Plišvice, stižemo do prijevoja kod Bilenskog Mireva, gdje staza prelazi na podgorsku stranu Velebita. Odatle su divni vidici na more i otoke. Tog se časa pojaviše prvi traci sunca na vrhu Plišvice, Šošina vrha i Čukovca. Kakva li nezaboravna slika ranog jutra, kasnog ljeta! Na-stavljamo dalje zapadnim padinama, prolazeći ispod Bilenskog briga, potom ispod Baričević Mireva, dohvativši se lijepo bukove šume ispod Visibabe. Sunce nas obasjava tek

nadomak Kozjih vrata iznad Borovače. Tu staza skreće oko jednoga vrha na istočnu stranu, otvarajući vidike na divnu dolinu Štokić dulibe i okolje vrhove. U dolini se još vide davno napušteni ljetni stanovi, od kojih neki prilično uščuvani i pogodni za boravak u slučaju nevremena, dok je većina porušena i bez krovova. Hodajući kroz šumarak oko vrha izbijamo na čistinu ispod Lucić Alana. Tu nas je nadlijetalo jato čavaka kružeći iznad nas, da iza kraćeg kruženja odlete prema sjeveru na kameni vrh Visibabe. Sunce već počinje pripicati, ali ubrzo napuštamo čistinu i zalazimo u šumu ispod Kurozeba, gdje smo na jednom isturenom glavčurku sjeli da odmorimo. S toga se mjesta pružaju vidici daleko prema sjeveru, jugu i zapadu, gubeći se u dalekoj modrini. Kružeći pogledom naokolo, ugledasmo na Vratima sve žitelje Štokić podova, tj. dva brata neženje, već stari ljudi i stara neudata sestra. Kroz dalekozor se vidjelo da tovare drva na dvoje magaradi. Prozborimo nekoliko riječi o tim samotnicima planina, te poslije kraćeg odmora krećemo dalje. Put se nastavlja mekanom stazom kroz šumu Lukšanovac, zatim ispod Ograđenika pod Ograđenicu, gdje se staza lijevo uzbrdicom odvaja za Šatorinu, a desno nizbrdicom prema Mliništima. Izlaskom iz šume kod Nugla (Mlinište) staza vodi iznad Mliništa kamenitom i travnatom čistinom bez šuma, uz tek po koje kržljivo stablo ili grm. Sunce se već visoko diglo i na čistini nemi-

losrdno pali, pri čemu smo se dobro czojili iako put vodi laganom nizbrdicom. Na jednom dijelu puta na rubu staze ugledamo ispred sebe lijep primjerak jastreba, gdje na 15 — 20 koraka ispred nas sjedi na kamenu okrenut prema dolini Mliništa. Kad mu se približimo na nekoliko koraka, mahnu krilima i poleti dvadesetak metara crtom staze i opet stane u istoj pozici. Tako se s nama igra tri puta, a potom se diže i lagano zaplovi iznad doline izgubivši se u smjeru Vrata. Osim čavaka i troje žitelja koje vidjesmo tajnije, to je sve što vidjesmo od života na tom dugom putu i tolikim prostorima koje prodosmo toga dana. Pogledi su nam bludili dolinom, ne bismo li vidjeli bilo kakav djelić života ili bar neku pticu što leti zrakom. Ne vidjevši ništa ušutjeli smo, misleći valjda iste misli, tromo se i umorno krećući dalje. Jer, koliko god nas je pritisala sunčana žara, još više nas je gnječila tišina. U ovoj puštoši pričinjavalo se kao da se može opipati, navodeći nas na sumnju jesmo li zaista tu ili u nekom drugom svijetu. I zaista smo u drugom svijetu, jer je onaj nekadašnji, pravi i veseli svijet, u kome smo nalazili pomoći i uporište, već poodvana nestao s ovih lijepih strana. Koracamo šuteći kao da brojimo kokane, pogledavajući na dolinu, dok ne ugledasmo komadić prekopane zemlje. Zastanemo da bolje pogledamo i utvrđimo da je tu netko, već nemoćan, posadio malo krumpira, i prije nekoliko dana povadio ga iz zemlje.

Velebitski »Prutaš«: lijevo Veliki Kom (1252 m), desno Mali Kom (1085 m)

Foto: Dr. J. Poljak (oko 1930. g.)

Dohvativši se šume u blizini Korita, skrenemo prečacem, te se ubrzo nađemo kod izvora. Tu se udobno smjestimo u hladovinu, da se najprije napijemo hladne izvor-vode, a potom da založimo i odmorimo. Antunac poželi da obide nastambe u koje je navraćao dok tu boraviše ljudi, stoga se uputi nizbrdcom do donjeg izvora i cisterne. Mi odbismo da idemo dolje, jer nismo željeli povećavati dojmova opustjelosti, obilazeći još i prazne nastambe, stoga ostanemo odmarajući se kod izvora. Pri povratku Antunac nam reče da je našao sve opustjelo i zapušteno, tek da su vrata nastambe, gdje je nekad navraćao, zaključana i još pregrađena suhim granjem.

Još smo neko vrijeme sjedili i razgovarali, a potom se uputimo u smjeru Radlovca. Od izvora staza vodi laganom uzbrdacom oko južnog dijela Mliništa prema prijevoju Stražbenici. Put je ovim dijelom ugodan, jer staza prolazi gustom bukovom šumom. Vide se ostaci orijaških bukava koje su izmakle sjekiru, jer su valjda tadašnji žitelji razumno obavljali sjeću. Od Stražbenice staza kreće ulijevo kroz kržljavu šumu izbivši istočnim dijelom Radlovca na travnate proplanke, s kojih se otvaraju vidici na lijepo kraško polje — dolinu Radlovac. Ona se uvlači sjeverno i južno med šume, a zapadno med gola brda i glavice. Nastambe ili bivše nastambe — neke ruševne, neke pod krovom — razbacane su svom širinom, dok se na zapadnoj strani vidi javna cisterna i lokva za napajanje stoke. U blizini zapadnog naselja još se koči Crkvica sv. Roka s malim zvonikom, te oko nje nekoliko većih krošnjatih stabala. Nastambe, ogradni zidovi, putevi i ostalo, svjedoče o nekada marljivoj obradi svake stope zemljišta, te sjenokošu na čestinama i ostalih radova uz veselost žitelja. Tu su se poslike naporna rada, svake večeri, igrala kola mlađeži ili ples, pred crkvicom i na javnoj cisterni. Tu se pjevalo i radovalo svakom danu života i obavljenog rada. Mučala su goveda, blejale ovce, večale koze i hrzali konji silazeći u dolinu uz zvezet brojnih zvona i klepki, gdje se domaćice vrzoše u stanovima i pred stanovima oko pripremanja večere i mužnje mlijeka.

Stajali smo podulje na proplanku i pripeci sunca, zavirujući u sve zakutke doline, ne bismo li primjetili negdje nešto što se pokreće, ali nigdje ništa. Uočisemo tek jednu malu parcellu zemlje zasadenu zeljem, što dokazuje da se netko povremeno navraća. Svud oko nas neprobojna tišina, koju u tom času ni vjetar ne narušava, a sama dolina djeluje, kao da se nalazi na rubu neke daleke pustinje. Još jednom obuhvatimo pogledom svu ljepotu doline i krenemo natrag, jer se sunce već nagnjalo prema zapadu. Vraćamo se ubrzanim korakom do izvora Korita, gdje

malo odmaramo, opskrbljujemo se vodom i krećemo pdema kući. Već ponešto umorni, lagano se uspinjemo prečacem do staze, odakle nastavljamo blagom uzbrdacom, kročeći bez zastoja golim pristrancima, dok se dohvativamo šume. Još treba proći dobar dio puta kroz Mandekić Jeljarje do pod Ograđeniku, odakle staza prolazi sve blažim terenom ispod Ograđenika kroz šume Lukšanovca do nad Vrata pod Kurozebom. Tu smo opet odsjeli na dulji odmor, skinuli smo naprtnjake da založimo i okrijepimo se. Nastavljamo blagom nizbrdacom i mekarim terenom do Kozjih vrata, odakle staza trajno vodi podgorškim padinama Velebita na visini 1300 — 1400 m, uvijek s vidikom na more, otoke i terase Podova. Ponegdje staza kao što je Ravna strana, skoro u ravnoj crti prolazi i do kilometar puta travnatim padinama bez šume i zavoja, zatim kroz manje šumarke do pod Visibabu, gdje zalazi u šumu na mekanu stazu, nastrtu suhim bukovim lišćem što ugodno šušti pod nogama. Izlazeći iz šume pod Baričević Mirevom, već je sunce izgubilo snagu, spuštajući se nad ravnu plohu mora. Na njemu se u svoj dužini prelampa preko otoka svjetla crta odraza sunca, do zadnjih padina Velebita. S vrha Zečijaka preko Baričević Mireva, začarlijao je povjetarac, koji nas je svojom blagom svježinom upravo milovao. Još skoro kilometar puta moramo proći blagom uzbrdacom izlazeći na prijevoj Priviju kod Bileinskog Mireva. Prekoračivši prijevoj, iz vida nam se gubi more i sunce što tone iza njegovih prostranstava. Ulazimo u sjenu Plišvice, gledajući kako rumeni traci sunca još zakratko zlate vrhove Zečijaka, Risovca i Alančića, dok doline i vrhovi, dalje prema istoku, uranjaju u plavičastu sjenu večeri i skorog sumraka.

Polumračnom šumom ispred Plišvice izidemo stazom do ceste, a potom do kuće. Na prozoru spazismo zamotuljak, u kome je bio malii dar i pismo, jer nas neki znanci dugo čekaju, a potom se vratise prema moru. Odmah se prihvativimo posla, da naložimo vatru i priredimo večeru, ne osjećajući veći umor usprkos tako dugom putu. Dok obavljamo najnužnije poslove, planina se zaogrnila blagim plaštem noći, te ubrzo i mjesecina obasija više vrhove oko doline. Tišina se sve više slijegala okolinom, dok bi iz doline i rubova šume na mahove zašaputao jedva čujni vjetrić, kao da želi ispričati neku tajnu iz minulih vremena, tajnu koju sa sobom ponesoše davno nestali žitelji ovih dolina. Dok je bila dogotovljena večera, već se mjesecina razlila i dijelom doline. Večerali smo i pošli na počinak, koji će nam goditi poslije tolika puta i brojnih dojmova.

Označena staza kroz Dabre u Velebitu

SERGEJ FORENBACHER

ZAGREB

Nakon podužih priprema omanja je skupina zagrebačkih planinara iz društva Zagreb—Matica (SDI) obilježila staze kroz Dabre u srednjem Velebitu. Time je ostvarila svoju dugogodišnju želju, da taj nekad nastanjen i živ, a danas posve pust i podivljao, no nadasve zanimljiv predio planine učini pristupačnim i prolaznim za veći broj ljubitelja Velebita.

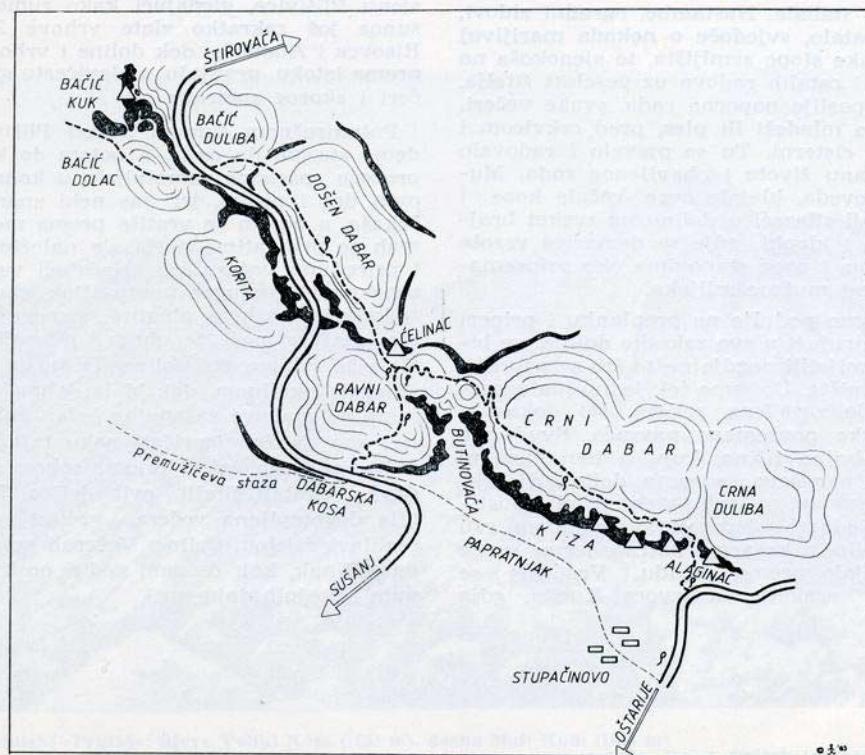
Obilježavanje staza izvršeno je u dva navrata, u srpnju i kolovozu 1983. Tom drugom prilikom, pri obilježavanju i raščišćavanju staze kroz Crni dabar bitno su pripomogli savjetom i djelom gospički planinari i prijatelji Ante i Pave Rukavina.

Kako je poznato, dabrima u Velebitu narod naziva duboke, tanjuraste ili koritaste, krške doline, među strmim stranama planine. Iako mahom bezvodno, dno tih dolina je redovito plodno pa je nekad bilo i obrađeno. Okoline strane planine obiluju oštrim grebenima i golinom, ispranim stijenama ili kukovima, često fantastična oblika i veličine, koje se uvriježilo nazivati Dabarskim kukovima. Takva su dabra u Velebitu tri, od sjeveroza-pada prema jugoistoku: Došen dabar s dva

dna, podno Kukalina; gotovo okrugli Ravni dabar podno Rujičina kuka, Čelinca i Butinovače i koritasti Crni dabar podno Butinovače, Kize i Alaginca. Na Došen dabar nadovezuje se prema sjeverozapadu Bačić duliba pod gorostasnim Bačić kukom, a na Crni dabar prema jugoistoku, šumovita Crna duliba pod Alagincem i Jasenovom koscicom. Dabri i dulibe međusobno su odvojeni nižim ili višim, šumovitim ili golinim, no uvijek krševitim grebenima, koje valja prelaziti ide li se iz jednog dabra u drugi.

Oznake što ih postavismo spajaju Oštarije s Bačić kukom kroz Dabre i Bačić dulibu, tvoreći tako, nasuprot Premužičevoj stazi i njenom odvojku za Bačić kosu i Bačić kuk, nizinsku varijantu, koja je duga 12–15 km i veoma zanimljiva, planinarski odjelito zbog jedinstvenih vidika baš na sve Dabarske kuke i panorame, koje se inače ne vide.

Ishodište je Planinarska kuća (Jure Brkljačića) na Oštarijama. Pođe se cestom, koja se uz selo Stupačinovo postepeno uspinje u smjeru Kize, do kamenice (izvora u kamenu) pod Alagincem. Dalje stazom za Kizu do prvog malog proplanka u niskoj bukovoj šu-

Dabarski kukovi iznad Bačić dulibe

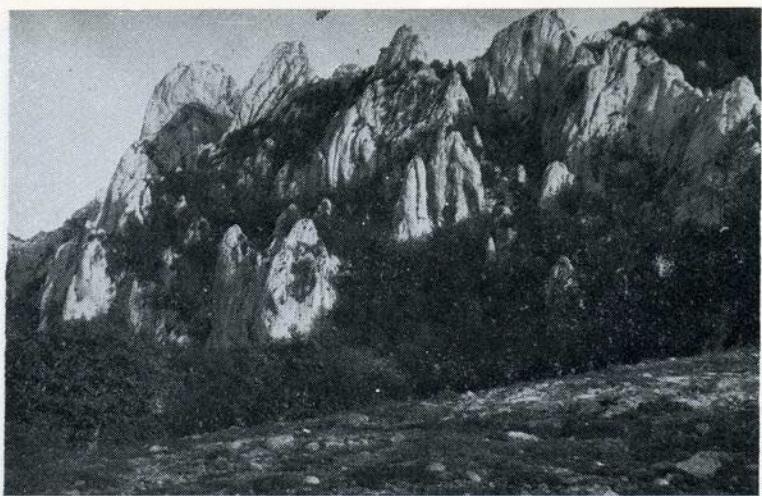
Foto: Dr. Ž. Poljak

mi. Tu je raspuće: lijevo staza nastavlja na Kizu, a ravno dalje, bez puta, markacija (na priloženoj shemi to je debela isprekidana crta) uspinje se kosodrvinom bukve do lijepog, kamenitog i travnatog sedla pod stijenama Alaginca (nešto ispod 1000 m). Tu se javlja dobro utrta staza, koja se, prešavši greben, spušta u bukovu šumu nad Crnom dulibom. Slijedi dug silazak sjeveroistočnim pobočjem Kize kroz visoku bukovu šumu, čas utrtim putem, čas jedva vidljivom šumskom stazom ili pak bez puta, jer je posvema zarastao u maline i nisko šumske raslinje, ili je pak nestao pod oborenim i ostavljenim bukvama. Na jednom mjestu odnio ga je zavoj šumske ceste, što se bočinom Alaginca spušta u Crnu dulibu. Na takvim mjestima valja slijediti oznake od bukve do bukve. Napokon šuma postaje kamenita i rjeđa, dok konačno ne pretegnu travom obrasle čistine među starim, niskim no krošnjastim stablima. Na takvoj jednoj čistini, na koju izbjije oznaka, oveća je cisterna iz god. 1940., sa željeznim olukom i poklopcom te obiljem (i u sušno doba) dobre vode. Okolne zarušene kuće praktički se i ne vide, jer su posvema obrasle šumom i šikarom. To vrijedi i za seoske putove, koji su razazli u neprolazne tunele. Godine 1953. u Crnom dabru bilo je 16 kućanstava sa 110 stanovnika. Posljednji iseliše prije više od 10 godina, prepustivši svoje domove zvjeradi, a njive podivljaloj šikari. Od cisterne valja poći na sjever te nakon tridesetak koraka izbiti na livade na dnu Crnog dabra (667 m). Dalje livadama prateći rijetke oznake od stabalaca do stabalca i od kamena do kamena, u smjeru sjeverozapada, prema kosi što Crni dabar odvaja od Ravnog dabra, a obrasla je šumom. S livada lijep je vidik prema jugoistoku na dug niz kukova što tvore greben Butinovače. Kize i Alaginca. Na krajnjem sjeverozapadnom dijelu dabra, gdje livade prestaju podno kukova Butinovače, oznake bez puta ulaze u nisku bukovu šumu. Tu se javlja stazica, a

zatim i bolji put, koji, uspinjući se na kosu, doskora izbjije na dobro građenu, kamenitu šumsku cestu. Cestom do prijevoja nad Ravnim dabrom. Tu cesta prestaje, a šumu zamjenjuje šikara. Sa samog sedla, koje je golo i stjenovito, jedinstven je pogled prema sjeverozapadu na dabarske kukove, koji se nanaša jedan za drugim poput čudesnih kulis: Čelinac, Rujičin kuk, Kukaline, Bačić kuk.

Silazak u Ravni dabar je kratak, slabom i kamenitom stazicom, koja među rijetkim stablima zavija ovamo onamo, dok ne siđe do lijepog, kamenog bunara iz god. 1912. i ruševnih kuća Bačića kraj njega. Vode je u bunaru u izobilju, a hladna je i dobra. I Ravni je dabar potpuno pust. Prema podacima iz 1953. bilo je tu 10 kućanstava s 40 stanovnika. Kojih 200 koraka dijeli nas još od bivše škole, danas napuštene i ruševne zgrade pod stijenama kuka Čeline ili Čelinka. Uz školu je velika cisterna. Iako joj je pristup ruševan, vode je u njoj mnogo i dobra je. Kod škole je i raspuće. Na jug od škole odvaja se staza što je označimo do Dabarske kose nad Ravnim dabrom (943 m). Najprije oznake idu dnom dabra, grmljem obraslot stazom, a onda postepeno se uspinjući kamenitim terenom mimo dva izvora, koji ljeti obično presuše. Dalje kroz šumu, uspinjući se sve strmije, staza siječe na jednom mjestu staru šumsku cestu te kamenjarom izbjija na otvorenu Dabarsku kosu, i to upravo na sjecištu ceste Sušanj — Štirovča i Premužičeve staze, što od Skorpovca vodi u Oštarije. Uspon od škole u Ravnom dabru do Dabarske kose traje 45 min. Na taj način, tko želi, može turu skratiti na polovicu, zadovoljivši se obilaskom samo Crnog i Ravnog dabra.

Oni pak planinari koji žele obići sve dačke, nastavljaju od škole uz cisternu dalje prema sjeverozapadu, kamenjarom ispod Čelinka, na oniže no krševito sedlo između Čelinka i Rujičinog kuka. Prešavši sedlo staza vodi zapadnom stranom doline, travnjacima i šikarama, podno Rujičina kuka i Kukalina

Kukovi Butinovače
Foto: Dr. Z. Poljak

do cisterne u Došen dabru. Cisterna je još sačuvana i voda je u njoj pitka, ali nije hladna. Od cisterne preko podivljalih livada u dnu dabra vide se tu i тамо остаци рушењних кућа. Било је у Došen dabru 1953. 7 кућанстава с 32 становника. Данас је пуст. Од cisterne стаза се све више успиње каменјаром над другим dijelom dabra dok ne zade u šikaru i nisku bukovu шуму, što obrasta kosu, koja Došen dabar odvaja od Baćić dulibe, a valja je prijeći.

Silazak u Baćić dulibu je kratak, jer duliba leži na većoj nadmorskoj visini od Došen dabra, tj. na 860 m, a gotovo je ravna dna. Od mjesta gdje oznake izbiju na čistinu, veličanstven je pogled na panoramu Baćić kuka, koji svojim stijenama i tornjevima nadvisuje Baćić dulibu nekih 450 m. Na zapadnom i sjevernom rubu dulibe, pod samim Baćić kukom, zavoj je već spomenute ceste Sušanj — Štirovača. Preko kamene ogradike označene ulaze u sklop podivljalih livada, pa ih, držeći se zapadne strane dulibe, valja slijediti od stabalca do stabalca i od kamena do kamena u smjeru sjeverozapada. Usmjerene su na podzid ceste, koji se u sjeverozapadnom kutu dulibe vidi iz daleka. Na istočnoj i sjeveroistočnoj strani dulibe naziru se ostaci još po koje napuštene kuće. Godine 1953. bila su u Baćić dulibi još 3 domaćinstva s 15 žitelja.

Uspevši se uza suhozid na cestu, valja je prijeći i nastaviti uzbrdo kroz visoku bukovu šumu do navrh kamenitog no šumovitog grebena (952 m), koji se s Baćić kuka otisnuo na jugoistok pa s te strane i zatvara Baćić dulibu. Na vrh grebena stiže se kroz uski, stjenoviti klanac. Slijedi silazak u Baćić dolac (Korita) po nešto težem terenu, preko stijena između bukava i kroz šikaru do na dno dolca. Dalje je oznake lakše slijediti otvorenim no strmim kamenjarom, koji tvori južno

pobočje Baćić kuka. Uspon je isprva blag no ubrzo postaje strmiji, dok oznake ne zadu među skupine grmlja i stabala te konačno ne uđu u visoku bukovu šumu. Šumom još malo uzbrdo bez puta do sedla (1130 m) između Baćić kuka i Solina. Tu se staza što je označismo sastaje s markiranim putem Baćić koša — Baćić kuk. Do kontrolne točke na Baćić kuku ostaje petnaestak minuta.

Povratak je najbolji poznatom planinarskom stazom preko Baćić kose, pa Premužićevom stazom preko Dabarske kose i kroz Papratnjak do sela Stupačinovo. Odатле cestom do Oštarija odakle smo i pošli. Čitava se tura može izvršiti i obrnutim smjerom.

Obilazak dabara od Alaginca do Babić kuka i natrag cjelodnevni je izlet, koji traži stanovitu upornost i napor, uvjetovan dužinom puta (oko 28 km) te uzastopnim usponima i silascima, ali je i zahvalan te planinarski, prirodoznanstveno pa i etnografski veoma zanimljiv. Tu je mnoštvo lijepih vidika, nepomučena gorska tišina, obilje tragova zveradi, a ima i rijetkih ptica i još rjeđih biljaka i, napokon, ostataka gotovo praiskonskog načina života, koji je možda zauvijek zamro. Izlet se može podijeliti i na dva dijela, kako smo to obično i činili, kombinirajući prvi dan uspon na Kizu s obilaskom Crnog i Ravnog dabra, a drugi dan uspon na Baćić kuk s povratkom kroz Baćić dulibu, Došen dabar i Ravnji dabar, uz napomenu, da u potonjem slučaju Papratnjakom valja u jednom danu proći dvaput.

Zarasle dabarske staze su dakle obilježene! Na planinarima je i ljubiteljima prirode da ih ponovno ugaze. Time će i velo tajanstvenosti i nekog neopravdanog straha od podivljale prirode u možda i zauvijek napuštenim dabrima postepeno ustupiti mjesto zadovoljstvima što nam ih pružaju čari planine i iskonske prirode.

Stado jelena u nacionalnom parku Brijuni

Foto: Ing. S. Božičević

Brijunsko otočje – novi nacionalni park

Mr. SREĆKO BOŽIČEVIC
ZAGREB

Nakon dugotrajnih priprema i studioznog istraživanja na čitavom otočju, ovog su ljeta otoci Brijuni kraj Pule proglašeni petim po redu nacionalnim parkom na području Republike Hrvatske. Proglašenje je uslijedilo nakon prijedloga Republičkog zavoda za zaštitu prirode SR Hrvatske i njegovog Savjeta. Na taj smo način, uz otočnu skupinu Kornata i dijela otoka Mljeta, na našem Jadranu dobili još jedan otočni niz zaštićen visokom kategorijom zaštite.

Povijest Brijunskog otočja vrlo je stara i burna. Sve što se događalo na obližnjem istarskom kopnu imalo je svog odjeka i na toj skupini od dva veća i 12 manjih otočića. U povijesnom muzeju otoka Veli Brijun možemo najpreglednije vidjeti do sada prikupljene tragove boravka čovjeka, od neolita preko dominacije Rimskog carstva, Mletačke republike i Napoleonske vlasti do bogatog austrijskog industrijalca Kupelwiesera, koji je kupio otoče i dio otoka pretvorio u tada naj-otmjenije odmaralište evropske aristokracije. Događaji prvog i drugog svjetskog rata osjetili su se i ovdje i rezultat su bile brojne ruševine i zapušteni nekad lijepo uređeni detalji.

Otočje je poznato po jedinstvenom geološkom nalazu: tragovima i ostacima stopala di-

nosaura, preistorijskog gmaza biljoždera, koji je izumro krajem mezozoika, srednjeg doba Zemljine prošlosti. Ovo je raritet jedinstven u Evropi. Zbog građevinske vrijednosti kamena na ovim je otocima kroz minule vijekove bilo otvoreno mnogo kamenoloma i iskopano vrlo mnogo kamena koji je ugraden u brojne vile i muzejska zdanja, ponaviše na drugoj obali Jadrana.

Osim brojnih, do sada gotovo potpuno istraženih i restauriranih historijskih spomenika – građevina, hramova, grobova i drugih ostataka kulturne prošlosti, Brijuni su poznati i po svojem vegetacijskom i zoološkom raritetu. Blaga klima ovog otočja pogodovala je uzgoju brojnog egzotičnog raslinstva, a i nekih vrsta koje danas rijetko nalazimo čak na čitavom Sredozemlju.

Prema prijedlogu Zavoda za zaštitu prirode posebna pažnja posvetit će se šumi crnike i makije kao specijalnim rezervatima šumske vegetacije, a posebno se predlaže zaštita i pojedinih stabala alepskog bora, pinije i cedra kao hortikulturnih spomenika. Područje oko »Bijele vile«, vile »Brionka« i Ijetnikovca pokojnog predsjednika Josipa Broza na otoku Vangi proglašuje se također specijalnim hortikulturnim spomenikom, s posebnom memorialnom namjenom očuvanja uspomene na predsjednikov boravak na ovom otočju.

Posebna vrijednost je životinjski svijet, odnosno slobodan život velikih stada jelena lopatara i jelena aksisa. Uz ove životinje postoji i nekoliko zooloških vrtova i velikih slobodnih prostora na kojima živi dio životinja što ih je predsjednik Broz dobio na dar od stranih državnika ili institucija. Ugodna klima na otocima mnogima od njih je pogodovala tako da se čak i razmnožavaju i da se njihov broj povećava. Mnoge od tih životinja predsjednik je poklonio nekim našim zoološkim vrtovima, a mnogi jeleni su pušteni na slobodu u planine i o njima sada vode brigu lovačka društva.

Brijunski otoci pripali su Jugoslaviji po oslobođenju naše Istre. Predsjednik Josip Broz je na njih prvi puta došao 1947. godine i kako su bili jako razorenici u toku posljednjih dana minulog rata, naredio je da se postepeno urede. Od godine 1949. otoci postaju rezidencijalno mjesto naše vlade i sve što je od tada urađeno na njima udahnuto je bri-gom samog predsjednika Broza, da sve na njima bude što funkcionalnije i prirodnije.

Proglašavajući Brijune nacionalnim parkom, želja je Uprave otočja, da se oni otvore za posjet naših i stranih turista i da prošire svoju ulogu kao stalno stjecište za rasprave nesvrstanih zemalja čitavog svijeta. Do sada je na tim nastojanjima mnogo učinjeno i već su planirane i varijante upoznavanja i obilaska najatraktivnijih detalja otočja specijalnim vozilom, kružnim obilaskom u brodu oko otočja i stacionarnim boravkom u hotelskom smještaju.

Zahvaljujući mnogim pozitivnim nastojanjima, sklad prirodnih ljepota -- od geoloških, preko vegetacijskih do zooloških te po-

Ostatak bizantske bazilike iz VI stoljeća na Brijunima

Foto: Ing. S. Božičević

vijesnih spomenika davne i novije povijesti, Brijuni će postati uskoro dostupni svima onima koji će željeti da ih vide i posjete.

Prvenstveni usponi

PONOVNA PORUKA

Interes za tehnički opis prvenstvenih penjačkih uspona skućen je na vrlo mali broj naših čitalaca, uglavnom samo na malobrojne penjače. Cjelovito objavljivanje tehničkih opisa, zajedno sa slikama i crtežima, zauzima odvise prostora, pa cemo ubuduće registrirati samo osnovne podatke o prvenstvenim usponima. Da bi zainteresirani čitaoci ipak mogli saznati i detalje, uz svaki registrirani uspon objavit ćemo adresu penjača koji je dostavio opis.

Valjalo bi razmotriti mogućnost da Komisija za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske objavljuje cjeleotine opise, a i druge priloge tehničkog karaktera, u obliku redovnog biltena, po uzoru na slovenske »Alpinističke razgledne« što ih objavljuje Planinska zveza Slovenije.

VELIKI SINOVI 3878/2 U MALOJ ORLOVAČI

Orlovača se nalazi u planini Hum, prilaz iz Jajca. Smjer vodi centralnom stijenom i ima 3 dužine (120 m, 3 sata). Najteži detalji +4, A1 i A2. Prvi penjač Sakib Kliko 29. kolovoza 1983. Adresa: 78240 Jajce, Bulići 41.

HIMALAJA '83 U I. BRIDU MALE ORLOVAČE

Prvi penjač Sakib Kliko 31. kolovoza. Pristup kao gore. Ocjena: V+, V, IV+, III, A2, A1, 120 m, 3 i po sata.

NOVI USPONI U DURMITORU

Clanovi AO PD Javorak iz Nikšića izveli su 1982. i 1983. 11 prvenstvenih uspona u Durmitoru, sedam smjerova i 1 varijantu u s. stijeni Savinog kuka, ostale u s. stijeni Šljemena. Većinu smjerova ucrtali su na fotografiji 60 i 62 Smerkeovog Alpinističkog vodiča II dio (Varaždin 1979). Informacije: Dragan Lalović, 81400 Nikšić, D. Pravice p+4. Dokumentaciju posjeduje i ing. Zlatko Smerke, 42205 Vidovec, Cargovec 87.

TRI USPONA U SICEVAČKOJ KLISURI

Badina kantna, varijanta Oktobarske klase, VI, A1, A2, 200 m, 4 sata. Prvi penjali Predrag Kostić (AS »Kukavica«, Leskovac) i Miroslav Marković (AO »Crni vrh, Bor«) 18. kolovoza 1981.

Ludi prsti, III+, V-, 150 m, 3 sata, ponavljajući 1,5 sati. Prvi penjali Predrag Kostić i Vesna Savić (AS »Kukavica«, Leskovac) 20. rujna 1981.

Gertruda u južnoj stijeni Pleša, IV, A1, 200 m, 5 sati, ponavljajući 1,5 sati. Prvi penjali Predrag Kostić, Goran Stojanović (AS »Kukavica«, Leskovac) i Miroslav Marković (AO »Crni vrh«, Bor) 16. kolovoza 1981. Detalji: Zoran Bogdanović, 37000 Kruševac, Partizanske tehnike 4.

Zašto

ZEHRUDIN ISAKOVIĆ

ZENICA

Trošim kalorije, noge, đonove, zrak, dah, a sve radi egzistiranja nekoliko slijedećih dana u paklu Paklenice i to Veliike. Velika Paklenica znači veliki pakao, pa se u skladu s tim tako i osjećam. Razlog: 303 stupnja Kelvina i Zemljina gravitacija, čija je direktna posljedica 35 kg na mojim leđima.

Osjećam neko nejasno uzbudjenje pred ponovni susret s Anića kukom, Čukom ili možda s nečim drugim (odnosno trećim)? To uzbudjenje dobiva kulminaciju baš tu u Anića Luci. Sjećanja počinju navirati. Tada, po tko zna koji put, penjem već ispenjane smjerove, mislim misli bezbroj puta mišljene, slike lete kao na filmskom platnu... i poslije svega nagla oseka.

Noć. Stežu me crne konture kamenih gromada. Opet noć, kao stvorena za razmišljanje. Zašto sam sada tu? Zašto ću sutra ući u te crne konture kamenih gromada? Zašto ću pri svemu tome uživati? Uživati u naporu! Zar je i to moguće? Dobro, ova noć je bila noć pitanja, valjda će slijedeća nešto donijeti. Možda ću naći odgovor u crnim konturnama kamenih gromada.

»Peršinova pločica«. Prvi metri smjera Klin. Nešto poslije (koji sat) zadnji metri smjera Klin. A između dvanaestak dužina užeta. I izgrebene ruke, ubrzan dah i nešto zbog čega sve to volim. O tome alpinist ne zna reći više. Sa ovih dvanaestak dužina užeta napunio sam se nečim (kao akumulator)

što se može nazvati emocijama. Pa otuda je sve ovo i nastalo (iz akumulatora). Eh, sad ako hoću još nešto pisati, moram trknuti još nešto ispenjati, tako da bude još za koji red. Opet prvi i posljednji metri smjera Pismo — Glava ili Brid za mali čekić, a između opet ono čime se puni akumulator (emocije).

— Noć! Noć! Hej, pa ova mi je trebala dati odgovore na pitanja postavljena prošle, i ne samo prošle, nego i svih proteklih noći, najčešće zvjezdanih.

Idemo redom.

— Zašto sam sada tu? Vjerojatno zato što hoću nešto penjati i zato što je ovdje za Prvi svibanj neslužbeno službeni skup alpinista, svake godine.

— Zašto ću sutra ući u te crne konture kamenih gromada, odnosno zašto sam već danas penjao te crne konture? Zato što mi to predstavlja uživanje (jako istrošena fraza, zar ne?)

— A zašto mi to predstavlja uživanje? Uhh, ova pitanja me zamoriše. Večeras mi nekako ne ide od ruke. Već blijedi noć i javlja se novi dan, više nemam vremena. Moram malo drijemnuti pa ponovo puniti akumulator (onim između prve i zadnje duljine užeta).

Valjda ću slijedeće noći biti bolje sreće, ako bude dovoljno duga... i zvjezdana. Dotle 'ajd' čao!

Pohod

EDIN KUNDALIĆ

ZENICA

Već treću godinu, sredinom februara, kočram ovim hercegovačkim kamenom pored rječice Bijele, uz još blage padine Prenja. I ove godine kiši kao i prethodnih, a kolona od četrdesetak ljudi polako napreduje ka svome cilju. Jedino šarenilo opreme daje neku život toj koloni. Ogrnjeni kabanicama i uvučeni u svoje misli prelaze, jedan po jedan, preko klizavog brvna. Svatko na sredini neprimjetno zastane i obori pogled račvištu brvna da bi pojačao sigurnost. I tako račvište postaje dodirna granica, predmet interesa četrdeset ljudi, čije su misli do maloprije bile razasute na sve četiri strane svijeta.

Kiša pomalo prestaje, a padine ispresijecane serpentinama postaju sve strmije. Put se

provlači kroz šumicu zakržljalog drveća neobičnih oblika. Ljudi iz kolone zastajkuju da bi skinuli suvišak opreme sa sebe i time remete harmoniju pokreta.

Iznad nas se nalazi prostrana visoravan na kojoj je selo Grabovčići, cilj našeg današnjeg pješačenja. Pripe četiri godine selo su napustili i posljednji mještani. Nalazi se na visini od 1100 metara i ima oko desetak kuća. Vodom se snabdijeva iz čatrnji, a glavna je djelatnost seljana bilo stočarstvo. Borba ljudi za lakšim životom otjerala ih je u grad. Stariji su mi drugovi pričali o gostoljubivosti ovih ljudi, koje nisam imao priliku da upoznam. Svaki put kad dođem u selo obuzme me neka melanolholija. Spavati pod krovom tuđih ruku,

gledati ugašena ognjišta, slušati škripu vrata pokrenutih vjetrom a očekivati domaćina, znači spoznati elegiju ovog kraja.

Gdje je mala sreća, bljesak stakla,
Lastavičje gniezdo, iz vrtića dah;
Gdje je kucaj zipke, što se makla,
I na traku sunca zlatni kućni prah?

Gdje je vretena zuj, miris hlijeba,
Što s domaćim šturkom slavi život blag;
Gdje je kucaj zipke što se makla,
Tiha škripa vrata, sveti kućni prag?

Gdje je zvonce goveda iz štale,
Što, ko s daljine, zvuk mu kroz star pod
U san kapne; dok zvijezde pale
Stoljeća mira nad sela nam i rod.

Nigdje plača. Smijeha. Kletve. Pjesme.
Mjesec, putujući na garišta sja:
Ugasnuo s dola dalek jecaj česme,
Crni se na putu lešina od psa...

(I. G. Kovačić)

S prestankom kiše krenuli bismo rano u jutro ka Barnom dolu. Dolazak novog dana očekivali smo željno. Svu noć padala je jaka kiša popraćena grmljavinom.

Krenuli smo kasno, s prestankom kiše. Za uspon na vrh nema vremena. Rančeve smo

ostavili u selu i ponijeli samo nužnu opremu. S mješavinom listopadne i crnogorične šume počinju i veće naslage snijega. Ulazeći sve dublje u borovu šumu osjećam prisutnost ljudi koje nikad nisam osobno upoznao, jer su ostavili živote ispod Lupoglava. Što me to za njih veže, samo priče ili postoji još nešto? Da, postoji! Postoje klinovi koje su oni zakucali, postoji isti doživljaj smjera, postoji spoznaja da su život dali zbog djelatnosti kojom se bavi sve veći broj ljudi, zbog alpinizma.

»Čovjeku je život dat u prazno. Bačen je u vrijeme i prostor, koji nije sam izabrao. Preostaje mu samo što sâm od sebe stvor. U svakom životu su zapretene bezbrojne mogućnosti, koje s obzirom na sposobnosti, datu narav, moramo iskoristiti ili ne. Ako čovjek u sebi nade viši cilj postojanja, on će mu dati snagu da se ostvari. Teško je naći smisao svog postojanja, zato treba tragati.«

(nepoznat autor)

Stigli smo do groba Ilike Dilbera i Milorada Stjepanovića. Iz snijega je virio vrh spomenika koji predstavlja dvoglavi Lupoglav. Otkopavši nadgrobnu ploču položili smo borov vjenac isprepleten crvenim karanfilima. Neka je slava poginulim drugovima!

U kiši i tuči na Kobiljaku

VALENT HOFER

RIJEKA

Koncem svibnja odvezlo se nas 20 planinara i planinarki jutarnjim vlakom do željezničke stanice Drivenik, najviše u Gorskem kotaru (818 m), u namjeri, da se uspnemo na Veliki Kobiljak (1115 m) i da članovi sekcijske za markacije usput poprave neke nedostatke na njima.

Ja sam se posebno veselio ovom izletu, jer sam računao da će se kolona planinara kretati polaganije nego obično, kako bi članovi sekcijske za markacije mogli valjano obaviti svoj posao. Prva četiri kilometra išli smo po malo upotrebljavanoj makadamskoj cesti, stalno kroz divnu šumu na lijevoj i desnoj strani. Lijevo su pristranci Kobiljaka, a desno, dolina sa zanimljivim stijenama oko Medvidjaka. Zrak je zbog noćašnje kiše svjež i neobično čist, pa ga s posebnim užitkom udišemo i šrimo pluća. Ovo zadovoljstvo ne mogu razumijeti ljudi koji se ne miču iz onog smrada na gradskim ulicama.

Kod putokaza s natpisom »Kobiljak 1,30 h« sjednemo na travu da se malo odmorimo. Veteran društva, drug Pero, primijeti da su oko putokaza narasle mnoge grane i da ih treba posjeći. Zato se odmah lati posla i počne sjeći grane. No desi mu se nezgoda da

je sjekući granu posjkao i prst na ruci. Sva sreća da je jedna planinarka imala zavoj i pružila mu prvu pomoć.

Drugovi Dugan i Blokar, svaki s bojom i kistom u ruci, dadoše se također na posao, a najmladi član Bruno čistio je i sjekao granje oko markacija. Čelo kolone pošlo je naprijed, a nas nekolicina priključimo se na začelju.

Planinarska staza vrlo je dobra, negdje i suhim lišćem pokrita, pa smo neznatan uspon s lakoćom svladavali. Do vrha trebalo je točno sat i po. Preko staze ležalo je nekoliko velikih izvaljenih stabala, po svoj prilici bile su to žrtve munje ili jakog vjetra. Provlačili smo se ispod njih ili ih obilazili. Ptičice su na granama veselo pjevuckale, ali kakvoj drugoj životinji nije bilo ni traga. Uspinjući se bezbrižno kroz šumu, nismo odmah ni primijetili, da se na nebuh gomilom prijeteći oblaci. Uskoro počele su nedaleko sijevati munje i pucati gromovi, ali nam se činilo da je to samo prolazno i da se oblaci od nas udaljuju. Čelo kolone već je stiglo na vrh i s njega imalo krasan vidik na veliko polje oko Liča, a prema jugu na okoliš Crikvenice i na trajekt za Šilo na otoku Krku.

No sve to trajalo je veoma kratko. Začas oblaci prekriše nebo i nad cijelim područjem oko Kobiljaka sruči se jaka kiša. Mi na začelu baš smo stigli do najstrmijeg i najtežeg dijela uspona. Vadimo kišne kabanice, a dvoje i kišobrane, kako bismo se obranili od kiše.

Kiša pada sve jače, a mi ne znamo bismo li išli naprijed ili nazad? Bismo li stali ispod stabla, pod krošnju drveta, ili podalje, da se sačuvamo od groma. Nadajući se da će nevrijeme ubrzo proći, stojimo i čekamo. Čekamo kraj ovom neočekivanom naletu kiše, prateći ponovo svaki bljesak munje i svaki tresak groma.

Oni s vrha silaze i vele nam, da se uz ovake vremenske prilike ne valja zadržavati na tako izloženom mjestu. Mi, koji imamo samo još pedesetak metara do vrha, nadamo se da će kiša ipak popustiti i prestati. Iznenada stane nešto jako šuštati i na cijelo brdo spusti se gusta tuča, veličine graška, i poče udarati po našim glavama i leđima. Zakkona nema, a slabe kišne kabanice ne mogu odoljeti udaru leda i kiše. Gornja polovica naših tijela bila su već otprije mokra od znoja, a donja se začas smoće od ovog jakog pljuska. I u cipele se ulijevala voda. Munje i gromovi pratili su bez prekida ovo nevrijeme. Sad više nije bilo razmišljanja hoćemo li na vrh ili natrag na cestu.

Ovaj silazak dugo ćemo svi pamtitи. Kamjenje i cijela staza su kliski, a voda teče kao bujica. Vidim Karla gdje pada i glavom udari o stablo. Srećom ima prilično tvrdu glavu pa se opet uskoro digne. No Štefici se ne žuri, zaostaje iza nas, sama, i bere đurdice, iako je tuča »miluje« po leđima i glavi. Pero joj više neka se pozuri, ali ga ona, valjda zbog šuštanja leda, ne čuje. U šumi i na stazi sve je bijelo od velike množine leda, kao da smo usred zime. Oblaci se spuštiše posve nisko, pa idemo kroz gustu maglu. Drugovima,

koji su prošle godine napravili gусте markacije, moramo zahvaliti što nitko nije skrenuo s puta i što smo se svi nakon prestanka tuče i kiše konačno skupili kod putokaza na cesti. Tu je održano prebrojavanje: 20 mokrih, 1 ranjen!

Unatoč pretrpljenoj nepogodi, nitko ne gunda i nije nezadovoljan. Bio je to svojevrstan doživljaj i zadovoljstvo, što smo se svi uspjeli održati u borbi sa razbijesnjelim elementima prirode. To ima posebnu draž i daje poticaj za daljnje izlete.

Vodi put je rečeno da je trebao bolje kontaktirati s Ilijom Gromovnikom, na što je on odgovorio: »U nikoga nije udarila munja niti grom, знаći da sam kod Ilike Gromovnika postigao najviše što se postići moglo.«

Zalim samo što u onom najvećem pljusku nisam mogao fotografirati dvojicu drugova koji su se bili sklonili pod neki kameni prevjes i namjeravali sačekati kraj nevremena.

Obilazeći lokve na cesti i komentirajući proživjele časove, stižemo na stanicu Drive-nik. Sunce se pojavljuje na mahove i osvjetljava okupana stabla crnogorice oko Medvedaka. Vidik je neobično jasan, ali nikome sada nijeстало do krasnih vidika, svi se žure da se onako mokri sklone u zgradu stанице, gdje nam je ljubazni prometnik omogućio sušenje odjeće kraj tople peći i električne grijalice. Oni jači i otporniji produžiše odmah uz prugu prema Zlobinu, da se u tamnoj gostonici ugriju — izvana i iznutra...

Na stanicu dođe i neka žena s mnoštvom nabranih đurdica. Nosi ih u Zagreb na prodaju. Marija je ogorčena zbog ovako nemilosrdnog uništavanja planinske flore i napravi snimak ubranog cvijeća i beračice.

Viktor se hvali kako je u ovom nevremenu najbolje prošao, jer mu je brižna žena kupila stolnjak od plastike i od njega šalja praktičnu kabanicu, s ovratnikom kao u pierrota.

U 16 sati krenuli smo vlakom kući u Rijeku.

Prvi susret s Risnjakom

MARINA CVETINOVIC
ZAGREB

Odahnula sam kada se devet ruku podiglo u zrak glasajući za Risnjak. Znači, Učka se odgada, idemo na Risnjak. Ne, nemam ništa protiv Učke, volim svaku planinu, svaki vrh, ali nekako sam srcem za Risnjak. Znam da će nam pružiti mnoštvo različitih doživljaja — od šume do kamena i mora.

Maragos, naš organizator, saznaće da je dom zatvoren do Prvog maja, ali on uporno aperira na sve strane, moli i dosaduje. Konačno domar, nakon telefonskog razgovora, pun razumijevanja za mlade nadobudne planinare, pristaje da za nas otvorí dom. Odlažimo tako nas petnaest autobusom do Gornjeg Jelenja

i krećemo šumskom cestom prema Risnjaku. Nakon sat vremena hoda nailazimo na snijeg koji nam poprilično otežava kretanje, ali nama se ne žuri i često zastajemo da bismo se okrijepili čajem. I konačno — u daljini dom, a kraj doma mala crvena točkica za koju pretpostavljamo da je domar. Zurimo prema domu preko snijegom prekratog stijena, čeznemo za toplov peći i divimo se otvorenim vidicima na okolne planine. Upoznajemo se s domarom Vlastom, navaljujemo na naše konzerve i stišćemo/se u maloj toploj kuhinji. Kako li smo svi u planini skromni! A potrebito je samo malo protegnuti noge i ostvariti

ono pravo unutrašnje zadovoljstvo u prirodi. Ubrzo neki odlaze na vrh, a oni zimogrozniji ostaju uz peć. Navečer palimo svijeće, osnivamo mali orkestar i jedemo žgance s gulašom. Domar Vlasto se pokazao ne samo kao izvrstan kuhar, već i kao vrlo dobar pjevač.

Ujutro, nakon ledene noći, nikako da odemo. Nekako nam je žao rastati se s Vlastom i s toploim kuhinjom. Ali, ići se mora, čeka nas još i Snježnik, a sigurno, sasvim sigurno, doći ćemo ponovo na Risnjak.

Naš put na Snježnik odužio se zbog visokog snijega. Noge nam propadaju u duboki bijeli pokrivač, ostavljamo tragove koje danas više nitko vjerojatno neće poremetiti. Prva skupina krenula je pravim putem po planinskoj kosi prema domu, a mi ostali ravno prema vrhu, po strmini preko stijenja. Zaista smo se namučili, ali sav napor je u trenutku zaštravljen kad smo kročili u dobro zagrijanu

prostoriju doma na Snježniku. Dom je na nas ostavio vrlo dobar dojam, a kako i ne bi kad je očito da ljudi koji ga održavaju čine to s mnogo ljubavi i truda.

Nakon Snježnika spuštamo se prvo cestom, a zatim prečicom koja znatno skraćuje put, u selo Kamenjak gdje već za minutu uspijevamo zaustaviti autobus za Rijeku. Na željezničku stanicu stižemo u posljednji čas, samo deset minuta prije polaska vlaka. Zaista imamo sreće. Vlak kreće, svi smo opaljeni suncem i vrlo, vrlo gladni. Uostalom, jeste li ikada vidjeli sitog planinara? Jedemo ostatke naših zaliha i već planiramo slijedeći izlet. Ipak, po ponekom zamišljenom licu zaključujem da nisam samo ja mislima još uvijek na Risnjaku i Snježniku. I ako svi osjećaju isto što i ja, onda smo svi — jednostavno umorni i sretni ...

Izazov nepoznatog

Ing. DRAGAN MANDIĆ

ZRENJANIN

U prošlosti je čovjek živio okružen nepoznatim predjelima a svijet je bio dalek i zastrašujući prostor na horizontu. Iza njega je prijetilo uzavrela more i užarena pustinja. Danas, međutim, kad znamo sve o našoj planeti, jer skrivena mjesta više i ne postoje, čovjek je poletio prema nepoznatim zvijezdama. Ipak, na Zemlji još žive radoznali putnici i romantični avanturisti koji, kao što kaže pjesnik, još umiju da se čude i o putu oko svoje kuće ispričaju koliko i Vasco da Gama o putu oko Afrike. Oni, na sreću, ne poznaju strah od dosade koja je obavila previše poznatu planetu i zagospodarila životima onih što sjede u dubokim foteljama dok s prozora erkondišn duva »alpski zrak«. Iako je odavno prošlo vrijeme bijelih mrlja na zemljopisnoj karti, kada su gusari i kartografi, osvajači i naučnici kretali putem neizvjesnosti i avanture, puno neočekivanih i lijepih trenutaka može doživjeti čovjek dok s travkom u Zubima prolazi nepoznatom okolinom.

Moderni turisti putuju u paket-aranžmanima avionskim prevozom jer drumovi sve manje služe za putovanje a sve više za razonod. Oni će početi da putuju tek kada se spuste na zemlju. U prošlosti je putovanje posjedovalo dostojanstvo opasnosti i avanture, i plijenilo srca odvažnih i nemirnih duhova. Danas, međutim, trosatno razgledanje grada iz visokih i rashlađenih autobusa privlači mnoge koji su spremni da tišinu prirode zamijene za huk motora i svjetlo sijalice za vedrinu dana. Ipak, među nama još ima pojedinaca koji znaju da čovjek mora biti

hrabar kad želi ostati u sobi i otkucajima kućnog sata zamijeniti svitanje dana ili zalažak sunca. Odlazeći put nepoznatog, zaljubljenici prirode očekuju da im svaki naredni dan bude i nov dan koji će, za razliku od niza jednoličnih i dosadnih dana, dugo čuvati u svom sjećanju.

Putnik putuje kad god ima prilike a turist kad to drugi od njega očekuju. Putnik otkriva a turist posjećuje ono što je otkriveno. Putnik putuje i po najbliskoj okolini. Za suvremenog je turista, međutim, biti daleko od monotonije svakodnevnice razlog odlaska na ljetni ili zimski odmor. On stiže do željenog mjesta a da pri tom nije ni putovao. Istinski putnik polazi na put jer voli da putuje. On ne traži Edenski vrt i rajska vrata već one rijetke trenutke sreće koje donosi putovanje. On zna da »put u raj« nikada ne vodi sa željezničke stanice i da mu lijepe i uzbudljive susrete nitko ne može pokloniti. Za njega je sreća ženskog roda pa je neprekidno treba osvajati jer ona ima smisla samo dok se traži. Kad se nađe, biva potisnuta strahom da je netko može ukraсти.

Kad planinar, daleko od publike koja obešhrabruje ili bodri, krene put planinskih vrhova sa željom da se nađe visoko iznad horizonta, on savladajući strme litice pobijeđuje vlastite mogućnosti. Osvajanje vrha donijet će sljedbenicama Saussurea i Hillaryja golemu radost, jer je sretan onaj koji se uzdigne iznad sebe i nadvisi vlastite slabosti što ih nosi sobom kao svoj ljudski znak. Sretan jer je smije i može da zakorači u nepoznato a svakim korakom sve je bliži — novom koraku.

Vodič

VERA THUNE

ZAGREB

O planinama i ljepotama prirode napisane su knjige, njima su se nadahnjivali pjesnici, umjetnici i svi ostali ljudi koji se s prirodom poistovjećuju. Mi, obični smrtnici i priatelji prirode, također nalazimo u njoj tajanstveni spoj onoga iz čega smo postali i u što ćemo se vratiti.

Na pohode krećemo vjerljivo svi jednako željni da ostavimo brige, probleme, da nađemo neko utočište, da se zblžimo s ljudima, da možda nađemo nekog novog prijatelja i da mu prezentiramo ono nešto što mi svi imamo, nešto naše ili nešto lijepo, da bismo stvorili ugodaj i zatvorili krug koji nas veže, a to je krug s prirodom.

Oči su uprte u jednog čovjeka, on treba da nas vodi i primjerom svoje osobe dokaže svrhu našeg zajedništva. Nije svrha jurnuti na vrh, napraviti nekoliko konvencionalnih fotografija i brže bolje se uspeti na drugi. Uloga je puno teža i — tu nastaje kratki spoj.

Naš vodič zaboravlja ili ne zna da smo mi ljudi kojima treba prijateljstva, ljubavi, osjećaj prisutnosti brige za svakog od nas i još koješta drugog ljudskog, čime bi nas povezao s prirodom. Jer kada toga ne bi bilo, on ne bi bio ni potreban, mogli bismo ići i sami.

Da se kao ravnopravni partneri možemo pridružiti prirodi potrebno je da kao ljudi stvorimo optimalnu situaciju i da zato, osim fizičke prisutnosti, upotrijebimo duh i riječ. Potrebno je poštovanje i ljubav prema svojemu bližnjemu. Znamo kakav je to osjećaj i kako ga je lako davati ako ga imamo u sebi dovoljno. Očekujemo primjer u vodiču. Njega je već odavno trebala priroda obuhvatiti u svoje krilo, nadahnuti svojim dobrotama, ali naš vodič nije imao za to sposobnosti ili

volje. Sve je zaboravio u osvajanju vrhova i jurnjavi za trofejima.

Pitali smo se kakav je to čovjek kojeg smo dobili za vodiča?

Svaki se posao može obavljati loše i dobro. Zašto se u odabiranju ljudi za takav humani posao kao što je vodički ne bi odabrali ljudi najprije prema duhovnim i humanim sposobnostima, a tek onda po tehničkim kvalifikacijama, jer je vezati štrikove i izdržati napore samo pitanje treninga. To se lakše nauči nego kako biti čovjek. Ne bi se smjelo dogoditi da se ljudi vraćaju s pohoda nezadovoljni i razjedinjeni zato što vodič nije dorastao situaciju.

Ova moja razmišljanja nisu optužba već žaljenje zbog jednog promašenog izleta koji je inače imao sve uvjete da uspije. Planski lijepo smišljen, komfor odličan, priroda očaravajuća, ali međuljudski razjedinjeni. Najvažniji cilj nije bio postignut, premda je priroda pokrila ono što je čovjek pokvario.

U našim planinarskim organizacijama imamo krasnih ljudi i pravih vodiča. Zahvaljujući njima naučila sam voljeti prirodu. Njihova me požrtvovnost naučila ljubavi prema čovjeku a posramila u meni svaku lošu misao. Eto, zato nije svejedno tko je vodič i u koga su uprte naše oči.

U našem vremenu kada se sve manje vodi računa o ljudskim vrijednostima, a otudeno među ljudima je sve jače, mi planinari kao mala humana zajednica moramo se boriti i učiniti bar ono što je u našoj moći. Posedujemo jednu veliku snagu — to je ljubav za prirodu i poštovanje za čovjeka. Ako u tome zatajimo, nećemo opravdati svoje postojanje.

Sjećanjem na jednog vodiča koji nije bio takav, vraćam se u mislima na početak osmognedevnog izleta koji zbog toga nije uspio.

ZAHVALA PLANINARSKOM DRUŠTVU »OKI«

Na XII sjednici predsjedništva PD »OKI« iz Zagreba, održanoj 18. 10. 1983. godine, donijeta je odluka da se dodijeli novčana pomoć časopisu »Naše planine« u iznosu od 5.000 dinara. Ovo društvo već po drugi puta na isti način pomaže našem časopisu. Planinarski savez Hrvatske zahvaljuje se na ovom lijepom gestu koji osobito valja cijeniti u doba današnje novčane oskudice.

Panjkov ponor – treći u Hrvatskoj

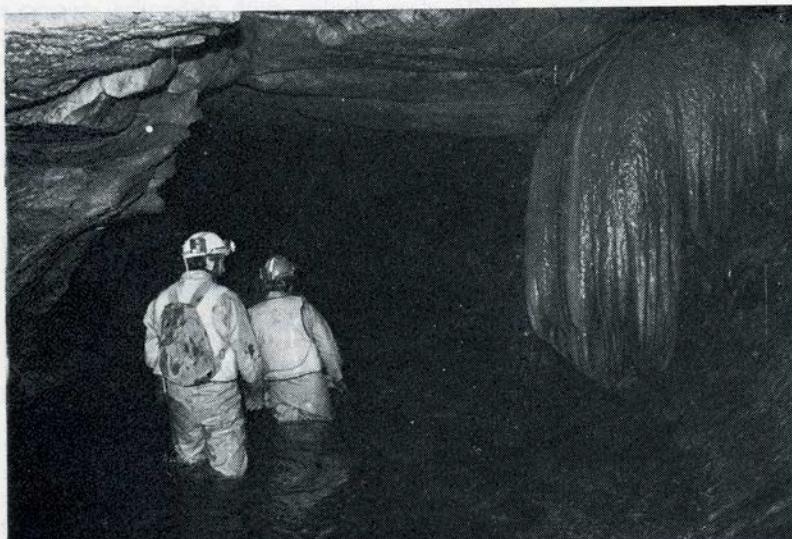
MARIJAN ČEPELAK

ZAGREB

U našem kršu, iako je prepun speleoloških objekata, malo ima zaista dugačkih špilja. Zato je svako otkriće špilje veće od 1000 m mala senzacija među speleolozima, a otkriće nekog većeg sistema izuzetan događaj. Takav slučaj je Panjkov ponor koji se po dužini približava najdužim špiljama u Hrvatskoj, Vaternici i Jopićevoj špilji. Izuzetno je i to što je istražen u vrlo kratko vrijeme, u nekoliko mjeseci. Od 1. svibnja ove godine speleolozi PD Sveučilišta »Velebit« sistematski istražuju krški teren i podzemlje krajnjeg jugoistočnog dijela Korduna između ceste Slunj — Plitvice i rijeke Korane. Rezultati tih napora su dvadesetak istraženih speleoloških objekata, uglavnom s vodenim tokovima, od kojih su najznačajniji Panjkov ponor, Špilja kod ponora Kršlj, ponori Jovac i Švica, izvori Perlinac, Suvaja i Crno vrelo, Ponorac, Raljićeva i Šeroška pećina i dr. Uz detaljno rekognosiranje terena, topografsko snimanje objekata i proučavanje geološke karte i literature, pomalo se stvara jasnija slika o sistemu podzemnih vodenih tokova u tom kraju.

Panjkov ponor razlikuje se od ostalih objekata i po svojoj specifičnoj morfologiji koja nameće i posebnu tehniku speleološkog istraživanja. Prvog svibnja ove godine članovi PDS »Velebit« prvi puta su zavirili u unutrašnjost ponora i topografski snimili 89 m suhih kanala ulaznog dijela. Od tada otkrivaju nove stotine i kilometre kanala u koje nije još stupila ljudska nogu ili, točnije, u koje nije zaplivao čovjek, jer je većina kanala potopljena vodom, a dubina nerijetko preko dva metra, tako da se mora plivati. Dužina jednog ta-

kvog podzemnog jezera je 674 metra. Sve to bilo bi nemoguće savladati bez primjene posebne opreme. Temperatura vode (mjereno 17,9.) iznosila je od 10,2 do 15,1°C, ovisno o mjestu, odnosno vodenom toku. U većem dijelu špilje voda je oko 11°C što je prilično hladno i zahtjeva dobru toplinsku zaštitu speleologa. Upotrebljena su suha gumena zaštitna odijela (model »Frankenstein«), mokra neoprenska odijela za ronjenje i jedrenje na daski, improvizirana suha zaštitna odijela načinjena od plastičnih vreća u kućnoj izradi, kao i obični plastični kombinezom koji nisu nikakva zaštita od vode. Prilikom drugog istraživanja pokazalo se da je plivanje, čak i u ronilačkom odijelu u dubokoj vodi pod opterećenjem osobne opreme (čizme, karbidna lampa, čekić i sl.), prilično teško, pa su se poslije obavezno koristili pojasevi za spasavanje, odnosno jastuk na napuhavanje. Ovakvo različita sredstva nisu upotrebljena zato što se nije znalo što bi bilo najbolje, već zato što svi speleolozi ne raspolažu najprikladnijom i skupom opremom. U ovom slučaju to su bez sumnje ronilačka odijela. Za rasvjetu se koristilo standardno acetilenско svjetlo (instalacija na šljemu) uz električno baterijsko svjetlo, također na šljemu. Upotrebljeno je i posebno pripremljeno električno svjetlo — 4 baterijska uloška od 4,5 V paralelno spojena i zalive na vodonepropusnu masu (poliester, silikonski kit), sa žaruljicom i prekidačem montiranim na šljemu. Istraživanje u ovakvim uvjetima bilo je novo iskustvo za većinu naših speleologa, te će dobro doći pri istraživanju sličnih speleoloških objekata.

Glavni kanal Panjkovog ponora
Foto: M. Čepelak

Osim vode koja ispunjava špiljski kanal i čini jezera različite dubine, poteškoću za prolaz predstavljaju mjesta s vrlo niskim svodom. Na jednom takvom mjestu, nazvanom »Prvo plivanje« (na 1750 m od ulaza), strop se spušta svega 10 do 15 cm iznad površine vode u dužini od oko 2 m. Dubina vode je na tom mjestu 1,7 m. Razina vode u tom dijelu špilje za vrijeme kiša diže se redovito za 30 cm, pa i više, pa je kao mjera sigurnosti razapeto uže u dužini od 18 m (kod eventualnog zatvaranja prolaza, speleolozi bi morali proronići sifon, a uže bi pri tom služilo za orijentaciju). Poslije se pokazalo da voda ne raste naglo, čak ni poslije jačih oborina, barem ne u ovom ljetnom razdoblju dok je krš suh.

Kod topografskog snimanja poteškoću predstavlja duboka voda, jer je teško, na mjestu gdje treba plivati, fiksirati mjerne točke. Druga poteškoća je blato — fini mulj s vodom prodire čak i u zaštićeni okular kompasa i padomjera Shunnto, i zamagljuje se. Koliko je bilo moguće crtalo se na daski s mm-papirom, inače s tablicama od plastičnog paus-papira.

Istraživanje Panjkovog ponora bilo je vrlo brzo, a gotovo istovremeno s otkrivanjem novih prostora načinjen je i topografski snimak (autor M. Čepelak). Za bolju predodžbu o tome evo kratke kronologije istraživanja:

1. 5. istraženo oko 100 m, top. snimljeno 89 m, bez posebne opreme za vodu. Na istraživanju sudjelovala 4 speleologa. U špilji Kršlje 2. 5. istražili i top. snimili 198 m kanala. Obilježili markacijom i oznamkom SOV oba objekta.

17. 7. istraženo oko 1700 m kanala, top. snimljeno 310 m. Upotrebljena oprema za vodu. Ukupna dužina snimljene dijelje 365 m. Sudjelovalo 6 ljudi, boravili u podzemlju 4 sata.

30. 7. do 1. 8. istraženo oko 2100 m kanala, top. snimljeno 2627 m. U špilji boravili dva puta, po 13 i 11 sati. Sudjelovala 3 speleologa.

13. 8. istraženo oko 750 m novih kanala, top. snimljeno 1082 m kanala. Ukupna dužina snimljene dijela 4105 m. Na istraživanju sudjelovala 4 speleologa, boravak u podzemlju trajao je 12 sati.

14. 8. u špilji Kršlje istraženo oko 450 m kanala.

3. i 4. 9. istraženo oko 1100 m kanala, top. snimljeno 1007 m, ukupna dužina snimljene dijela 5112 m, boravili dva puta u podzemlju, po 16 i 3 sata, na istraživanju sudjelovalo 11 speleologa.

17. i 18. istraživali sporedne kanale na tri mesta i sve topografski snimili — 692,5 m dužine. Ukupna dužina 5804,5 m. Tri speleologa boravili u špilji 17 sati.

24. i 25. 9. istražili i top. snimili 124,5 m u jednom sporednom kanalu. Ukupna dužina svih kanala 5929 m. U špilji se zadržavali 5 sati. Sudjelovala tri speleologa. U špilji Kršlje istražen do tada nepoznat kanal duž. 348 m. Top. snimili 500 m kanala, ukupna dužina snimljene dijela 698 m.

Sadašnja dužina Panjkovog ponora, 5929 m, nije konačna. Istraživani su svi lakše prohodni kanali, ali ostaje nekoliko uskih sporednih kanala, kao i nekoliko sifona. Prema geološkim prilikama u ovom kraju, može se pretpostaviti da ti sifoni nisu duboki, što znači da će se moći razmjerno lako proronići. Speleolozi PDS »Velebit nastaviti će istraživanje Panjkovog ponora i špilje Kršlje iduće godine, budući da je povoljan sušni period već na izmaku. Postoji mogućnost veze između ova dva objekta, ali preko vodom potopljenih kanala (sifona) koji su iz špilje Kršlje teže prolazni. Tako ćemo na utvrđivanje ove veze, tj. spajanje ta dva objekta u isti sistem, još neko vrijeme pričekati.

VIJEST U POSLJEDNJI ČAS!

Dana 20. studenoga ronjenjem je dokazana njihova veza i tako je ovo danas vjerojatno najduži poznati spiljski splet u Hrvatskoj, duži od Venernice i Jopićeve pećine.

Speleologija

BILTEN SD »PROTEUS« IZ POREČA

Nakon puna tri desetljeća usamljenosti napokon se i časopis »Speleolog« našao u društvu s dva nova speleološka glasila u Hrvatskoj: »Biltena« koji jednom godišnje izdaje Speleološko društvo »Proteus« iz Poreča i »Spiljarskog vjesnika« u privatnom izdanju speleologa Tončija Radje iz Splita (vidi NP 5–6, 1983., str. 139).

Drugi broj »Biltena« objelodanjen je 19. ožujka u tehnički šapilografiranju — fotokopiranju, s efektom fotografijom na omotu od kvalitetnog kartonskog papira. Volumen 16 stranica s koricama. Naklada 150 primjeraka. »Bilten« je zamisliši kao informator SD »Proteus«. Početni članak odnosi se na izvještaj o radu društva. Osim pregleda uspjeha na istraživačkim akcijama koje su pomnije prezentirane u zasebnim napisima, izvještaj govori o širokoj angaziranosti članova u općem društvenim akcijama. Najznačajnija akcija bila je spuštanju u Rašpor, najdublji speleološki objekt u Istri. Najvredniji je dio ove akcije istraživanje na kraju Ljubljanskog rova u kojem je sifon presušio i gdje se očekivala mogućnost daljnog napredovanja. Pokazalo se da je kanal затvoren urušenim kamenjem. Ova akcija govori o dobroj tehničkoj pripremljenosti i zrelosti porečkih speleologa koji su samostalno svaldali ponor dubok 355 m.

Slijedeći članak odnosi se na prvenstvena istraživanja i otkrića u Markovoj jami kod Tara. Jama

je dubine 82 m i dužine 170 m. Odlikuje se izuzetnom ljepotom kalcitnih ukrasa. Objekt još nije u potpunosti istražen. Posljednji napis o istraživačkim akcijama odnosi se na Jamu Grabroviću (203 m), kao najdublju jamu Poreštine. Jama je bila već prije svalvana, ali je ovoga puta i speleološki obrađena. U okviru rubrike »Mala škola speleologije« opisane su karakteristike užeta, njihova namjena i način upotrebe.

B. Jalžić

SPELEOLOŠKI LOGOR »BIOKOVO '83«

I ove je godine Komisija za speleologiju PSH nastavila s tradicijom održavanja speleoloških logora na Biokovu. Na prvom od tih logora istražena je i »Jama pod Kamenitim vratima« (520 m), jedan od najdubljih speleoloških objekata u Jugoslaviji. Ostali logori također su dali vrijedne rezultate u upoznavanju krša i podzemlja Biokova. Do sada je na tim logorima istraženo oko 60 speleoloških objekata i sistematski su obrađena područja Ladane i Lokve.

Ovogodišnji, četvrti logor održavao se od 27. 8. do 3. 9. na predjelu Lokvi pokraj planinarske kuće »Slobodan Ravlić«. Istraživanja su vršena u blizini i daljoj okolici kuće. Organizator je bio Speleološki odsjek PD »Biokovo« iz Makarske, a voda Tonči Grgasović.

Pozvani su speleološki odsjeci i društva iz cijele Jugoslavije, a na poziv se odazvao 41 speleolog iz osam društava i odsjeka iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske, i to: SG Beograd: Nenad Milić, Aleksandra Eretić, Nenad Galović; SD Banja Luka: Vladan Zlokolič, Vladan Ilić, Ljiljan Đorđević, Svetlana Crepuša, Ana Brkić; SO PD »Biokovo« Makarska: Tonči Grgasović, Zlatko Lalić, Anita Mendeš, Mišo Gojak, Josko Sabić, Josko Ravlić, Stipe Bušelić, Tonči Lalić, Zorica Ursić, Tonči Matković, Dari Vidoš, Perino Koka, Jelena Mendeš, Marin Prlac, Željko Mucić, Željko Klarić, Silva Ivanac, Tonči Visković, Samo Puharic, Klementina Puhan; PD »Bukovik« Sarajevo: Fjodor Fedčescin; ONIK »Atome« Zavidovići: Zdenko Veljačić; SD »Bosanskohercegovački krš« Sarajevo: Oskar Prebančić, Predrag Čančar, Aida Bahtijarević, Damir Ludaš; SO PD »Mosor« Split: Goran Gabrić, Tonči Rada, Emir Strkljević, Radovan Matijek, Dražan Mimica; SO PD »Velebit« Zagreb: Bruno Stanković i Mirjana Vrabeć.

Istraženo je 14 objekata, a još dva su posjećena. Najdublja istražena jama je Pretnerova jama (243 m), po dubini druga na Biokovu, a 12. u Hrvatskoj. Ime je dobila po preminulom slovenskom speleologu koji je speleologiji posvetio čitav svoj život. Njeno istraživanje je i najduže trajalo (5 dana) jer je bilo izuzetno teško zbog velikog broja vertikalnih i uskih prolaza. Na dnu su se spustili Goran Gabrić i Emir Strkljević. Voda te akcije bio je Tonči Rada koji je, vršeći usput biospeleološka istraživanja, naišao na vrlo zanimljivu novu vrstu podzemne faune. Od ostalih objekata vrijedno je spomenuti Upornu jamu istraženu do dubine od 163 m, ali je silaz prekinut zbog nedostatka opreme i zbog davanja prioriteta istraživanju Pretnerove jame.

Za vrijeme logora snimljen je spot za Televiziju Zagreb koji prikazuje spuštanje u ledenicu Dusu (snimatelj Željko Mucić), a emitiran je na televiziji dva puta.

Logor je potpuno uspio, i u pogledu istraženih objekata, a još više zbog izobrazbe mlađih kadrova. Oni su se upoznali s modernom speleološkom tehnikom koju će nastaviti primjenjivati u svojim sredinama. Za njih je na logoru organizirana posebna vježba i predavanje. Takoder je značajno što su se prvi put ove godine sakupili speleolozi iz raznih republika i raznih sredina. Oni su na terenu izmjenjivali iskustva i proširivali svoje znanje. S obzirom na uspjeh ovog, kao i prošlih logora, s praksom njegova održavanja trebalo bi i dalje nastaviti, uz još veće sudjelovanje speleologa iz cijele Jugoslavije.

Tonči Grgasović

BOŽIČEVIĆ: »KROZ NAŠE SPILJE I JAME«

Ovih je dana Hrvatsko prirodoslovno društvo objavilo popularno napisanu knjigu o speleologiji kojoj je autor dugogodišnji suradnik našeg časopisa ing. Srećko Božičević. Na 72 stranice iznio je svoje bogato iskustvo i slikovito dočarao jednu zanimljivu planinarsku djelatnost. Izdanje je bogato ilustrirano kolor fotografijama i crtežima. Cijena je 100 dinara a naručuje se kod izdavača (Zagreb, Ilica 16). U jednom od idućih brojeva donijet ćemo opširniji osvrt.

NAJVEĆI SPELEOLOŠKI OBJEKTI U HRVATSKOJ

Gotovo svako do sada objavljinje podataka o najdubljim i najdužim speleološkim objektima u Hrvatskoj bilo je naknadno popraćeno nezadovoljstvom onih koji su raspolažali svježim podacima o dubinama i dužinama. Da bi se izbjegla ta nezadovoljstva, a da se u isto vrijeme objave pravilni svježi podaci do tog trenutka, na sastanku KSPSH 1. IV 1983. dogovoren je da koordinator za najveće speleološke objekte KSPSH bude Tonči Rada, član SO PD »Mosor« iz Splita, i da njemu osobno valja pokazati snimljeni načrt svakog speleološkog objekta koji ulazi u popis najvećih. To treba ostvariti jedino tako da SO koji istraži neku novu špilju ili jamu ili istraži neki novi kanal u već poznatoj špilji ili jami, pa time poveća do tada poznatu dubinu ili dužinu, koordinator dostavi kopiju načrta tog speleološkog objekta, ili da mu omogući uvid u taj načrt, bilo na sastanku KSPSH, bilo u svom SO-u. Bitno je da se koordinator osobno uvjeri u istinitost podataka. Pri tom je važno znati način mjerjenja i crtanja, jer iz toga također treba ocijeniti točnost podataka.

Zbog toga svi oni koji žele da njihovi novi podaci uđu u naš popis najvećih speleoloških objekata, moraju tako postupiti. Takoder je dogovoren da koordinator neprekidno skuplja podatke i povremeno ih objavljuje, osobito u slučaju većih promjena u poretku objekata. Rezultat tog dogovora je i objavljinje ovih lista podataka za najdublje i najduže speleološke objekte u Hrvatskoj.

Vlado Božić

OBJEKTI DUBLJI OD 200 m U SR HRVATSKOJ (29. IX 1983. god.)

1. Ponor na Bunjevcu, Velebit	534
2. Jama pod Kamenitim vratima, Biokovo	520
3. Crveno jezero, Imotski	421
4. Ponor Pepelarica, Velebit	358
5. Jama (Ponor) kod Rašpora (Zankana jama, Abisso Bertarelli), Istra	355 (361)
6. Jama pod Gračišće II (Titina jama), Brač	329
7. Klanski ponor (Gotovž), Klana	320
8. Puhaljka, Velebit	320
9. Balinka, Lička	283
10. Mala (Crna) Kicljeva jama, Gorski kotar	268
11. Jama kod Matešića stana, Brač	260
12. Slišna jama, Brač	260
13. Pretnerova jama, Biokovo	243
14. Grustišica, Brač	237
15. Semička jama, Istra	236
16. Kovachevića jama, Brač	227
17. Medena jama, Biokovo	220
18. Vojnička čmica, Biokovo	220
19. Batluška jama, Istra	220
20. Javorška II, Mosor	215
21. Jama kod Rebčića, Istra	207
22. Ponor pod Kosićom, Gorski kotar	207
23. Mamet, Velebit	206
24. Grabrovica, Istra	203
25. Podublog jama, Istra	202
26. Ramina veternica, Velebit	201
27. Bezdanjača pod Vatinovcem (Horvatova špilja), Lička	201
28. Jama u Dubočaku, Brač	200
29. Jama u Malom Gračiću, Brač	200
30. Dupcova jama, Istra	200

OBJEKTI DUŽI OD 1000 m U SR HRVATSKOJ (29. IX 1983. god.)

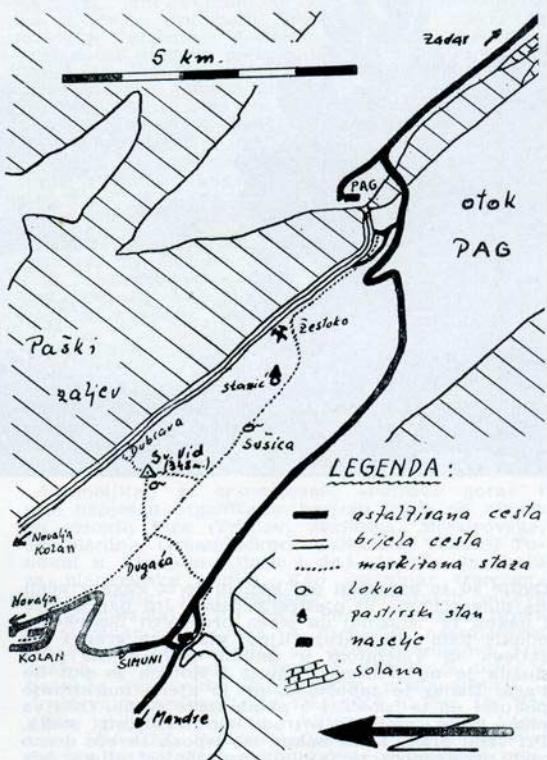
1. Veternica, Medvednica	6576
2. Jopićeva špilja (Jopića pećina), Kordun	6564
3. Panjkov ponor, Kordun	5929
4. Donja Cerovačka pećina, Lička	2510
5. Kotulja, Dalmacija	1885
6. Gospodska pećina, Dalmacija	1750
7. Ponor Vele Vode, Gorski kotar	1495
8. Mandelaja, Oštarije	1465
9. Strmoticica ponor, Lička	1350
10. Nabušena kaverna uz tunel »Učka«, Istra	1300
11. Gornja Cerovačka pećina, Lička	1290
12. Rudelića pećina, Dalmacija	1252
13. Babina jama, Lička	1230
14. Mijatova jama, Kordun	1204
15. Bezdanjača pod Vatinovcem (Horvatova špilja), Lička	1176
16. Medvedica, Ogulin	1173
17. Jama (Ponor) kod Rašpora (Zankana jama, Abisso Bertarelli), Istra	1106
18. Tamnica, Kordun	1093
19. Nabušena kaverna uz tunel »Obrovac«, Velebit	1030
20. Hajdova hiža, Gorski kotar	1023

Tonči Rada

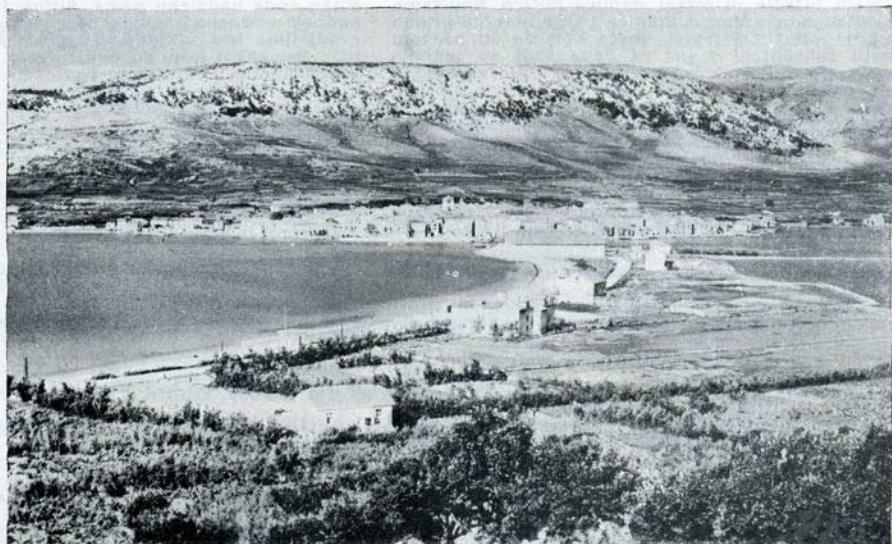
Iz Paga na Sv. Vid (348 m)

Sv. Vid je sa svojih 348 m najviši vrh otoka Paga. Ako ne toliko svojom visinom, on opravdava napor uspona divnim i širokim vidicima što se pružaju nesmetano na sve strane. Nedavno je markiran i četvrti pristup do njegova vrha iz grada Paga. Preostala tri do sada markirana počinju u Dubravi (v. NP 1978/1-2), Kolanu (NP 1979/3-4) i Simunima (NP 1980/7-8). Pošto svi polaze iz naselja kroz koja vodi otočna cesta, moguće je vršiti uspone i silaske na razne strane uz korištenje postojećih autobusnih linija ili vlastitih kola. Višinska razlika koju treba savladati nije velika, no postoji značajna razlika među pristupima s obzirom na strminu koju svladavaju. Najlakši je iz Kolana (lh 15') jer to naselje leži već na nadmorskoj visini od 105 metara. Iz sela Simuna (Fabijanića) na zapadnoj obali otoka nešto je naporniji jer polazi s razine mora (lh 15'), pružajući osobit ugodaj širokim vidicima na vanjske otoke. Najstrmiji je iz Dubrave (45°) na zapadnoj obali Paškog zaljeva. On vodi uz istočne stijene vrha gdje se sa strmih litica pružaju ptičji vidici sve do Velebita.

Novomarkirani planinarski put iz Paga je najduži (2h 15'). Polazi od hotela »Bellevue« (prve oznake na zidu uz cestu pod hotelom) i vodi starom cestom Pag — Novalja duž jugozapadne obale Paškog zaljeva, kroz predjele Brusel, Tri glave i Vodice, sada dio gradskog naselja. Nakon 20' stizemo do Zestokog gdje je velika jama »kava«, površinskog kopa građevinskog pijeska. Oko 200 metara pred njime markacija nas odvodi sa ceste lijevo uzbrdo. Prelazimo žičanu ogradi zadružnog ispasišta (planira se postavljanje vrata) i slijedimo markacije uz telegrafske stupove da bismo zatim nastavili podnožjem brda u jednu uvalu. Uspevši se uz njenu sjeverozapadnu padinu i prešavši najprije preko kose silazimo u manju uvalu, opet se penjemo preko kose da bismo se malo zatim spustili u dno Zestoke drage. Ispod nas je »kava« i cesta s koje smo krenuli prije 10'. Opasnost od odronjavanja terena 30-ak metara dubokog kopa ili pada u nj nalagali su da se taj dio staze označi složenijim pravcem. Slijedimo oznake uz dno Zestoke drage, najprije po siparištu, da bismo u višem dijelu našli na stazu koja će nas dalje voditi do pod Sv. Vid. Nekada, dok na otoku nije bilo cesta, velikim zavojem, izlazeći na padinu brda kod Konja.

Markirane planinarske staze na Sv. Vidu

Pag s Juga

Pag sa sjevera

Ovdje su se odmarali oni koji bi se iz Paga vraćali na magarčićima ili pješice kućama. Još par zavoja i nakon 15' izlazimo na pleća brda Vrh Zestokoga, odakle nam se otvaraju lijepi vidici na grad i dio zaljeva sa Velebitom u zaledu. Daljnji dio puta služila je mještanimi Šimunom i Kolana za put do Paga. Danas je zapuštena, pa je njeno markiranje pokušaj da se iskoristi u planinarske svrhe. Otkriva nam bitne osobine prirode unutrašnjosti otoka. Pri vrhu drage staze nakon 10' uspona skreće desno vodi prostranom zaravnim u unutrašnjost otoka, bez naročitih vidika. Spuštamo se stazom do nedalekog »laza«, drvenih vratiju između suhozida, a natpis na njima upozorava da ih treba za sobom opet zatvoriti jer prijeće bijeg ovaca s ispasišta. Golet iščezava, a umjesto njega oko nas se talasa zelenilo grmlje somine, koja se prilično razrasla i otežava prolaz (stazu treba mijestimčno iskrčiti). S desne strane iznad sebe vidimo kućerak s murvom. To je Stanić, danas zapušteni ljetni stan paških stočara. Malo južnije su ostaci stanova Sušice. Spuštamo se pod zapadni suhozid Stanića i slijedimo ga prema sjeveru pored Tri fratrilja. Priča veli da su na tom mjestu sahranjeni fratri iz Paga koji su jednom po povratku sa hodočašća vrhu Sv. Vida nastradali u nevremenu. Nakon još malo vrludjana grmljem scmine, staza stiže i do Sušice, značajne lokve na ovom dijelu otoka. Od Vrha Zestokog do njе trebalo nam je 20'. Nastavljajući dalje izlazimo kroz sve rjeđe grmlje na Ravne, prostrano golet obraslju kaduljom, iza koje se sada već dobro vidi sve viša i veća kupa Sv. Vida. Odmah ga prepoznajemo po ruševini kapelice i kamenom trigonometru na vrhu. U nastavku južno od njega dižu se Vela i Mala Crna

glava te Visoki brig. 20' od lokve stižemo do raskräšća, gdje se odvaja staza prema Šimunima (ne-markirana). Mi nastavljamo desno još 10' do novih vratiju u suhozidu, koji odvaja ispasišta sjevernog i južnog dijela otoka. Odmah za njima skreće desno bespučem markirani pristup do vrha uz njegovu južnu padinu (30'). Staza nastavlja prema sz u uvalu Dugača za Šimune (40') i Kolan (45'), tj. do ranije markiranih staza.

Nakon uspona, s vrha se možemo vratiti istim putem u Pag (lh 50') ili u Šimune (55') i Kolan (1h), odakle imamo autobusnu vezu do Paga. Silaskom u Dubravu (30') niz strmine istočne stijene upoznati ćemo osoben krajolik otoka s botaničkim i geološkim fenomenima koji do danas, nažalost, nije zaštićen objekt prirode, unatoč preporuci Republičkog zavoda za zaštitu prirode iz Zagreba.

Na kraju treba upozoriti da su svi markirani pristupi vrhu planinarske staze, a to znači da se treba odgovarajuće opremiti za njihov obilazak. Pitke vode nadaleko nema, nužan je oprez od iznenadnog vremena (nevrene), jer dobar dio puta vodi predjelima bez zaklona, a treba će čuvati i otrovnica (pcskoka) koje su ovđje česte. Odgovarajućom propagandom i interesom nadležnih faktora za markirane planinarske staze do vrha Sv. Vida moglo bi se iskoristiti njihov značaj za otočni turizam jer među posjetiocima ima i dobar dio tradicionalnih poklncnika planina. To je i bio jedan od ciljeva zbog čega je Speleološki aktiv »Otočani« (PD »Paklenice« — Zadar) u okviru svog šireg društvenog rada pristupio tom skromnom, a za njegove mogućnosti značajnom, zadatku.

Bruno Pušarić

KALENDAR PROSLAVE 110-OBLJETNICE NAŠEGA PLANINARSTVA

U idućem broju objavit ćemo kalendar akcija u 1984. godini u vezi s proslavom 110-godišnjice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj, kako bi sva naša planinarska društva mogla uskladiti svoje kalendare akcija, a planinari programirati svoje izlete u idućoj godini.

In memoriam

ANGELO LOZEJ

U proljeće ove godine smrtno je nastradao pri silasku s Jelovca, zajedno sa svojom suprugom, član PD »Željezničar« Angelo Lozej, tokar iz Zagreba. Rodio se 1927. u Smarju. Bio je član AO i njegov pročelnik, penjački instruktur, vodio je škole i logorovanja za alpiniste i organizirao orijentacijska natjecanja. Posebne je zasluge stekao pri uređenju doma na Oštrcu. Odlikovan je Zlatnim znakom PSH (1969) i Srebrnim znakom PSJ (1975). Njegov gubitak bolno osjećaju svi naši alpinisti.

EMIL LASZOWSKI

Dana 8. kolovoza zauvijek nas je napustio Emil Laszowski, jedan od najuglednijih pripadnika prijeratne i poslijeratne hrvatske alpinističke elite. Pokopali smo našeg tatu Kozodoja na Mirogoju u njegovom Zagrebu, u kojem se prije 75 godina radio, cijeli život proveo i iz kojeg je polazio u brda za vrijeme svog dugog planinarskog i alpinističkog djelovanja.

Njegovo ime neizbrisivo je vezano uz one dane kada je i on sudjelovao u osnivanju prvog alpinističkog odsjeka na teritoriju Hrvatske, u bivšem HPD-u 1935. godine, u kojem je, u onoj maloj šačici alpinista, i on započeo s izvođenjem prvenstvenih penjačkih uspona na Kleku i Cvrnici, prenoseći s pok. Dragmanom, s Brezovečkim i drugima prva ljetna i zimska alpinistička skustva svim mlađim penjačima, koji su se kasnije javljali u već osnovanom odsjeku sve do drugog svjetskog rata.

Nakon rata odmah u prvim danima već je prisutan u obnavljanju alpinističke djelatnosti u Hrvatskoj, kao jedan iz sasvim male skupine najiskusnijih alpinista, koji su preživjeli rat. Svoje veliko znanje i iskustvo nesumnjivo je pružao u prvim poslijeratnim planinarskim organizacijama ZEFIOH-e, zatim FDK »Dinama« i konačno u alpinističkom odsjeku PD »Zagreb«, koje društvo više nije napuštao sve do svoje smrti. U tim organizacijama sve je radio i sve je znao raditi, bio je odbornik na najdogovornijim mjestima, a kada se krenulo na kakvu ekskurziju ili penjački tečaj, tada nije mogao drugo raditi nego biti

instruktor. Kao takav bio je nekoliko puta na Cvrnici, mnogo puta na Kleku, nebrojno puta na Okiću i Kamenim Svatovima, pa onda na Visokim Tatrama i u našim Alpama u Sloveniji. Vrijednost njegova djelovanja na području hrvatskog alpinizma zabilježila je i Enciklopedija fizičke kulture, izdavan Jugoslavenskog leksiografskog zavoda u Zagrebu, 1975. godine, spominjući njegovo ime među pokretačima organiziranog alpinističkog djelovanja u Hrvatskoj.

Posljednjih godina nije se aktivno kretao brdimu, premda nikada nije prekinuo vezu s alpinističkom organizacijom i kad god je to bilo potrebno, veoma rado joj je pomogao.

Teško je vjerovati da postoji iole upućeniji planinar ili alpinist, koji nije čuo za Emila, a ima ih nebrojno, koji su se s njim sastajali u brdimu i još se danas koriste znanjem koje su od njega stekli.

K. M.

STJEPAN CREPIĆ

U Biogradu n/m 14. kolovoza iznenada je umro u 46. godini života dr Stjepan Crepić, dipl. inž. elektrotehnike. Bio je jedan od inicijatora i organizatora osnivanja PD OKI, te njegov prvi predsjednik od 1974. do 1978. godine.

Utemeljitelj je transverzale »Petrova gora« i vrlo uspješan organizator brojnih izleti od niskih do visokih tura (Triglav, Skratica, Mojstrovská, Šár-planina, Grossglockner, Jahorina, Velebit, Toubkal u Visokom Atlasu i dr.). Završio je školu za planinarske vodiče. Kao »planinar transverzalac«, veliki je propagator planinarskih puteva i transverzala u PD OKI. Sam je obišao preko 20 planinarskih puteva, a njegovim nastojanjem članovi PD OKI osvojili su oko 400 znakovraza znanja. U suradnji s drom I. Munjkom prvi je počeo s redovnim planinarskim predavanjima u društvenim prostorijama INA-OKI u Ilici 17. Napisao je brojne članke i biltene društva u Vjesniku INA-OKI, Vjesniku, OSI i drugima. Za svoj dugogodišnji rad u planinarskoj organizaciji odlikovan je zlatnim znakom PSH i srebrnim znakom PSJ.

Hvala mu!

PD OKI

Pisma čitalaca

BILO JE PREDIVNO!

U prilogu šaljem izpunjen putni dnevnik Republike planinarske transverzale »Po planinama Hrvatske« s molbom, da mi se po dispozicijama vrati potvrđen dnevnik i značka.

Uz dnevnik rado bih htio kazati nekoliko riječi o vašim planinama. Mislim, da će najviše kazati jednom besjedom: predivno je! Kako sam star planinar, s puno penjanja u naši i strane gore, mislim da sam kompetentan da to kažem. Ako i nisam bio za neke manje vrhove zainteresiran, stvarno sam uživao u stijenama Gorskog kotara, Velebitu i zimskom prilazu na Snježnik. Da stvari nisu postale tako skupe, naročito prilazi, ponovio bih ovu transverzalu po drugi put. Ipak, imam u planu neke druge transverzale i to u Dalmaciji i Gorskom kotaru.

Kako iz dnevnika vidite, napravio sam obično više kontrolnih tačaka nego je bilo potrebno, a želim što neki domovi nisu bili otvoreni, npr. na Malacki i Petrovom vrhu — naročito tu! Dom u vrlo slabom stanju, s razbijenim staklima i ulaz omogućen svakome. A u domu ima i hrana, koja bi mogla poslužiti nekom nepoštenom pridošlici. No, kako su to iznimke, moj odličan utisak ipak važi.

Radujem se što Vam mogu usput kazati da sam »Hrvatskom transverzalom« dostigao a i prestigao uvjete za naziv transverzala III. stupnja, s potvrđene 32 razne transverzale. Mislim da sam jedini takav kod nas u Sloveniji.

MILAN BIZAL, Kranj

UZ NOVI DOM NA HUNJKI

Procitala sam nedavno u vašem listu da se vrše pripreme za izgradnju novog planinarskog doma na Hunjki. Ne znam u kojoj su fazi te pripreme, ali bih htjela reći nešto što me kao mladu zagrebačku planinarku zanima.

Nisam »arhitetka«, ali se kladim da će taj Dom, kad bude sagraden, imati sve mane koje ima većina domova.

Kao prvo, nadam se da će kuharice ostati iste (zbog dobrih kolača i ostalog). Zatim, kako će se Dom zvati kad bude gotov? Nije zgodno da ga se unaprijed »krstis«, ali predlažem da se zove Dom »Vladimir Horvat«. Ne budi mi zamjereno!

Nadam se da taj Dom neće imati one odvratne bjele stolnjake kao u hotelu! I da se neće porušiti pola šume i lijevade da bi se izgradilo parkiralište za Gospodu Koja Dolac Kolima!

Nadalje, većina pl. domova ima tu grešku da im je glavna dvorana premašena. Planinari ipak trebaju malo više prostora nego ostali "civilni" svijet. (Na Domu pod Okićem je takva genijalna gužva: gomila planinara sa ruksacima + Reksi!)

Dalja greška pl. domova je nepraktičnost spavaonica. Naime, u sobama gdje je puno kreveta nemaš se gdje svući, nitko se nije sjetio načinu kakvu negdje u mračnom podrumu ili vani, kao u Domu garderobu (paravan) da se ne moraš presvlačiti u zahodu (sumnjiće čistoće) a koji se obično nalazi na Zavižanu (tu su mededi!).

MILICA KRUNIĆ, Zagreb

NEISKORIŠTENI OBJEKTI NA MEDVEDNICI

Na Medvednici se nalaze dva neiskorištena objekta: jedan kod planinarskog doma »Risnjak«, a drugi na Oštici. Oba stoje ne samo neiskorišteni, nego čak i prazni, a poznato je da Medvednica oskudijeva u planinarskim kućama, koje bi poslužile posjetiteljima da se sklonu i odmore.

Ako krenete s Mikulića do planinarskog doma »Risnjak«, dolazite do kuće, koja zjapi prazna, a potreblja je, jer ovaj dom nije dovođen da prihvati posjetitelje. Također, ako se uputite iz Gorjane Bistre ili za Gornju Bistru s vrha Medvednice (Sljemena), naći ćete na nekoliko objekata na Oštici, koji stoje prazni (ili su povremeno prazni), a itekako bi dobro došli posjetiteljima.

Zašto se ti objekti ne bi predali planinarskim organizacijama, da ih osposobe za odmor i rekreaciju, to više što do njih vode ceste. Vjerujem da bi bilo vrijeme da se time pozabave odgovorni faktori našeg grada, pa da zajedno s vlasnicima tih zgrada nadu zajednički jezik kako bi ti objekti bili iskoristi.

To isto vrijedi za bivši »Đački dom«. Znam, netko će reći ima toga još, ali treba to gledati s aspekta potreba, pa prema tome usmjeriti i politiku održavanja objekata na Medvednici.

JOSIP SAKOMAN, Zagreb

NEPOZNATE LJEPOTE GORSKOG KOTARA

Sredinom svibnja je PD »Vihor« iz Zagreba organizirao izlet Drgomilj - Hajdova Hiža - Vidikovac /V. vrh, 840m/ - Glavica - Lešnica - Radočaj - Rogi - Željeznička postaja Kupjak.

Budući da je to jedan izuzetno lijepi planinarski put, koji nisam vidio opisan u literaturi, želio bih s njime putem »Naših planina« upoznati i druge planinare.

Put počinje, kao što je to opisano u vodiču »Planine Hrvatske«, u Delnicama u ulici Z. Jastreba, par metara prije crkve. Prolazi kraj kasarne, te nastavlja uz nju desnim odvojkom puta prema sjeveru. Nekoliko stotina metara dalje odvaja se cesta za Tisovac i Glavicu /postoji putokaz/, desetak metara nakon toga raskrižja s desne strane ceste počinje novomarkirana staza prema V. Drgomilju. Staza je dobro položena uz istočnu padinu Drgomilja, pa lako vodi kroz šumu, povremeno se otvaraju lijepi vidici prema istoku. Staza izlazi na sedlo između St. i V. Drgomilja, te nastavlja po travnatom hrptu prema V. Drgomilju, s dealem viđicima na sve strane.

Nakon spusta s V. Drgomilja markacija nas vodi oko 100 m cestom prema sjeveru, a zatim se razdvaja prema Praprotnu na lijevo i »Vidikovcu« na desno nizbrdo kroz šumu. Vidikovac je u naravi V. vrh (840 m), iznad kanjona Kupe, s lijepim vidikom na kanjon, a od njega se spušta markirana staza uz strme padine kanjona do Hajdove Hiže.

Na samom Vidikovcu postoji velika cisterna s pitkom vodom /voda je vrlo ukusna, a od izletnika do danas nitko nije osjetio loše posljedice/.

Od Delnica do cisterne na Vidikovcu s duljim zastojima i uživanjem u vidicima išli smo 5 sati. Uz cisternu postoji manji prostor, na kojem smo postavili šatore i prenoćili.

Sutradan smo se vratili markiranom stazom oko 100 m do ceste i nastavili dalje cestom bez markacije prema jugu. Kod druge jasnije izražene staze skrenuli smo s ceste na lijevo i nakon nekoliko desetaka metara ponovno išli na cestu, koja nas je doveća do planinarskih livada Glavice. Put preko livada je posebno lijep, s vidicima na vrhove Drgomilja. Na početku livada smo napustili cestu i kratio put stazom uz istočni rub livada te izbili na cestu si. od kote 798. Desetak metara istočnije odvaja se s ceste desno staza kroz šumu i vodi malo niže od ceste bakom Lešničkog Drgomilja prema si, do sela Lešnice. Staza je dosta vidljiva, osim pedesetak metara na svojem najužijem dijelu, gdje je treba tražiti prema si. Od Vidikovca do Lešnice išli smo oko 2 i pol sata.

U Lešnici treba prijeći preko mosta lijeve pritoke V. Sušice u pravcu Delnica, a zatim iza zadnje kuće /štaglija/ odvojkom preko mosta na V. Sušici. Iza mosta treba odmah nastaviti lijevom jasno izraženom stazom, koja se odvaja od ceste i vodi dobro položenom serpentinom uzbrdo do polja i livada selu Radočaju /od Lešnice do Radočaja 45 min/, s prekrasnim vidicima. Nastavljamo bijelom cestom do sela Rogi /45 min/ i njegovog lijepog doma, s vidicima na kanjon Kupe i Kupice. U domu je trgovina i gostionica, a ako je dom zatvoren, ljubazni domać Emil Mihelić (Rogi, pošta Brod na Kupi), koji stane na put desetak metara gornjom cestom od doma, gostionuće vam otvoriti, te vas poslužiti pićima. U domu nema kreveta, ali s odgovarajućom opremom u njemu se može i prenoćiti. Ako želite, domać će vam ispeći janje ili kozlića na ražnju. Želj. postaja Kupjak je udaljena od doma oko 1 sat po cesti a zatim lijevo uz prugu.

Planirali smo da put završimo preko Vražnjeg prolaža i Zelenog Vira na Želj. postaji Skrad, ali smo previše uživali u lijepim vidicima puta, pa nam nije ostalo za to vremena.

Bilo bi vrlo lijepo da delnički planinari nastave svoju markaciju od Vidikovca do Skrada pa bi na taj način Delnice dobile jedan izuzetno lijep planinarski put.

ANTE KOSIĆ, Zagreb

ZALOSTIMO SE

PD »Dugi vrh« iz Varaždina u zajednici s PD »Gradina« ij Konjišćine priredilo je 17. travnja izlet u Gorjance. U planu bila je Ozalj, te njegov muzej u Frankopanskom gradu, špilju Vrlovku kod Kamanja, plan. dom Vodice, gdje bi bio ručak, zatim preko Gorjanaca u Kostanjevcu i Pleterje. Svim tim punktima bio je najavljen dolazak i obećan nam je uvid u znamenitosti tih mjesti. No doživjeli smo razočaranje. U Ozlju muzej nismo mogli vidjeti. Rečeno nam je da je u rekonstrukciji i zato ulaz nemoguć. Mislimo da je s malo volje moglo biti iznimke i nama udovoljeno.

U Kamanju, gdje je također najavljen dolazak, ponajprije su nas odbili, jer nije bilo struje, a vodič bolestan i nisu uopće znali za naš dolazak. Ipak, na našu molbu i dobrotom kćerke vodiča, ona nam je pokazala špilju Vrlovku s električnim baterijama. Na tomu joj velika hvala. U Vodicama su nas lijepo primili, dobili smo ručak i okrjeđu, na što im hvala. Zatim smo se uputili u Kostanjevcu i tamo usput htjeli pogledati špilju, ali je usprkos nazavi bila zaključana. Ostala nam je na raspolaženju »Forma viva« i nekadašnji samostan cistercijski.

Stigli smo oko 17 sati u kartuzijanski samostan Pleterje. Razgledali smo historijske i crkvene znamenitosti, i snabdijeli se suvenirima.

Zao nam je što mnogo toga nismo vidjeli, ali je i žalosno što se u ovakvim prilikama ne pravi iznimka. Izletnici troše u današnje skupu doba novac da onda zapravo ništa nemaju od izleta. Ništa ne vide i razočarani su, a vodja puta ima neugodnosti.

VLADIMIR MAJNARIĆ, Varaždin

Publicistika

• »Orjenki slobodari«. Osnivači visokogorske planinarske transverzale »Orjenki slobodari« izdali su dobro opremljen transverzalni dnevnik-vodič formata 21×15 cm, štampan na 32 stranice. Vrlo je sadržajno opremljen. Sadrži napomenu obilaznicima, tumačenje nastanka ideje o imenu transverzale, osobnu kartu osnivača transverzale, kratak historijski, geološki, hidrološki i geografski opis Orjena, pravilni transverzale i hodogram, skicu transverzale, opis puta, podatke za upisivanje podataka obilaznika, mjesto za dokumentiranje obilaska i, kao prilog, izleti od planinarskih domova koje obuhvaća trasa. (Sakib Kliko)

• »Himalaja '83«. ČGP »Večer« je na 58 stranica formata A4 štampalo dnevnik Vikija Grošelja »Himalaja '83«. Tekstovi su popraćeni vrlo uspјelim fotografijama od kojih je veći broj u koloru. Ono zlog čega vrijedi dnevnik imati u rukama, jesu

potresni tekstovi o stradanju Nejca Zaplotnika i Ante Bučana. Dnevnik je pisan na slovenačkom, košta 80 dinara i može se kupiti na kioscima. (Sakib Kliko)

• »100 godina planinarstva u Karlovcu«. U povodu izložbe štoju je organizirao ove godine Građanski muzej u Karlovcu povodom 100 godine planinarstva u ovome gradu, kustos ovoga muzeja Vladimir Peršin je napisao, a muzej tiskao u 500 primjeraka brošuru pod gornjim naslovom (16 stranica). Iako ona treba da posluži kao vodič izložbi, zapravo je to monografija o povijesti karlovačkog planinarstva. Opredjeljena je fotografijama Zdravka Neskušila i ing. Zdravka Lipovčića.

• »Naš kraj«, šapirografirano glasilo Društva prijatelja prirode u Ivanićgradu, izšlo je u srpnju mjesecu na desetak stranica na kojima ima napisa zanimljivih i za planinare, npr. članak »Risnjakijada« Ivice Mišića.

• Informator PSJ, šapirografiran na 36 stranica, donosi u broju od aprila o.g. sadržaje sjednica predsjedništva, izbor novog predsjednika (Dr. Dragan Pejčinović iz Kosova), izvještaje saveznih akcija (orientacijsko prvenstvo, pohod omladine, smotra podmlatka, susret na Kozari, pohod na Titov vrh, planinarski maraton »25. maj«), rad koordinacijskih komisija, međunarodni program i razne obavijesti.

• Alpinistički razgledi, glasilo slovenskih alpinista, u broju 17, donosi na 50 šapirografiranih stranica obilje materijala, npr.: Veliki alpinisti (ovaj put Pierre Allain), Grandes Jorasses 8. dio, Velike stijene BiH 4. dio, nova kategorizacija alpinista, prikazi iz literature, razne vijeti, opisi penjačkih smjerova, a vrijedan je prilog popis ponavljanja teških uspona u našim stijenama bez tehničkih pomagala, među njima gotovo polovina iz Velike Paklenice.

Vezni putevi i transverzale

• Bratski planinarski put Rijeka — Ljubljana (odnosno Ljubljana — Rijeka). Zbratimljeni gradovi Ljubljana i Rijeka 16. listopada su još jednim djelom dokazali razvijanje bratskih odnosa. Na Velikom Snežniku (1796 m) svečano je otvorena navedena transverzala. Zamisao je nikla prošle godine na sastanku Meddruštvenoga odbora planinskih društava ljubljanskog obmoćja (MDO) i Općinskog planinarskog saveza Rijeka (OPS). Transverzala je dovrštuco markirana, a tiskan je i vodič na slovenskom i hrvatskom jeziku. Priznanje za predenu transverzalu je vrlo lijepa višebojna značka na kojoj su u-komponirani grbovi dvaju gradova. Staza ide prekrasnim predjelima gdje je priroda bila naročito izdašna u svojoj skladnosti, bogatstvu flore i čudesnim vidićima na Julijske i Kamniške Alpe, Ljubljansko barje s Krimom, Notranjsko, Gorski kotar, Dionička od Gusalice, preko Snježnika i Platka ka Podkilavcu očarava vidicima na Kvarner, Učku, Gorski kotar i Velebit. Staza prolazi pored niza planinarskih domova gdje se može dobiti hrana i prenoćište. Dnevnići se mogu naručiti kod MDO ili OPS-a. (Miljenko Pavlović)

• Kapelski planinarski put. U rujnu ove godine navršile su se četiri godine otkako je u domu na Bijelim stijenama svečano otvoren »Kapelski planinarski put«. Članovi PD »Vihor« i PD »Rade Končar«, stvaraoci tog puta, bili su uvjereni da će tom stazom dati planinarama mogućnost da sigurno zakorače i upoznaju još jedan kutak naše domo-

vine. Velika Kapela bijaše dodata poznata samo rijetkim zaljubljenicima velikih šuma i prekrasnih tornjeva, litice i vrtaca. Danas cijeli niz pisama koje prima Kapelski planinarski odbor od obilaznika puta učvršćuje sve u uvjerenju da je otvaranje tog puta bio dobar potez. U drugom izdanju dnevnika puta, jer dnevnik je već doživio i drugo izdanie, navedeni su pojedini izvadci iz pisma zadovoljnih posjetilaca. A da ih je mnogo i da su zadovoljni, rječito govoru podatak da je kroz ove četiri godine put prešlo 960 planinara i dobio za to znak priznanja. (D. Mihaljević)

• Transverzala Avnoj-Zavnobih. Od 16.—18. 8. 1983. godine PD »Cu-sine« iz Jajca je po 6. put organiziralo obilazak ove transverzale. Pokrovitelj pohoda su bili Muzej II zasjedanja Avnoja u Jajcu i Štab TO. Sudjelovalo je 133 planinara iz cijele Jugoslavije. Drugog dana pohoda (u Mrkonjić Gradu) učesnicima TAZ se pridružilo i 60 sudionika pohoda »Tragom vjećnika Avnoja«, koji je organizirao Koordinacijski odbor vaduhoplovnih remontnih zavoda BiH u omladinu grada Banjice Luke. Organizatori su, pored tradicionalne značke i dnevnika transverzale, kao i objeda u toku cijelog pohoda, osigurali bedž koji je nosio obilježja jubilarne godine, zatim značku Muzeja i vodič grada Jajca. (Sakib Kliko)

• »Orjenki slobodari«. Planinarska društva: »Alat« Trebinje, »Subra« Herceg Novi, »Javorak« Nikšić, i »Dubrovnik« iz Dubrovnika, koja gravitiraju području

Orjena, zajedničkim su snagama i trudom uspostavila transverzalu »Orjenki slobodari«. Trasa je dobro markirana, obilazi se za 4 dana lagana hoda. Izdat je dobro opremljen transverzalni dnevnik-vodič, kao i ukusno uradena značka koju dobija svaki obilaznik transverzale. Trasa je pozvala sve planinarske kuće Orjena i njegove skupine, kao i najljepše lokalitete, počevši od Ubala pa do glasovite Subre. Prikaz Dnevnika je u rubrici Publicistika. (Sakib Kliko)

• Tri godine PP »Kornati«. Prošlo je tri godine od kako je PD »OKI« otvorilo svoju drugu transverzalu »Planinarski put Kornati« (prva je bila na Petrovoj gori). Na otvorenju je 8. lipnja 1980. Zdravko Ceraj, ondašnji predsjednik Planinarskog saveza Zagreba, kazao: »Krakto postojanje planinarskog društva »OKI« bit će zlatnim slovima upisano u povijest planinarstva Zagreba i Hrvatske zbog nevidene obilnosti i bogate aktivnosti za razvoj planinarstva«. Na treću godišnjicu podsjetimo nas je novinar Željko Hlebec, koji je u reviji »Vikend« od 8. 7. objavio članak »Planinarskom stazom po Kornatima«. I da citiramo njegove riječi: »Jedinstveni planinarski put »Kornati« obilježili su i otvorili točno prije tri godine zaljubljenici u Kornate, članovi PD »OKI« iz Zagreba, koji svake godine organiziraju grupne obilaske tog puta«. Tako je i ove godine PD »OKI« organiziralo između 18. lipnja do 10. srpnja tri sedmodnevna planinarska pohoda pod vod-

stvom Dagmara Doležala. Sudjelovalo je 180 planinara iz raznih društava. Pod iskusnim vodstvom Vere Munjko organizirano je još i 10-dnevno krstarenje Kornatićima sa 70 planinara iz sekcije PD »OKI«—Imunološki zavod. Mnogi planinari uzastopno već nekoliko godina posjećuju Kornate u našoj organizaciji. Stižu nam mnoga pisma zahvalnosti i priznanja pojedinaca i društava. Prošli godina priključili su se i mnogi planinari iz Slovenije. Oduševljeni ljestvama, ove godine organizirala su sama krstarenja PD »Aero« iz Celja i PD »Slovenija-sport« iz Ljubljane sa 120 planinara. Za sve veći interes nije samo naša zasluga, nego i susretljivost u širost i osoblja hotela »Korinjak« u Velenju Ižu, te posade brodova »Dese« i »Slatinice«, a posebno sručnog i pozvanih kapetana broda »Panonia« Vjekoslave Segote. U 1984. godini učinili smo i više: organizirat ćemo sedmdnevni izlet na otok Vis i otvoriti tamo svoju treću planinarsku transverzalu. (Dr. Z. S.) Zrdgo rdgo uml ih rde uml ih

• Novosti s PP »Kornati«. Sekcija Imunološkog zavoda, PD OKI, Zagreb, u potpunosti je osvježila planinarsku markaciju na otoku Ižu, od mjesta Stanac Veli Iž do vrha Korinjaka (168 m), te od Velog Ižaiza osnovne škole »Anka Žuvić« do jame Jezero iznad Malog Iža. Zatim, u Nacionalnom parku Kornati osvježene su planinarske oznake na otocima Ravni Žakanj (39 m), Mana (77 m), Vela Smokvica (93 m), Lavsa (111 m), Veli Garmenjak (38 m), Mala Donja Aba (29 m), Tureta (58 m), a lani je na otoku Ravi označen put uvala Marinica — »Centar svit« — vrh Babičevac (98 m). Ove godine 2. 7. 50 članova posjetilo je Veli Stražu (337 m) na Dugom otoku, do čijeg vrha vodi cesta. Zbog zabrane posjećivanja tog vrha, PD OKI je odlučilo ukinuti Veli Stražu kao KT u PP »Kornati«. (dr Ignac Munjko)

• Transverzala kroz Gorski kotar? Planinarsko društvo iz Brod Moravica razmatralo je prijedlog za realizaciju transverzalnog puta kroz Gorski kotar. Inicijator osnivanja je PD »Zagreb-Matica« koje će biti i pokrovitelj. Transverzalni put obuhvatio bi gotovo sve goranske komune, Vrbovsko, Ogulin, Cabar i Delnice u dužini od 250 km. Sudionicima puta omogućio bi da se upoznaju s prirodnim ljepotama goranskih krajeva. Planinari iz Brod Moravica suglasili su se s transverzalom, ali s manjim izmjenama. Oni bi označili trasu puta od Orlovića stijene do rijeke Kupe u selu Gorski, zatim nekoliko kilometara rijekom Kupom do Čednja. Od Zelenog vira označavanje bi preuzeo PD iz Skradra. Realizacija puta bi se okončala 1986. godine u sklopu Memorijala »26 smrznutih partizana« na Matić-poljani kod Mrkoplja. (D. Mamula)

• Promjene na Bjelolasicijskoj transverzali. U NP 9—10, 1981, str. 193 i 237 objavljen je opis i završetak radova na markiranju Bjelolasičke transverzale koja predstavlja jedini dosada ostvareni program iz planinarskog sadržaja što su ga Marijan Pribanić, Željko Poljak i Krešimir Žiborski predložili i opisali 1979. u materijalima za izgradnju Sportsko-rekreacijskog centra Bjelolasica. Kao što je poznato, Bjelolasička transverzala ima oblik osmice čija dva kraka idu iz Begova Razdolja i druga dva iz Vrela, a sijeku se na grotu samom glavnom vrhu Kuli (1533 m). Tijekom intenzivne izgradnje tzv. I. etape posjećena je šuma zbog postavljanja skijaških staza i 6 žičara na kraku transverzale od Vrela preko Gomirkovice do prve jugozapadne kote na 1405 m na grebenu Bjelolasice. Tri žičare su sjedeće s dvosjedim stolicama kapaciteta 1200 skijaša na sat u jednomjeru. Prva žičara »Vrelo« duljine 1203 m ide od sela Vrelo (620 m) na Cijepala (1060 m). Dru-

ga sjedeća žičara »Gomirkovica« duljine 968 m ide od Cijepala do Gomirkovice na 1280 m i treća dvosjedna žičara »Bjelolasica« duljine 635 m ide od Gomirkovice na kote 1405 m. Na terenima Gomirkovice na nadmorskoj visini od 1300—1400 m postavljene su tri vučnice: »Livade« (600 skijaša na sat, duljina 318 m), »Vilinska draga« (900 skijaša na sat, 390 m) i »Hajdučica« (600 skijaša na sat, 227 m). Dana 6. kolovoza 1983. obnovljena je markacija od Vrele do Cijepala. Usput rečeno dvojica markiratelja (Vlajko Mamula i Marijan Pribanić) imali su ispod Cijepala kratak i neobičan susret s medvjedicom i dva mlada medvjedića. Međutim, od Cijepala do Gomirkovice uništene su doslovce sve markacije budući da je nova skijaška staza širine preko 60 m postavljena upravo uzduž planinarskog puta. Zbog toga se upozoravaju planinari da na dijelu puta Gomirkovica—Cijepala (oko pola sata hoda gore i oko 20 minuta prema dolje) slijede široko uredenu skijašku stazu. Nova markacija će se moći postaviti slijedeće godine kada rubni dijelovi staze budu potpuno uredeni. Na dijelu puta od Gomirkovice do kote 1405 m (oko pola sata hoda) ima također uništene markacije zbog sjeće šume, pa se preporuča planinarama da slijede na tome terenu sjedeću žičaru. Kada spomenute žičare budu u funkciji i kada se Vrelo dobije autobusnu liniju bit će znatno olakšan pristup na greben Bjelolasice, a također s Gomirkovice bit će mnogo lakše stići pješice na Samarske i Bijele stijene nego sada iz Jasenka. I na kraju valja napomenuti da se navedenim promjenama ne mijenja duljina puta odnosno vrijeme hoda, tako da vrijede i dalje sva objavljena vremena za Bjelolasičku transverzalu, koja ћu koherentna, jer su odredena prema kretanju dvoje istih planinara. (Seke P. i M. P.)

Vijesti

• Ravnogorski planinari upriličili su zanimljivu izložbu »šumskog mesa« u svojoj planinarskoj kući. To je prva izložba jestivih goranskih glijiva, a na licu mjesa i ostalo. Sa strane je cisterna zapremine oko 7 kubika vode. Planinare struje zasadi je riješeno agregatom ali zahvaljujući domaćinstvo Njacinj i to će biti riješeno izgradnjom male vjetrenjače. Svakom tko dode u Dinaru, odnosno Brezovac, preporučujem da navrati i do našeg dobrog Njace, koji je tu gotovo svakog vikenda u ljepšoj polovini godine i koji će uvijek lijepo primiti i ugostiti, a po potrebi zadržati i na spavanju. Tko želi posjetiti planinarski dom na Brezovcu ili dozнатi stanje o prilaznoj cesti, može dobiti podatke od predsjednika PD »Dinara« Ilijie Skarića radnim danom od 8—14 sati u Pojoprivrednoj apoteki u Kninu, tel. 059-62842. (Mislav Kaligaris)

prostorije, od kojih se u jednoj kuhi a druga je predviđena za kupatilo i WC. U prizemlju je ostanak gdje se čuvaju drva, alat i ostalo. Sa strane je cisterna zapremine oko 7 kubika vode. Planinare struje zasadi je riješeno agregatom ali zahvaljujući domaćinstvo Njacinj i to će biti riješeno izgradnjom male vjetrenjače. Svakom tko dode u Dinaru, odnosno Brezovac, preporučujem da navrati i do našeg dobrog Njace, koji je tu gotovo svakog vikenda u ljepšoj polovini godine i koji će uvijek lijepo primiti i ugostiti, a po potrebi zadržati i na spavanju. Tko želi posjetiti planinarski dom na Brezovcu ili dozнатi stanje o prilaznoj cesti, može dobiti podatke od predsjednika PD »Dinara« Ilijie Skarića radnim danom od 8—14 sati u Pojoprivrednoj apoteki u Kninu, tel. 059-62842. (Mislav Kaligaris)

• Vojvodanska ekspedicija na Damavand 1983. Sudionici ekspedicije bili su članovi planinarskih društava iz SAP Vojvodine (7), SR Slovenije (4) i SR Makedonije (6) pod vodstvom Lazara Popare. Na put dug 8000 km krenuli su 14. 7. iznajmljenim autobusom preko Bugarske u Tursku. 20. 7. popeli su se na najviši vrh Centralne Anatolije — mali i glavni vrh Erciyes Dagi (3916 m). Nakon toga, nastavili su za Iran i stigli u Teheran 23. 7. 83., a 25. 7. iz mjesa Raineh (2150 m) prema bivaku na visini (4150 m). Slijedeći dan veći dio ekspedicije osvjeto je vrh Damavand (5671 m). Za uspon na vrh potrebna je dozvola Planinarske federacije Irana zbog sigurnog prijelaza kroz kontrole (policija, privatna i vojna); svi članovi ekspedicije strogo su se pridržavali islamskog zakona. Cijena sudjelovanja u

ekspediciji bila je po članu 8.500 Din, za prijevoz autobusom 170 DM, 12,50 DM za vodiča na Erciyes Dagi u Turskoj i 750 Riala za vodiča na Damavand u Iranu, a sve ostale troškove plaćali su pojedinci na licu mjesta. (D. B.)

• **Mliništa 42.** Ovogodišnji pohod, drugi po redu, izveden je 11–14. kolovoza trasom Mrkonjić Grad — Lisina (1468 m) — Poljane — Zelenikovac — Podrašnica — Kozja strana — Mali Dimitor (1484 m) — Strebina — Grujića jama — Gerzovo — Podgorija — Mliništa (1139 m). Sudjelovali su planinari, osim iz matičnog društva „Lisina“ Mrkonjić Grad, iz Konjica, Zenice, Kakanja, Radovljice, Samobora, Zagreba, Titova Drvara i drugih društava. Uz dobro organizaciju obilazak je prošao u najboljem redu. Planinari su bili odusevljeni prirodnim i kulturno-historijskim vrijednostima općine Mrkonjić Grad, kojom prolazi transverzala cijelom svojom dužinom. Ipak, najveći je dojam ostavila Grujića jama gdje je 1942. godine hрабro izginulo rukovodstvo 3. sandžačke brigade — Rifat Burdićević Tršo, Vladimir Knežević Vojoda i Tomaš Žižić, koji su poslje proglašenja narodnim herojima Jugoslavije. (Zoran Latinčić)

• **Sest dana Durmitorom i Tarom.** Od 25. 6. do 30. 6. iduće godine planinari mogu sudjelovati u 6-dnevnom izletu najlepšim dijelovima Crne Gore. Polazak autobusima iz Varaždina i Zagreba. U Crnoj Gori podijelit će se izletnici na tri skupine. Jedna će splavariti kanjonom Tare, druga će posjetiti Savin i Bobotov kuk na Durmitoru, a treća će praviti lakske izlete oko Crnog jezera. Voda puta je poznati varaždinski planinar Tomislav Jagačić, koji na zahtjev šalje opširan program. Njegova je adresna: 42000 Varaždin, Koprivnička 2, „Autotransport“ (tel. 042-43500, kućni 49).

• **Studentska sekcija PD »Kamenjak«.** Suradnja PD »Kamenjak« Rijeka s grupom studenata Građevinskog fakulteta na Rijeci doprinijela je osnivanju studentske planinarske sekcijske. To je uspješan slijed rada s pionirskim sekocijama u osnovnim školama. Karakteristično je za osnivanje nove sekcijske u tome što se održava na jednom planinskom vrhu — dogovoren je pohod na Medvedak. Za sada se je u sekcijsku uključilo 63 studenta i neki profesori. Njima će na vrhu Medvedaka biti uručene klanske legitimacije. Sekciji, koja će u prvo vrijeme raditi u okviru »Kamenjaka«, društvo će staviti na raspolaganje društvene prostorije. Sekciji će moći pristupiti i studenti sa drugih fakulteta i viših škola. (V. S.)

• **PD slijepih »Prijatelji planina«** Zagreb osnovalo je krajem 1982. godine, od 15 zainteresiranih planinara iz Petrinje, svoj ogranak u ovome gradu. Ideja je bila da planinari iz Petrinje pomognu slijepim drugovima iz Zagreba kao vodiči. Svaki član ogranka se obavezao da će u toku godine biti 4 dana vodič slijepim drugovima

ili da će voditi cijelu grupu stazama koje poznaje. Za uzvrat planinari iz Petrinje će preko PSD »Prijatelji planina« lakše organizirati izlete u udaljenije predjele Jugoslavije. (Đuro Priljeva)

• **Markacija na Hrastovičku goru.** Ogranak planinarskog društva slijepih »Prijatelji planina« iz Petrinje obnovio je u toku ljeta predratnu markaciju u Hrastovičkoj gori. Ova markacija vodi od staze Hrastovice do vrha poznatog pod nazivom Piramida (na vojnim kartama »Cepeliš«) 415 m. Staza se gotovo u cijelosti pedudara s opisom u »Planinama Hrvatske«, jedino valja napomenuti da zbog krčenja šume, izvedenog prije nekoliko godina, vrh nije više zašten u sumu kao do tada, nego u mladi, niski nasad koji omogućava razgledanje s vidikovca na vrhu. Vidikovac je donekle popravljen i moguća je njegova upotreba. Poduzeti su i rađovi na markiranju staze Petrinja — Piramida (3 sata). U toku jeseni ova ce staza biti završena i data planinarama na upotrebu. Staza je, u kombinaciji s onom iz Hrastovice, pogodna za jednodnevne izlete. Omogućava lijep pogled na Pukuplje i Posavinu te bolje upoznavanje Hrastovičke gore. Detaljan opis i kartu objavit ćemo kada završimo markiranje i treće staze, ž. st. Kraljevčani — Piramida, oko 1 sat. (Đuro Priljeva)

• **Suradnja sisackih i petrinjskih planinara.** Tridesetak planinara članova PD »Sisak« i Ogranaka PD slijepih »Prijatelji planina« Petrinje posjetilo je 1. i 2. 10. 1983. god. Gorski kotar i izvršilo uspone na Bjelolasicu, Bijele i Samarske stijene, Veliku Javornicu i Klek. Bio je to nastavak zajedničke suradnje planinarskih društava Siska i Petrinje, a većini učesnika i prvo planinarsko iskustvo, no kako rekose na povratak, nikako i poslije druge. (Đuro Priljeva)

• **Molba petrinjskih planinara.** Ogranak Planinarskog društva slijepih »Prijatelji planina« u Petrinji putem lokalne radio stanice (Radio Petrinja) objavljuje priloge iz oblasti planinarstva. Može se sva planinarska društva i planinari pojedinci da dostave materijale o svom radu i o planinarskim dogadjajima, radi objavljuvanja, na adresu: Đuro Priljeva, 44250 Petrinja, Arhova 40.

• **Rekord u brzom penjanju kroz stijenu Eigera.** Sjeverna stijena Eigera prvi put je ispenjana 1938. godine. Ove godine dva puta je ispenjana u rekordnom vremenu. Prvi se uspeo 27. srpnja, krenuvši u 4.20 sati, austrijski profesionalni penjač Thomas Bubendorfer (21) samo s nužnom opremom (dva cepina, dereze, gurta za sjedenje, a u naprtnjici Elektrolyt tekućina i jedna tabla čokolade). U 9.10 sati bio je na vrhu Eigera. Novi rekord: četiri sata i 50 minuta. Na dan 31. srpnja krenuo je južni Tirolac, vozač bagera Reinhard Patscheider (26) sam u stijenu, u 5.15 sati i u 10 sati bio je na vrhu Eigera, noseći sa sobom 50 m užeta, ledene klinove i provijant. Bubendorfer je brzim solo penjanjem

ispenjao i druge najteže smjere u rekordnom vremenu (Philipp-Flamm na Punta Tissi u Civetti za 4 sata, Walkerov stup u Grandes Jorasses za 7, sjevernu stijenu Matterhorna za 3,50). Intelektualac, lovac na rekorde, velika je nada austrijskog alpinizma. On želi od planinarenja da živi. Patscheider iz Langtafersa u Vintschgau (Južni Tirol) bio je do prije nekoliko mjeseci nepoznat. On nije specijalist i nikakav alpinistički star. Ima veliku kondiciju i motivaciju. Godine 1981. izveo je kombinirani prelaz Ortler — Zebro — König, sjeverna stijena, za 10,30 sati. On je skijaški učitelj i želi položiti ispit za planinarske vodice. Unatoč ovim rekordima ne smijemo zaboraviti da je Eigerova sjeverna stijena još uvijek jedna od najtežih i najviših žrtava. (Zeljko Gobec)

• **Djelatnost PD »Zeljezničar« prošloga ljeta.** Od 1—4. 7. bilo je 55 članova na Velebitu, a 15 istovremeno na 23. sletu planinara — željezničara u Bačkoj Topoli. U akciji »U susret zdravlju« 10. srpnja na Slani Dol Sekcija seniora nagradena je Kristalom vodom za »Partizana« Samobor, kao najbrojnija na akciji. Na Dan ustanika 100 planinara posjetilo je Žumberak, na Samarskim Stijenama, Ljusci i Bijelim stijenama bili su 6. 8. a 13.—15. kolovoza obišli dio Južnog Velebita, da bi ponovno bili na Kapelskom planinarskom putu. U Kamniškim Alpama bila je nekolicina planinara s polažistem iz Kamniške Bistrice. S radnicima OOUR-a »Transport Zagreb« 130 članova posjetilo je Titov Drvar, Oštrelj i Medeno Polje. Bilo je i drugih akcija u ostalim sekcijama i odjelicima, ne samo po Medvednici i Samoborskom gorju već po Alpama i dr. (Josip Sakoman)

• **Planinarski maraton »25. maj«.** Na Fruškoj gori je održan šesti planinarski maraton »25. maj«. Ove godine bio je najveći broj maratonaca (2619). To je omogućila staza malog maratona koju mogu da propješa i kondicijono manje spremniji. Prvih 20 km je propješačilo 2407 ljudi od Popovice do Iriskog venca i zasluženo na cilju značku malog maratona, a dužu 1009. Oni su pored srebrne značke zasluzili i zlatnu značku s diplomom šestog planinarskog maratona »25. maj«. Od 76 sudionika koje je na start organizirano dovelo PSD »Poštar« Novi Sad, svi su prošli stazu malog maratona. Veteran među njima je Marko Josimović (1929), zatim Cvetin Ristanović (1939) koji je do sada tri puta propješačio stazu velikog maratona. Najvrednije zlate značke sigurno su one koje su osvojili naši mlađi članovi Dejan Petrović (1970) i Petar Živanac (1970). S njima i njima sličnim ovo društvo se ponosi. Sudjelovali su planinari iz četiri ptt društava: 6 iz PD Beograd, 2 iz PD »Učka« Rijeka, 1 iz PD »Sljemej« Zagreb i 27 iz PSD »Poštar« Novi Sad. Ovo su pravi susreti bratstva i jedinstva, a znajući im je veći jer ih vezuje maratonska staza duga 25—88 km. Obnovljena su stara poznanstva

i stečena nova. Novosadani već nekoliko godina za redom pozivaju članove PD PTT širom Jugoslavije da se uključe u obilazak maratonske staze. Iz godine u godinu odziv je sve bolji. (V. B.)

• **Osnovana je sekcija »Goran« u PD »Željezničar« u Zagrebu, radi aktivnijeg obilaženja planina i okupljanja novog članstva. Upravni odbor sekcijskog, koji je sastavljen od starijih i mlađih planinara, nastojat će da pripremi što bolji i pristupačniji program, na čelu s pročelnikom Tomislavom Pavlinom. Sekcija ima sastanke svaki utork u 19 h, u prostorijama društva, te poziva sve zainteresirane planinare na suradnju, a naročito članove željezničkih društava.**

• **Nove markacije u Gorskem kotaru.** Planinari koji se kreću u području planina oko mjesta Ravna Gora u Gorskem kotaru ne mogu se izgubiti. Tokom cijelog ljeta ravnogorski planinari postavljali su putokaze i postavljali na drvene table imena pojedinih područja. Pred svojim Planinarskim domom u Lokandi postavili su i preglednu kartu Gorskog kota.

(D. Mamula)

• **Dom na Satorskom jezeru.** Sašriven je lanjske i ove godine u prima planinare u toku ljetnih mjeseci, odnosno kada okopni snijeg, u rano proljeće do mjeseca listopada. Raspolaže s 26 ležajevima (izgraduju se i pomoćni objekti), a vodi ga RO »Dinara« iz Bosanskog Graha, nudeći prenošte u kompletnu opskrbu (dnevni pansion 600 din). Povoljna je okolnost da se dobrom makadamskom cestom može stići od Bosanskog Graha preko Malog i Velikog Tičeva do pred sam dom, odakle je moguće organizirati više interesantnih uspona.

(Ing. Radovan Filjak)

• **Makarski planinarski vodič.** Danas, kad u okviru PSH djeluju specijalizirane stanice vodiča koje okupljaju posebno školovane planinare sposobne da znalački vode veće grupe planinara planinama svog područja, ukazuju se potreba da ih se u našim turističkim primorskim mjestima stavi što više u službu turizma. Rijetki pokušaji pojedinih planinarskih društava redovito i s, zbog ograničenih organizacijskih sposobnosti, ostali bez većeg uspjeha. Jednako su tako i turističke agencije na svoju ruku organizirale pojedine izlete autobusima koji bi završavali obično u nekoj krčmi uz obavezan sir i vino te eventualno zalazak sunca. Uvidjevši propuste, ove su godine poslovnicu »Kompas — Jugoslavija« u Makarskoj i PD »Biokovo« pokušali organizirano priči pružanje planinarskih turističkih usluga. U razdoblju od 11. lipnja do 4. rujna održali su 25 izleta

pod nazivom »Biokovo foto-safari«, a za potrebe gostiju zapadnonjemačke agencije »Neckermann«. Na izletima je bilo 199 učesnika o kojima je brigu vodilo petnaestoro članova PD »Biokovo«. Na svakom je izletu bilo desetak gostiju i najmanje dva obučena planinara. Autobus bi dovozio goste do »Odvjeka kabela« (1400 m), odakle bi, na čelu s vodičem, za dva sata stizali do doma »Slobodan Ravlić« na Lokvi (1467 m). Izlet je nastavljen učinkom do ledenice Dusi i povratkom preko vrha Stropac (1450 m), s prekrasnim pogledima na srednjodalmatinske otoke. Gosti bi već za ručak bili u svojim hotelima. Unatoč teškom terenu po kojem su se gosti kretali i njihovo ne uvijek najpodesnijoj odjeći, nesreća nije bilo. Organizatorima ostaje sada da sumiraju rezultate učinjenog pokušaja i da u narednoj godini prošire ponudu višednevni izletima, a planinarna da od zaradenin 150 din po gostu potpomognu višegodišnju želju da društveno posjeti Triglav. Drugim našim turističkim mjestima ostaje pak primjer da i sama nešto pokušaju.

(Borut Kurtović)

• **Planinarska stogodišnjica na Plitvicama.** Prvo desetljeće svoga postojanja i plodonosnog kulturnog rada Hrvatsko planinarsko društvo krunisalo je društvenim izletom na Plitvičku jezeru. Bio je to prvi organizirani planinarski izlet u osebujan prirodnji perivoj i čudesno lijepu osobitost hrvatskoga krša. Izlet je ostvaren početkom ljeta 1883. od 28. lipnja do 2. srpnja, dakle prije sto godina, a prisustvovalo mu je 17 članova HPD-a. Izletnici su putovali od Zagreba na Plitvice preko Karlovca i Slunja, a povratak je uslijedio kružno preko Otočca, Jezera i Ogulina. O tome izletu sadržajno veoma zanimljiv prikaz objavio je tajnik HPD-a Levin Schlosser-Kleković u Spomenici HPD-a godine 1884., a iscrpan sažetak tog prikaza objavljen je 1974. u »Našim planinama« i posebno još u »Povijesti hrvatskoga planinarstva« povodom stogodišnjeg jubileja našega planinarstva. Nastavljajući kulturnu tradiciju HPD-a, a na inicijativu pisca ove historiografsko-informativne zabilješke, PD »Zagreb-Matić« dostoјno je proslavilo stogodišnjicu prvog planinarskog posjeti Plitvicama organizirajući u nedjelju, 26. lipnja 1983., masovni društveni izlet u divotinu plitvički pejzaž. Tom povijesno značajnom jubilarnom planinarskom izletu prisustvovalo je 120 članova PDZM (na izlet su pošli u tri velika autobusa), koji su najprije u velikoj kongresnoj dvorani hotela »Jezero« saslušali informativno-instruktivno izlaganje inicijatora i glavnog organizatora tog izleta, a zatim se provezli motornim čamcem Kozjakom te razgledali najprije gornja i zatim donja jezera s veličanstvenim padom potoka Plitvice i je-

dinstvenom ljepotom Sastavaka s kanjonskim početkom rijeke Korane. Sve u svemu: jedan lijep planinarski izlet i dostojno proslavljen na stogodišnjica prvog skupnog planinarskog izleta na čarobnu Plitvičku jezeru. Vrijedno je još napomenuti, da je uprava Nacionalnog parka Plitvice u svemu izasla ususret našim izletnicima i odobrila im 50% popusta na ulaznicama. Neka im je hvala.

(Vladimir Blašković)

• **Sekcija za turno skijanje PD »Vihor«.** Na inicijativu članova našeg društva M. Dlouhyja, R. Nikšića, M. Benića i M. Stanića, osnovana je u jesen 1982. Sekcija za turno (planinarsko) skijanje u sastavu PD »Vihor«. Djelatnost ove sekcijske za sada je jedinstvena u Hrvatskoj. Tradicija turnog skijanja u PD »Vihor« postoji već 10-ak godina, od kada su članovi društva Z. Ceraj, I. Mesić i F. Židan izvršili prvenstveni prelaz Velebita u zimskim uvjetima u trajanju od 13 dana. Za sada sekcija broji 20-ak članova, uglavnom iz našeg društva. Otvorena je članovima svih društava, koji se žele baviti turnim skijanjem. Ima redovite sastanke tokom zime i to utorkom u prostorijama društva, gdje se razmjenjuju iskustva, prikazuju dia-filmovi i drže predavanja. Interes za ovu vrstu skijanja izrazito je velik, jer omogućava planinarama da upoznaju planine i zime, kada su najljepše. Objektivna poteškoća je u nabavbi vezova, krzna i kombi-cipela, koje se za sada mogu nabaviti jedino u inozemstvu. U toku sezone 82/83. sekcijske je započela radom na Sljemenu. Svake nedjelje su članovi izveli više zanimljivih tura na skijama. Izvedene su slijedeće ture u sezoni: prelaz skijama preko Pohorja od Maribora do Slovenjgrada, prelaz od Golte preko Smrekovca do Raduhe, memorijalni marš Jasenak — Tuk, uspon na Bjelolasicu i Bijele stijene, preko Komne, Krnskog jezera prema Krnu, uspon na Veliki Draški vrh preko Pokljuke. »Triglavski turni smuk« od Komne preko Triglavskog jezera s usponom na Kanjavce (2520 m), te silaz dolinom Krme. Ovaj smuk postao je već tradicionalan, jer ga članovi sekcijske izvode svake godine. Posebno treba navesti »Memorijal 26 smrznutih partizana« u kojem je PD »Vihor« suorganizator. Na njemu sudjeluje veći broj članova našeg društva i već godinama ga vodi član našeg društva Milan Ivić (Hari).

M. Stanić

• **Nova adresa PD »Novi Zagreb« je 41020 Zagreb, Novi Zagreb, p. p. 65. Clanski sastanci svake srijede u 18,30 u Auto-moto društву Siget broj 17 I kat.**

• **Planinarsko-alpinistički vodič po Treskavici** na 60 stranica (100 din) i razglednica Treskavice (10 din) može se naručiti uplatom PD »Treskavica«, Sarajevo, Aščilulk 1, na rač. br. 10196-678-203.

OBAVIJESTI

PRETPLATA ZA 1984. JE 500 DINARA

Obaviještavamo preplatnike da smo zbog poskupljenja tiskarskih troškova i papira primorani u idućoj godini povisiti preplatu »Naših planina« sa 400 na 500 dinara. Stvarni troškovi tiskanja su veći od preplate, a razlika se pokriva iz drugih fondova. U idućem broju bit će priložena čekovna uplatnica pa molimo preplatnike da je iskoriste za preplate a i eventualna dugovanja.

U IDUĆEM BROJU

U idućem broju donosimo dva ekspedicijnska izvještaja, jedan Himalajske skijaške ekspedicije Gorske službe spasavanja stanica Zagreb na Kang Guru i drugi Speleološke ekspedicije Planinarskog saveza Hrvatske u Francusku. Uz to ćemo reproducirati polemiku koja se vodila prošloga ljeta o ekspedicijonizmu i alpinizmu na stranicama zagrebačkog »Vjesnika« između novinara Žarka Susića i alpinista. Među ostalim prilozima spominjemo opis Mermerne pećine na Kosovu, jedinstvene pećine nastale u mramoru, te članak Ante Rukavine o tome kako je na Velebitu imenovan Ivanov vrh.

ADRESAR SURADNIKA U OVOM BROJU

Željko Gobec, tajnik Planinarskog saveza Zagreba, Kozarčeva 22
Radivoj Kovačević, 21000 Novi Sad, D. Spasić 5
Smilja Petričević, 57000 Zadar, B. Valjina 15 c
Prof. Krinoslav Milas, Zagreb, Ul. XIII prolet. brigade 191
Uzeir Beširović, 71000 Sarajevo, Ul. Maršala Tita 68 I
Ivan Jakovina, 55300 Slav. Požega, Tajhova 10
Vesna Vilimović, 34000 Kragujevac, Pavlovića 9, PD »D. Janković«
Ljudmila Kozomara, 71000 Sarajevo, R. Janković 4 I
Danijel Vukušić, 51287 Jablanac
Sergej Forenbacher, 41000 Zagreb, Đalskoga 48
Ing. Srećko Božičević, 41000 Zagreb, Slunjska 34
Zehrudin Isaković, 72000 Zenica, Mala Broda 8
Edin Kundalić, 72000 Zenica, Vojvodića 3 a
Valent Hofer, 51410 Opatija, Mohorovičića 35
Marina Cvetinović, 41000 Zagreb, Gundulićeva 52
Ing. Dragan Mandić, 23000 Zrenjanin, Pelagića 32
Vesna Thune, 41000 Zagreb, Laurenčića 18
Marijan Čepelak, 41000 Zagreb, Rubetićeva 11
Tonći Rađa, 58000 Split, Pod Kosom 27
Bruno Puharić, 51291 Novalja, Primorska 9

POZIV NA SUDJELOVANJE U SIMPOZIJU

Iduće jeseni, u okviru proslave 110-godišnjice našeg planinarstva, odbor za proslavu predviđa održavanje planinarskog simpozija s temom »Planinarstvo nekada i danas«. Simpozij bi se održao istoga dana kada i Svečana akademija, na sličan način kao što je to bilo organizirano 1974. godine. Pozivaju se planinari koje žele sudjelovati s nekim predavačem da se što prije javi Planinarskom savezu Hrvatske, jer o tome ovisi pravodobno umnožavanje tekstova, a i hoće li se simpozij održati. Tekstove bi slušaoći dobili unaprijed, tako da bi se predavanja mogla ograničiti na desetak minuta. Rado će biti prihvaćene sugestije iskusnih planinara. Za ilustraciju objavljujemo pismo što nam ga je o tome poslao novosadski himalajac i planinar Rade Kovačević:

Razgledajući Vaš program obeležavanja 110-godišnjice organiziranog planinarstva u SR Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji, zapazio sam da je, porez ostalog, predviđen i simpozijum, isti onakav — nadam se — kakav je bio i predeset godina. Razmišljajući o neophodnosti jednog takvog skupa došao sam na ideju da bi on mogao da ima tri tematska dela: istorijat planinarstva, obrada do sada nepoznatih planina i slobodna tema. Cini mi se da bi to bio podsticaj — kada je reč o istorijatu planinarstva, za istraživanja u svim našim krajevima o toj temi. Ima ljudi i događaja koji su neopravданo zaboravljeni a čiji je doprinos razvoju planinarstva i planinarske misli u pojedinim delovima naše zemlje vredan poimenia i sečanja. Kada je reč o obradi do sada manje poznatih planina, tu posebno mislim na

one planinske masive koji su do sada bili van nekog šireg planinarskog domašaja i predmeta pišanja. Tu imam na umu, pre svega, SR Srbiju, SR Makedoniju, pa i deo Crne Gore, recimo: Osgovske planine, Galiciću, Stogovo i Karaorman, pa u Srbiji nepoznate predele i fantastične planine istočne Srbije i, da ne govorim koliko toga još ima. Sto se tiče one slobodne teme, tu smo ostavili proizvoljno autorima da biraju o čemu će pisati. Sećam se dobro prošlog simpozijuma i on mi je ostao u sećanju kao nešto najlepše, a i korisno. Zar, recimo, ne bih ja mogao napisati: Etika planinarstva u delima dr Radivoja Simonovića, zar ne zavreduje tema: Novinar u ekspediciji, i druge, da se saopštiti? Ovo su neka moja glasna razmišljanja, koja će možda dati i neku novu ideju.

NAŠA NOVA IZDANJA

»PLANINARSKI DNEVNIK«

Lijep je planinarski običaj nositi sa sobom na izlete bilježnicu u koju vlasnik bilježi zanimljive detalje s pohoda. Neki vole da se u dnevnik upisuju vlasto-ručnim potpisom i njegovi drugovi, netko pak u dnevnik umeće lijepi cvjetak, ulijepi voznu kartu ili ulaznicu, a naknadno i fotografiju s izleta. Dakako da se u dnevnik utiskuju i planinarski štambilji. Takav dnevnik ostaje draga i trajna uspomena. Ima planinara koji dnevnik vode mnogo godina i, kada vrijeme ne dopušta odlazak na izlet, s uživanjem prelistavaju stare dnevničke priječajući se lijepih dana. U namjeri da pomogne njegovanje ovog lijepog planinarskog običaja PSH je odlučio da planinarama pruži svezak prikladnog formata, u plastičnom ovitku, koji će i estetskom stranom privući pažnju. To je knjižica džepnog formata koja sadrži stotinjak praznih stranica, a na prva dva arka (32 stranice) tiskani su kratki prilози koji mogu zanimati svakoga planinara. Među ostalim, tu je podsjetnik što valja ponijeti na izlet, kako se pruža prva pomoć, što valja učiniti u slučaju nezgode, adresar planinarskih društava, kodeks planinarske etike, popis planinarskih kuća u SR Hrvatskoj s osnovnim podacima o prilazu, tabelarni prikaz najviših planina u nas i u svijetu, popis naših najdužih špilja i najdubljih jama, zaštita prirode, prognoza vremena itd. Cijena Dnevnika je 100 dinara.

»VODIČ KROZ UREĐENE ŠPILJE HRVATSKE«

Specifičnost naših planina je obilje speleoloških objekata, a specifičnost našega planinarstva je speleološka djelatnost. Planine nisu lijepe samo na svojoj površini, njihovo podzemlje obiluje bogatstvom oblika. No, ulazak u podzemlje zahtijeva određenu sposobljenost, jer tu postoje brojne objektivne opasnosti. Zbog toga su obični planinari prikraćeni za jedan atraktivn oblik planinarenja. No, u Hrvatskoj ima desetak špilja koje su uređene za posjet. Neke od njih su elektrificirane, a posjetioce redovito prati vodič koji ga upozorava na zanimljive detalje. Ing. Vlado Božić, dugogodišnji pročelnik naše Komisije za speleologiju, napisao je speleološki vodič, prvi u našoj stručnoj literaturi, koji obuhvaća svih deset turistički uređenih špilja u Hrvatskoj. Opis svake od njih sadrži prilaz, trajanje posjeta, način rasvjete, glavne značajke, gdje se nalazi ključ, geografsku skicu, literaturu i nekoliko fotografija. U općem, uvodnom dijelu, je pregledna karta i popis poluuređenih i neuređenih ali posjećivanih špilja, a na kraju je popis speleoloških organizacija i biblioteka u Hrvatskoj. Vodič je broširan, ima 32 stranice i ovitak u koloru. Košta 100 dinara.

»KARTA SJEVERNOG I SREDNJEG VELEBITA«

Prošle smo godine objavili višebojnu planinarsko-turističku specijalku južnog Velebita u mjerilu 1:50.000 s nizom detaljnijih karata na njezinoj poleđini 1:20.000. Autor joj je bio inž. Zlatko Smerke. Budući da je karta među planinarama vrlo dobro primljena, odlučili smo da u istoj tehnici publiciramo i kartu sjevernog i srednjeg Velebita te da tako kartografski potpuno pokrijemo tu našu najljepšu i najveću planinu. Radi praktičnosti u njoj su sve planinarske staze i svi planinarski zanimljivi detalji tiskani crvenom bojom, što joj daje osobitu upotrebljivost. Cijena joj je 200 dinara. Imamo na zalihi još karata južnog Velebita, po cijeni od 150 dinara.

KAKO NABAVITI GORNJA IZDANJA

Zagrepčani ih mogu kupiti u poslovnicu PSH, Kozarčeva 22, od 8 do 14 sati, i u Knjižari »Gustav Krklec«, u pothodniku Glavnog kolodvora, a planinari izvan Zagreba mogu ih naručiti pismom ili telefonom (041-448-774), pa će im biti dostavljena poštom uz otkupninu (pouzećem). Kao i za ostala naša izdanja, za količinu od najmanje 5 primjera po jednoj ediciji, odobrava se popust od 20%.